

T.C
MİMAR SİNAN GÜZEL SANATLAR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI
GENEL TÜRK TARİHİ PROGRAMI

**18.-19. Yüzyıllarda
Altay Bölgesinin
Rus Kaynaklarına Göre Analizi**

Yüksek Lisans Tezi

Hazırlayan

20146067

Ali HÜSGÜNEL

Danışman

Prof. Dr. Ahmet TAŞAĞIL

İSTANBUL-2016

T.C
MİMAR SİNAN GÜZEL SANATLAR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI
GENEL TÜRK TARİHİ PROGRAMI

18.-19. Yüzyıllarda
Altay Bölgesinin
Rus Kaynaklarına Göre Analizi

Yüksek Lisans Tezi

Hazırlayan

20146067

Ali HÜSGÜNEL

Danışman

Prof. Dr. Ahmet TAŞAĞIL

İSTANBUL-2016

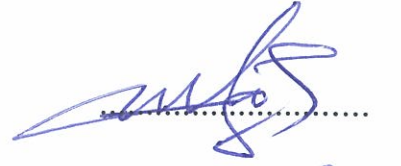
Ali HÜSGÜNEL tarafından hazırlanan **18-19. yy'da Altay Bölgesinin Rus Kaynaklara Göre Analizi** adlı bu çalışma aşağıda adları yazılı jüri üyelerince ~~Oybirliğiyle/~~ Oyçokluğuyla Yüksek Lisans Tezi olarak Kabul Edilmiştir.

Kabul (Sınav) Tarihi : 29 / 09 / 2016

(Jüri Üyesinin Ünvanı , Adı , Soyadı ve Kurumu) :

İmzası :

Jüri Üyesi : Prof.Dr. Ahmet TAŞAĞIL (Danışman)

Jüri Üyesi : Prof.Dr. Okan YEŞİLOT (M. Ü.Öğr.Üy.)

Jüri Üyesi : Doç.Dr. İlyas KEMALOĞLU

Yedek Jüri Üyesi : Yrd.Doç.Dr. Gülseren CECELİ DURSUN

.....

Yedek Jüri Üyesi : Yrd.Doç.Dr. Ali AHMETBEYOĞLU (İ.Ü.Öğr.Üy.)

.....

İÇİNDEKİLER

Sayfa No

ÖNSÖZ	I
ÖZET	III
SUMMARY	IV
KISALTMALAR	V
RESİMLER VE HARİTALAR	VI
1. GİRİŞ	1
1.1 Çalışmanın Amacı.....	1
1.2 Çalışmanın Kapsamı.....	1
1.3 Çalışmanın Yöntemi.....	2
2. ALTAY BÖLGESİNİN KISA TARİHÇESİ	3
2.1. Altay Bölgesine Yapılan İlk Seyahatler	3
2.2. Altay Bölgesinin Kısa Tarihi.....	7
3. ALTAY VE BÖLGENİN RUS ÇARLIĞINA KATILIŞI	36
3.1. Coğrafi Konum.....	39
3.2. Jeolojik Yapı.....	41
3.3. Nehirler ve Göller.....	47
3.4. İklim.....	48
3.5. Doğal Zenginlikler.....	51
3.5.1. Maden Kaynakları.....	51
3.5.2. Bitkiler.....	53
3.5.3. Hayvanlar.....	53
3.6. Etnik Nüfus.....	54
3.7. Din.....	55
3.8. Halk Kültürü ve Gelenekler.....	55
3.9. Yerleşim Yerleri.....	57
3.10. Konut ve Yapılar.....	57

3.11. Halk Sağlığı.....	58
3.12. Sanayi ve Ticaret.....	59
3.13. Ulaşım.....	63
4. ALTAY'DA YAPILAN GENEL YÖNETİM DÜZENLEMELERİ	
4.1.Madencilik Alanında.....	64
4.2. İdari ve Hukuk Alanında.....	77
4.3.Sağlık Alanında.....	79
4.4.Eğitim Alanında.....	79
4.5.Yiyecek Alanında.....	80
4.6.Ormanlık Alanlarda.....	81
5. ALTAY'DAKİ İŐİŐİ VE DİğER SINIFLARIN HAKLARI- SORUMLULUKLARI	83
5.1.Madencilik İdaresine Kayıtlı Eski Köylüler.....	83
5.2.Maden İşçileri, Esnaf ve Alt Rütbeli Askerler.....	84
5.3.Şehirli Sınıf	86
5.4.Ordu, Kazak Kıtaları ve Diğer Askeri Kuvvetler.....	87
5.5.Yabancılar.....	88
6. SONUŐ	90
7. EKLER	98
8. KAYNAKŐA	108
9. ÖZGEŐMİŐ	110

Önsöz

Kazak Vasiliy Timofeyeviç Ermark'ın Ural Ötesi topraklarını ele geçirmesi ve bu toprakların genel bir isim olan Sibiryaya ile isimlendirilmesi 400 yıldan fazla olmuştur. Sibiryaya bu zamana kadar küçük çarıktan genişleyerek Büyük Okyanusa kadarki 287.243 km² alanı ve 8.213.000 nüfusu ile muntazam bir bölge haline gelmiştir. Sibiryaya'nın muazzam kitlesel zenginlikleri konusunda uzun zaman çalışma yapılmamış, büyük bir kısmına ise halen dokunulmamıştır. Sibiryaya ve Altay bütün faydalarına rağmen sınırlandırılmış bir konu olmuştur. Ruslar, Sibiryaya'yı politik ve farklı suçluların sürgün yeri olarak kullanılmıştır.

18. yüzyılda Sibiryaya ve Altay Bölgesine hakim olan Ruslar, 300 yıldır sahip oldukları bölgeyle ciddi ticari ilişki kuramamışlardır. Petersburg-Moskova ve Oba arasındaki ticareti ve sanayi ürünlerinin değişimini hiç düşünmemişlerdir. Avrupalılar ise sömürgecilik faaliyetlerini sürdürmüşlerdir. Özellikle İsveç ve Norveç katılımıyla kurulan şirketler bölgeyi tamamen sömürmüşlerdir. Kurdukları ticari ulaşım yolları, Kopenhag, Kuzey Buz Denizi ve Obi Nehri ile ihraç ürünlerini Sibiryaya'ya getirmek, Sibiryaya'nın ürünlerini ise Danimarka'ya götürmek görevini icra etmekteydi. Ruslar ise buna kayıtsız kalmış, yabancıların Sibiryaya'nın zenginliklerinden faydalanmalarını sadece seyretmişlerdir.

Rusların, bölgenin iskân yolundaki tertibatlarında ve faaliyetlerinde akıl almaz bir ilgisizlik, gevşeklik lakaytlık gösterdiği gerçektir. Bu arada elde edilen Sibiryaya, Rusya için o kadar önemli değilse de bütün Avrupa için ehemmiyetli yeni bir ışık olmuştur. Elde edilen Sibiryaya ile devlet gücü artırılmıştır. Verimli topraklar daha da fazlalaşmıştır. Altın ve Kolivanskiy'den çıkarılan gümüş ekonomiyi desteklemiştir. Ekatarinskiy'deki bakır sadece faaliyetleri canlandırmakla kalmayıp kısa zamanda kendini gösteren süreklilik arz eden bir darphane olmuştur. Artan demir üretimi devletin gücüne güç katmıştır. Sibiryaya'nın yurt dışında efsanelere dönüşmüş kıymetli, nadir kürk zenginlikleri herkes tarafından bilinir olmuştur. Ruslar, Sibiryaya'nın el değmemiş doğal zenginliklerini daha uzun süre beklemeden, ilgisizce seyretmeden sadece Avrupalıların faydalanmasını engellemek amacıyla harekete geçmek istemişlerdir. Bu amaçla Sibiryaya ve Dağlık Altay Bölgesinde sistematik olarak faaliyetlere başlayarak bir takım genel yönetim düzenlemeleri içersine girmişlerdir.

18.-19. yüzyıllarda Rus araştırmacılar tarafından Sibiryaya ve Altay hakkında çok sayıda araştırma eseri yayınlanmıştır. Tezimizde bu araştırmalar içersinden ilk objektif bilgilerin yer

aldığı; V. Otpietiy'in, 1882 yılında yazmış olduğu Altay Buduşiya Californiya v Rasi Tsarstsvavshe Na Poryadki isimli Leipzig'te Vera-German Matbaasından basılan eseri ile P.A. Golubyev'in, redaktörlüğün de yazılan 1890 tarihli, Altay İstoriko-Statıçeskiy Zbornik Po Voprosam Ekonomiçeskovo i Granjdastkovo Razvitiya Altayskovo Gornovo Okrugası isimli Tomsk'ta Mihaylova ve Makuşına Matbaasından basılan eserini inceleme imkânını bulduk.

Tezimizdeki başlıca amaçlarımız 18.-19 yüzyıllarda Sibiryası ve Altay Bölgesini tanıtmak, Rusların faaliyetlerini somut olgular ile tasvirine çalışmaktır.

Altay coğrafyasının Türklük Âlemi için önemi bellidir. Bölge kadim Türk Devletlerinin yaşam yeri olmasına rağmen bir o kadar da ihmal edilmiştir. Bölge Kazakistan, Çin, Moğolistan ve sonunda Rusya arasında sıkışmış haldedir.

Altay Bölgesi hakkında ülkemizde Dil ve Türkoloji alanında çalışmalar yapılmıştır. Genel Altay Tarihi hakkında ya bölgenin uzak olması yâda önceliğe alınmamasından dolayı eserler vücuda getirilememiştir. Vereceğimiz objektif bilgiler bu bölgenin gelecekteki araştırmacılarına hizmet edecek bir materyal olması dileklerimizle.

Araştırmamıza konu olarak Dağlık Altay Bölgesinin seçilmesine, 18-19. yy. ait Rusça kaynakların kullanılmasındaki yönlendirmeleriyle bize ufuk açarak, araştırmanın neticelendirilmesinde danışmanımız olan sayın Prof. Dr. Ahmet TAŞAĞIL hocama şükranlarımı sunarım.

Haziran 2016

Ali HÜSGÜNEL

ÖZET

18.-19. yüzyıllarda Sibiryaya ve Altay Bölgesi farklı tarihlerde birçok seyyah tarafından ziyaret edilmiştir. Bütün seyyahların ardına düştüğü, araştırmacıların temel hedefi bölgenin jeolojik yapısını ve doğal zenginliklerini keşfetmektir. Fakat bu araştırmaların zorluluğuna çok önem vermeyişleri, ulaşım yollarının tam olmayışı bölgeye gelen seyyah ve turistlerin bölgede uzun süreli kalmalarına engel olmuştur.

Altay Bölgesi hakkında ülkemizde geniş kapsamlı bir çalışma yapılmamıştır. Hatta bölgede bulunarak gözlemlerini yayımlayan ilim adamı da olmamıştır. Yaptığımız araştırma da 18.-19. yüzyıllarına ait Rusça kaynaklar kullanılarak bölge hakkında detaylı tarihî, coğrafi, etnoğrafik, ekonomik, ve jeolojik, bilgiler irdelendirilmiştir.

Tezimizin sonucunda genel olarak bilgi sahibi olacağımız Kâdim Türk yurdu olan Altay Bölgesini tanıtmak her ne kadar önemli ise de, bölgeye giderek, bu bölgede bulunmak defalarca o bölgeyi ziyaret etmek daha da önemlidir.

Anahtar Kelimeler;Sibiryaya, Dağlık Altay, Altay'daki Çarlık Düzenlemeleri

SUMMARY

During the 18th and 19th centuries, a lot of itinerants visited Siberia and the mountainous Altai Region. The main aim of the itinerants and researchers was to examine the geological structure of the region and the mountains therein. However, the itinerates and tourists were unable to stay long in the region due to their ignorance of feasibility and the difficulty of their researches as well as a lack of transportation in the region.

In our county, there has not been conducted a comprehensive study about the mountainous Altai region so far. Even, there is no scientist who has published their observations for the region. In our study, we investigated the historical, ethnographic, economic, geographical and geological characteristics of the region by using Russian sources while also considering the impacts of the Tsardom of Russia on the mountainous Altai Region.

As a result of our study, you will have general information regarding the mountainous Altai Region which is an ancient Turkish homeland. It is important for us to introduce you the region while visiting and staying there several times has also a great importance.

Key words: Siberia, The Mountainous Altai Region, the Tsardom of Russia's Regulations in The Mountainous Altai Region.

KISALTMALAR

A.g.e.	Adı geçen eser
Bknz.	Bakınız
Çev.	Çeviren.
DİA	Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
DTCFD	Ankara Üniversitesi Dil-Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi
Haz.	Hazırlayan
İÜEFY	İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları
S.	Sayı
Y.	Yıl
TDAV	Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı
TTK	Türk Tarih Kurumu
TDK	Türk Dil Kurumu

RESİMLER VE HARİTALAR LİSTESİ

Harita 1. 1. 1900 Yılında Dağlık Altay Bölgesi.....	99
Harita 1. 2. 1918 Yılında Dağlık Altay Bölgesi.....	100
Harita 1. 3. 1850 Dağlık Altay Bölgesi Bölgesi.....	101
Harita 1. 4. Dağlık Altay Bölgesindeki Yerleşim Yerleri.....	102
Resim 2.1. Berelsk Buzulları-Beluha.....	103
Resim 2.2 Tomsk Eyaleti-Zmeinogorsk Köyü.....	103
Resim 2.3 Katun Nehri-Toguzkan	104
Resim 2.4 Kebezen Yolu-Teleç Gölü.....	104
Resim 2.5 Rahmansk Gölü.....	104
Resim 2.6. Altay-Beluha Dağı.....	105
Resim 2.7. Geçici Yerleşimci Yerleri.....	105
Resim 2.8. Yeni Yerleşimciler.....	106
Resim 2.9. Ormanlık Alandaki Yeni Yerleşimciler	106
Resim 2.10. Tomsk Eyaleti-Biiysk Şehri	107
Resim 2.11. 20 yy başlarında Çemalsk'da Kilise ve Okul.....	107

I. GİRİŞ

1.1.Çalışmanın Amacı

Ülkemizde, Türk Cumhuriyetleri ve İlleri hakkında birçok alanda çalışma yapılmaktadır. Türk tarihinin oluşumunda önemli bir yer tutan Altay Bölgesinin yeri ve önemi büyüktür. Bu çalışma, 18-19 yüzyıllarda genel hatlarıyla Altay Bölgesi hakkındaki bilgileri ihtiva etmektedir. Bölgenin dünya kamuoyuna nasıl tanıtıldığı, kimlerin bu bölgede araştırmalarda bulunduğu ve neleri amaçladığı, dünyadaki sömürgecilik anlayışının Sibiryaya ve Dağlık Altay Bölgesinde Çarlık Rusya'sı tarafından nasıl sistematik olarak uygulandığını göstermektedir.

Araştırmamızdaki diğer amacımız ise Dağlık Altay Türk topraklarının neden Ruslar için bu kadar önemli olduğunu ortaya koymaktır. Dağlık Altay Bölgesi hakkında yaptığımız incelemeler sonucu elde ettiğimiz bilgilerle ülkemizdeki bilinebilirliğine katkı sağlamaktır.

1.2.Çalışmanın Kapsamı

Yapmış olduğumuz araştırmamız Altay Bölgesinin 18.-19. yüzyıllardaki genel durumunu kapsamaktadır. Araştırmamızın birinci bölümünde Altay Bölgesine yapılan ilk seyahatlerin tarihçesi ve Altay Bölgesinde yaşanan kronolojik olayların kısaca tarihlendirmesi inceledik. İkinci bölümde Altay Bölgesinin coğrafi, jeolojik ve beşerî yapısı ile ekonomik, sanayi, ticaret, ulaşım imkânlarını, sağlık, kültür, din ve doğal zenginliklerini ve Altay'ın Rus Çarlığına nasıl katıldığını irdeledik. Araştırmamızın üçüncü bölümünde ise Altay Bölgesinde Çarlık Rusya'sının madencilik, idarî, hukuk, eğitim, sağlık, yiyecek maddeleri, orman sanayisi alanlarında yapmış olduğu genel yönetim düzenlemelerini araştırdık. Araştırmamızın son bölümünde ise Altay Bölgesinde bulunan köylülerin, işçilerin, şehirlî sınıfın, askerlerin ve yabancıların hak ve sorumluluklarını araştırdık. Sonuç bölümünde ise 18.-19. yüzyıllarda Altay Bölgesi konulu araştırmamızın kısa bir değerlendirmesini yaparak ve o günkü şartlara göre çıkarımlarda bulunduk.

1.3.Çalışmanın Yöntemi

Araştırmamızda Altay Bölgesi hakkında 18.-19. yüzyıllarda da yazılmış ana kaynakları, makaleleri, bölgeye giderek ve burada yaşayarak araştırma yapan seyyahların araştırma raporlarını inceleme imkânı bulduk

Bölge Rus Çarlığı tarafından işgal edildiğinden dolayı bu bölgeye ait ilk bilgiler de Ruslar tarafından meydana getirilmiştir. Özellikle Saint Petersburg'daki İmparatorluk İlimler Akademisi tarafından bölgeye gönderilen araştırmacıların kaleme almış olduğu Rusça yayınlar önem arz etmektedir. Araştırmamızda 18.-19. yüzyıllardaki eski Rus alfabesi ile yazılmış eserleri de inceleme imkânı bulduk.

Araştırmamızda Altay hakkında Rusça yayınlanmış tarihî, coğrafi, etnoğrafik, kaynaklar kullandık. Bu kaynaklardan alınan veri ve bilgilerin birebir çevirisini yaptık.

II. ALTAY BÖLGESİNİN KISA TARİHÇESİ¹

2.1. Altay Bölgesine Yapılan Seyahatler

Sibirya'ya yapılan ilk ilmî seyahat Dr. Daniel Gotlieb Messerschmidt² tarafından 1719 yılında yapılmıştır. Messerschmidt Rus Hükümetiyle yaptığı sözleşme neticesinde, 1719-1727 yılları arasında Sibirya Coğrafyası, Doğa Tarihi, Tıp, Tıbbî Bitkiler, Salgın Hastalıklar, Sibirya Halklarının Tarihini, Dillerini, Arkeolojik eserlerini araştırma görevini başarılı bir şekilde yıllık 500 ruble maaş karşılığında tamamlamıştır.³

Gmelin,⁴ Miller⁵, Fisher⁶ başkanlığında 200'e yakın Akademi üyesi Büyük Sibirya ve kenar bölgelerinde araştırma ve inceleme yapmak için seyahat arkadaşlarıyla 1733 yılında Altay Bölgesi ve Tobolsk'a gittiler. 1734 yılı kışını burada geçirdiler. Bahar geldiğinde ise buradan hareketle İrtiş Nehri boyunca Kalmık steplerine kadarki nehrin sağ kenarlarının tasvirini yaptılar. Buradan da doğuya yönelerek Obi ve Tomi nehirlerine gittiler. Gmelin her yerde botanik işaretlemeler yaparak Obi Nehrindeki çeşitli maden cevherlerini ilk olarak araştırdı. 1735 yılında gezi heyeti Krosnayarsk'ta bulundu ve buradan da Kaiçatskiy Kıyıları denilen yere gitmiştir. 1756 yılında Akademisyen Miller'in *Opisanie Sibirskovo Tsartvo* adlı eserinin tercümesinin ilk cildi yayınlanmıştır.⁷

Rusya'dan Sibirya'ya 1768 yılında yapılan büyük seyahatte akademisyenler Pallas⁸,

¹ Altay bölgesine yapılan seyahatlerin kısaca tarihlendirilmesi P.Golubeyev'in, *Altay*, adlı Barnaul'da 1890 yılında basılan eserine göre yapılmıştır.

² Daniel Gotlieb Messerschmidt (1685-1735) Alman asıllı doktor ve botanik uzmanı. I. Petr zamanındaki Sibirya ve Rus tarihî araştırmacısı. St. Petersburg İlimler Akademisi üyesi.

³ P.Golubeyev, *Altay*, Barnaul, 1890, s. 22.

⁴ Gmelin; Johann Georg Gmelin (1709-1755) Alman asıllı Botanik, Fizik, Tıp, uzmandır. 1731-1748 yılları arasında St. Petersburg İlimler Akademisinin daimi üyesidir. Sibirya Bölgesine yaptığı incelemelerini 4.cilt olarak 1759 yılında *Flora Sibiri* adlı eseriyle yayınlamıştır. Bknz, D.İ:Litvinov, *Bibliografiya Flora Sibiri*, Trudı Botaniçeskovo Muzeya AN. Cilt 5, St. Petersburg, 1909, s. 10.

⁵ Gerard Friderik Miller, *Opisanie Sibirskovo Tsartsva, Kniga Pervaya*, St. Petersburg, 1750, s.67.

⁶ Fischer Johann Eberhard (1697-1771) Alman asıllı Sibirya Tarihî araştırmacısı. En önemli eseri *Sibirskaya İstoriya*'dır.

⁷ P.Golubeyev, a.g.e s. 22.

⁸ Petr Simon Pallas(1741-1811) Alman doğa bilimcisi, seyyah. St. Petersburg İlimler Akademisinin 1767'deki üyesi. Almanya'dan Rusya'ya Altay Bölgesini araştırmak için gelmiştir. 1771 yılında Altay Bölgesinde iki ay kadar yaşamıştır. Çalışmalarını *Puteşestviye Po Raznim Mestam Rosiskogo Gosudartsvo* adlı eseriyle St. Petersburg İlimler Akademisinden 1771-1761 arasında 3 kısım ve Almanca olarak yayınlamıştır.

Georgi⁹, Falkain¹⁰ Rıçkova¹¹, ve Lepehina¹² venüsün güneşin kursundan geçişini gözlemlemek ve aynı zamanda Rusya'nın doğu kenarlarını incelemek amacıyla araştırmalarda bulundular. Gezi heyetindekiler Sibirya'ya 1770 yılında vardılar. Pallas; Altay Dağlarını, İrtiş'ten Omsk'a kadarki bölgeyi, Kolıvan Maden Ocaklarını ve Tomsk'ta inceleme gözlemlerde bulunarak daha da doğuya yöneldi. Pallas'ın Altay' da en fazla ilgisini çeken Çud¹³ halkının yaptığı madenî tarihi eserlerdi. Gezi heyetinin diğer bir üyesi olan Falkain, Tobol'dan Omsk, Varabu, Barnaul, Kuznetsk ve Tomsk yolunu izleyerek bir yıllık zaman içerisinde Rusya'ya geri dönmüştür.¹⁴

Akademisyen Erich Laksan¹⁵, 1781 yılında Nerçinsk'e gönderildi. 1790-95. yılları arasında ünlü botanik bilimci J.Sivers¹⁶ bitki çeşitlerini incelemek ve yaygınlaştırmak için Sibirya seyahatine çıkmıştır. J. Sivers bu amaçla İrkutsk, Kayahtu, Yablonoviy Sıradağları, Altay ve Kırgız steplerinde bulunmuştur. J.Sivers bu seyahati esnasında botanik incelemelerin yanında seyahat ettiği yerleri ve bölge halklarının yaşamı hakkındaki bilgileri kaleme almıştır.¹⁷

Prof. Dr. Ledebura¹⁸, Meyer¹⁹, ve Bunge²⁰ Altay Bölgesine yaptığı seyahatlerinin sonuçlarını, seyahat esnasındaki betimlemelerini ve bitki örtüsü hakkındaki araştırmalarını 1826 yılında sonuçlandırmışlardır.

Aleksandr Humboldt²¹ tanınmış ilim adamları Ehrenberg²² ve Gust Rose²³ ile birlikte

⁹ Johann Gotthlieb Georgi (1729-1802) Doktor, doğa bilimci, seyyah, etnograf.

¹⁰ Johan Peter Falck (1732-1774) İsveç asıllı botanik uzmanı.

¹¹ Pyetr İvanoviç Rıçkov (1712-1777) Rus asıllı coğrafyacı, tarihçi, Rus İlimler Akademi üyesi.

¹² İvan İvanoviç Lepehin (1740-180) Rus asıllı botanik, zooloji uzmanı, Petesburg İlimler Akademisi üyesi, *Dnevniye Zapiski Puteşetviya Raznum Rassiskovo Gosudarstva* adlı eseri vardır.

¹³Çud: Antik dönemdeki Rusların, Fin-Ogur kabileleri içerisinde isimlendiremedikleri kabileleri nitelikle için Çujoy yani yabancı el anlamında kullandıkları terim. Bakınız, V.A Skubnevskiy, V.P. Kladova, E.A. Çelyayeva, N.V. Varabyeva; *Altay, V Trudah Uçennih v Puteşetvinnik v 18 naçale 20 vekov*. Barnaul, 2005, s. 444.

¹⁴ P.Golubeyev, *Altay*, Barnaul, 1890, s. 23.

¹⁵ Erik (Kirill) Gustavoviç Laxman (1737-1796) Fillandiya asıllı coğrafya, fizik, botanik uzmanı.

¹⁶ Sievers Johann August Karl (1765-1795) yılları arasında yaşamış ünlü Alman botanik bilimcidir. St. Petersburg İlimler Akademisinin üyesidir. Sibirya hakkında çalışmaları vardır. Buhara ve Tibet yolculuğunda intihar etmiştir. Yapmış olduğu çalışmalar 1796 yılında P:S. Pallas tarafından *Pisma İz Sibir* adıyla St. Peterburg'da yayımlanmıştır. Detaylı bilgi için bakınız: İ. Baradin, *Kollektori i Kollektii Po Flore Sibir*, St. Petersburg, 1908, s.15.

¹⁷ P.Golubeyev, aynı eser, aynı yer.

¹⁸ Carl Friedrich von Ledebour (1785-1851) Alman asıllı botanik, mineraloji, zooloji uzmanı.

¹⁹ Carl Antanoviç Meyer (1795-1855) Rus asıllı botanik uzmanı.

²⁰ Alexander von Bunge (1803-1890) Botanik uzmanı. St. Petersburg İlimler Akademisi üyesi.

²¹ Alexander von Humboldt(1769-1859) Alman asıllı coğrafya, meteoroloji, botanik, zooloji, uzmanı.

²² Carl August Ehrenberg (1801-1849) Alman asıllı botanik uzmanı.

²³ Gustav Rose (1798-1873) Alman asıllı mineraloji uzmanı.

Hazar Denizi, Ural-Altay bölgelerine seyahatlerine 1829 yılında başladılar. Altaydaki gezi heyeti daha sonra Barnaul şehrine giderek Zmeçnogorsk, Riyaddersk ve Zıryanovsk Maden Ocaklarını incelediler. Oradan da Ust-Kamenegorsk ve Buhtarinsk'ten geçerek Cıngarya'ya ulaştılar. Bilimsel gözlemlerinin sonuçlarını kitlelere anlatmak amacıyla Humboldt kitap yazmıştır. G. Rose ise jeolojik ve mineral zenginliklerin yerlerini tespit eden bilimsel çalışmasını hazırlamıştır.

Barnaul doktorlarından olan Gebler²⁴ güney Altay yamaçlarına 1834 yılında gezi düzenledi. Gebler bölgeye ikinci kez 1834 ve 1835 yıllarında Katunsk Alplı, Rahmanovsk Kaynakları bazı dağ geçişleri incelemek amacıyla seyahat etmiştir. 1834 yılında Gelmersen²⁵ 1834-36 yılları arasında Altay'da bulunmuştur. 1834 yılında ayrıntılı olarak Teleç Gölü kıyılarını ve Bi'y Nehri'nin göl çıkışından aldığı su kaynaklarını araştırmıştır. Aynı yıl gökbilimci Fedorov astronomik gözlemlerde bulunmak ve coğrafi noktaları belirlemek amacıyla Zaysan Gölüne gitmiştir.

Şrenka²⁶, 1840 yılında Kırgız Steplerinde botanik araştırmalarda bulunmak amacıyla çalışmalarına Barnaul şehriden başlamıştır. Barnaul'dan sonra Semipalatinsk ve daha da sonra Balkaş Gölü'ne yönelmiştir. 1840 yılı içerisinde Altay'a gidenler arasında Karelin²⁷ ve diğer bir botanik bilimcisi olan Kirilov'da²⁸ yer almıştır. Çihaçev²⁹ Altay Bölgesinin doğal zenginliklerini öğrenmek amacıyla bölgeye 1842 yılında keşif seferi tertiplemiştir. Akademisyen Şurovskov³⁰ 1844 yılında Jeolojik araştırmalar için Altay Bölgesine seyahat düzenlemiştir. P.P. Semyenov³¹ 1866-67 yılında Coğrafya Cemiyet'inin Başkanı seçilerek Altay'a yerleşmiştir. 1858 yılında Kuznetsk Alatau'na yapılan seyahatte astronom Şvartsa eşlik eden Kostrova olmuştur.

²⁴ Friedrich August von Gebler (1781-1850) Doktor, coğrafyacı, Altay araştırmacısı.

²⁵Gelmersen: Grigoriy Petrovich Gelmersen. 1803-1885 yılları arasında yaşamış jeoloji uzmanı. Ural ve Altay bölgelerindeki incelemelerini *Ob Urale i Altaye* adlı eseri ile St. Petersburg Maden Dergisinde 1838 yılında yayınlamıştır. Bakınız, V.A Skubnevskiy,V.P. Kladova, E.A, Çelyayeva, N.V. Varabyeva, *Altay, V Trudah Uçennih v Puteşestvinnik v 18 naçale 20 vekov.* Barnaul, 2005, c. I, s. 97.

²⁶ Alexander İvanoviç Şrenk(1816-1876) Rus asıllı mineraloji uzmanı.

²⁷ Grigoriy SilçKarelin (1801-1872) Rus asıllı botanik, coğrafya, halk bilimcisi.

²⁸ İvan Kirilloviç Kirilov (1803-1881) Rus asıllı tarih, coğrafya kartografi uzmanı.

²⁹ Petr Aleksandroviç Çihaçev (1808-1890) Rus asıllı coğrafya ve jeoloji uzmanı.

³⁰ Şurovskov; Grigoriy Efimoviç Şurovskov, 1803-1884 yılları arasında yaşamış Mineraloji ve Jeoloji uzmanı. Moskava Devlet Üniversitesinde Profesör. 1844 yılında Altay'da 8 ay kadar araştırmalarda bulunmuştur. Bu araştırmalarını *Geologičeskie Puteşestve Po Altayu* adlı çalışmasıyla 1846 yılında Moskava Üniversitesi Matbaasından 200 tirajla basılmıştır. Detaylı bilgi için bakınız, V.A Skubnevskiy, V.P. Kladova, E.A, Çelyayeva, N.V. Varabyeva; *Altay, V Trudah Uçennih v Puteşestvinnik v 18 naçale 20 vekov.* Barnaul, 2005, cilt. I, s. 167.

³¹ Petr Petroviç Semyenov Tya-Şanskiy (1827-1914) Rus asıllı coğrafya, botanik, istatistik uzmanı.

V.V.Radlov³², Barnaul'dan 1860-61 yılları arasında etnoğrafik ve linguistik araştırmalarını yapmak amacıyla Altay Bölgesine çok sayıda seyahat düzenlemiştir. Seyahatin neticesi olarak Altay Dili ve Halkları hakkında araştırmalarda bulunmuştur. Bu dönem içerisinde Radlov dönemsel olarak Barnaulsk Okrujnoj okulunda Almanca öğretmeni olarak çalışmıştır.

Fransız asıllı Dr. Minne³³ 1861 yılında Altay Bölgesinde araştırmalarda bulunmuştur. Seyahati esnasında Asya araştırmaları için Altay Bölgesinden etnoğrafik, doğa ve tarihî malzeme toplamıştır. Minne 1862'de Barnaul'da ölmüştür.

Çin sınırlarına yapılan seyahatin üyeleri, G.N. Potanin³⁴ ve K.V. Struve³⁵; Zaysan Gölüne, Kara İrtiş bölgesine, buradan da güney Altay bölgelerine çıkarak 1863 yılında Dağlık Marka Gölü'ne ulaştılar. Yine aynı yılda Prens'in keşif heyeti Güney Altay bölgesinde Çin ile yapılan sınır ticaretinin istatistikî haberlerini toplamak için bulunmuşlardır.

Ünlü jeoloji uzmanı Kotto³⁶ Altay'daki jeolojik incelemelerini 1868 yılında yapmıştır. Güney Altay'da topografik incelemeler yaptığı sırada sınır kuruluda buraya bir gezi gerçekleştirmiştir. Sınır kurulunun üyelerinden Miroşniçenko ve Matusovskiy'in³⁷ incelemeleri sonucunda ilk kez bölgenin birinci sırada barometrik yüksekliği, ikinci sırada ise jeolojik özellikleri ortaya çıkarılmıştır. Altay Bölgesine aynı yıl ünlü İngiliz, Çin araştırma uzmanı Ney Elias³⁸ ziyarette bulunmuştur. 1876 yılında Bremen ilmi keşif heyeti üyeleri Brem,³⁹ Finş⁴⁰ ve Valdarburg-Tsaylya Güney Altay ve Kırgız steplerinde bulunmuşlardır.

N.M Yardintsev,⁴¹ Tomsk Vilayeti'nin güney kısımlarına ve Dağlık Altay'a nüfusun

³² Friedrich Wilhelm Radloff (1837-1918) Alman asıllı Türkolog, arkeoloji, halk bilimi uzmanı.

³³ François Auguste Mignet (1725-1802) Fransız asıllı tarihçi, etnograf, doğa bilimcisi.

³⁴ G.N. Potanin; 1835-1920 yılları arasında yaşamış, Sibiry ve Merkezi Asya Araştırmacısı. 1855 de Altay da 6 ay kalmıştır. 1863 yılında tekrar bölgede bulunmuştur. 1864 yılında Sibiry'nin ilk gazetelerinden olan "Tomskiy Gubernskih Vedomosti" de çalıştı. Potanin'in en önemli eseri Oçerk Altay'dır. V.A Skubnevskiy, V.P. Kladova, E.A. Çelyayeva, N.V. Varabyeva; *Altay, V Trudah Uçennih v Puteşestvinnik v 18 naçale 20 vekov*. Barnaul, 2005, cilt. I, s. 299.

³⁵ Kiril Vasilyeviç Struve (1835-1907) Rus asıllı astronom, diplomat.

³⁶ Carl Bernhard von Cotta (1808-1879) Alman asıllı coğrafya, jeoloji, pedagog, botanik uzmanı.

³⁷ Zinoviy Lavroviç Matusovskiy (1842-1904) Rus asıllı kartograf uzmanı, general.

³⁸ Ney Elias (1844-1897) İngiliz asıllı diplomat, Çin tarihi uzmanı..

³⁹ Brem; Alfred Edmund Brem, (1829-1884) yılları arasında yaşamış Alman zoolog ve seyyah 1876 yılında Dr. Otto Finş ile birlikte Batı ve Güneybatı Altay araştırmalarına katılmıştır. V.A Skubnevskiy, V.P. Kladova, E.A. Çelyayeva, N.V. Varabyeva; *Altay, V Trudah Uçennih v Puteşestvinnik v 18 naçale 20 vekov*. Barnaul, c.I s. 230.

⁴⁰ Finş; Dr. Otto Finş, 1839-1917 yılları arasında yaşamış ünlü Alman zoolog, halk bilimci, araştırmacı seyyah. 1876 Bremen araştırma heyeti ile Altay'da bulundu. Araştırmalarını A. Brem ile birlikte "Puteşestve V Zapadnuyu Sibir" adlı eseriyle Moskova'da 1882 yılında Rusça yayımladılar. Detaylı bilgi için, A.g.e c. I s. 229.

⁴¹ N.M Yardintsev; 1842-1894 yılları arasında yaşamıştır. 1842 Omsk doğumludur. İlk eğitimini Tomsk gimnazyumun da yüksek eğitimini de Petersburg üniversitesinde tamamlamıştır. Sibiry ve Merkezi Asya

nasıl yaşadığını öğrenmek ve Avrupa Rusya'sından Sibiryaya yapılan kolanizasyon hareketlerini gözlemlemek için 1878 yılında gezi düzenlemiştir. Omsk'tan hareket ederek Çanı Gölü'ne gelmiştir. Barabinsk Steplerini inceleyerek Ob rıhtımlarından Barnaul'a daha sonra da Biy'e ulaşmıştır. Buradan Dağlık Altay'a iki gezi düzenledi. İlk gezi esnasında Dağlık Altay'ın yerleşim yerlerinin enlemesine kısımlara ayrılmasıyla birinci kısmı Kuzey Altay, ikinci kısmı ise güney yamaç geçitleriyle Buhtarmisk kıyıları olarak adlandırmıştır. Dönüş yolunda ise Kuznetsk ve Tomsk çevrelerine uğradı. N.M Yardintsev'in Dağlık Altay'a 1880 yılında düzenlediği ikinci seyahatinin amacı Teleç Gölü ve Katun Nehri'nin yukarı kısımlarındaki halkları incelemek olmuştur.

A.B Adrianova⁴², Altay-Sayan, Kuznetsk, Biysk, ve Minusinsk bölgelerinde tabiat, etnoğrafik ve tarihî incelemelerde bulunmak için 1881-1883 yılları arasında iki kez seyahat düzenlemiştir.

S. Çudvovsk, Biy Bölgesindeki Sibir Hristiyanlarına ait 40 köyün istatiki ve ekonomik haberlerini toplamak amacıyla bölgeye 1884 yılında seyahat gerçekleştirmiştir. Ünlü amerikalı seyyah George Kennan⁴³ sürgüne gönderilenlerin, kürk cezasına çarptırılanların yattığı Rus hapisanelerini incelemek amacıyla Altay'da bulunmuştur.

Prof.Dr. Aspelin⁴⁴ 1888 yılında Biy çevrelerine ve Çulışman'a oradan da Uryahansk topraklarına Minusinsk çevrelerindeki arkeolojik anıtları incelemek için bu bölgelerde bulunmuştur.

2.2. Altay Bölgesinin Kısa Tarihçesi

Altay Bölgesi harita üzerinde ilk defa 1457 yılında görünmektedir. Venedikli coğrafya uzmanı Fra-Mauro kendi yerküresi üzerine Urgenç, Jagatıy, Altay ve diğer bölgeleri işaretlemiştir. Fakat Sibiryaya ona göre Altay ve Kuzey Okyanus arasındaki dar bir şerit şeklinde betimlenmiştir.

Tomı Nehri boyunda yaşayan Euştı isimli Tatar kabilelerinin prensi Tayan 1604 yılında Moskova'ya doğru hareket ederek kendi halkıyla Rus uyrukluğuna

uzmanıdır. Özellikle, 1878 Altay Bölgesine seyahatine ait Etnografik ve ekonomik bilgileri önemlidir. 1885 yılında yazmış olduğu ünlü makalesi "Altay i Yevo İnorodçeskoye Tsartvo, İstoriçeskiy Vestnik'te yayınlanmıştır. Bknz, A.g.e, c. I, s. 267.

⁴² Aleksandr Vasilyeviç Adrianov (1854-1920) Rus asıllı arkeoloji ve etnografi uzmanı.

⁴³ George Kennan (1845-1924) Amerikalı seyyah, araştırmacı, yazar.

⁴⁴ Johannes Reinhold Aspelin (1842-1915) Fillandiya asıllı etnograf, arkeolog.

geçme kararını almıştır. Aynı yıl içerisinde Kazak reisi Pisemskiy ve V. Tırkov'ın oğlu olarak bilinen bir boyar⁴⁵ tarafından Tayana bölgesine Tomsk şehri kurulmuştur.⁴⁶ Vraskiy ve Bartenev isimleriyle adı geçen reislerin davranışları ve soygunculuğu nedeniyle Tomsk Tatarları arasında isyan çıkmıştır.⁴⁷

Kazak Reis Pisemskiy, 1605 yılında Telengutlerinin⁴⁸ Rus uyrukluğuna geçmesi için Telengut prensi Obak'ı Tomsk şehrine çağırmıştır. 1606 yılında Kalmuklar Baraba boyuna yeniden göç ederek, şimdiki Tarskiy eyaletini boşaltmışlardır

Kalmuk prensleri, 1607 yılında kendilerini Moğol ve Kırgızlara karşı korumaları için Tomsk büyükelçiliğine gönderdikleri elçiler aracılığıyla Rus uyrukluğunu kabul etme görüşmelerini başlatmışlardır.

Mras, Kondom ve Tomi Nehri'lerinin üst kısımlarında yaşayan Kuznetsk Tatarlarından Ruslar ilk defa 1608 yılında haraç almıştır.

Telengut prensi Obak, Tomsk Eyaleti idarecilerinden yardım istemiştir. 1609 yılında Yenisey eyaletinin Kemçik Nehri boyunda yaşayan düşmanı, Moğol hükümdarı Altın Han'dan korunmak şartıyla Rus uyrukluğuna geçmeyi kabul etmiştir. Aynı yıl içerisinde Ruslara karşı Tomsk eyaletindeki Kırgız ve diğer Tatarlar isyan etmişlerdir. Fakat başarılı olmayıp geri dönmüşlerdir.

Ruslara karşı bu kez 1610 yılında Kuznetsk Tatarları isyan etmiştir. Tomsk şehrinde Kuznetsk Tatarlarına karşı 40 Kazak ile birlikte ataman İvan Pavlov gönderilmiştir. Fakat Tatarlar, Kazakları az bir haraçla geri göndermişlerdir.

Sibirya'ya yerleşen göçmen köylülerine teşvik niteliğindeki yasa 1613 yılında Ruslar tarafından kabul edilmiştir. Bu yasaya ile ücretsiz ekmek, vergilerden muafiyet, tohum, tarım aletleri, ahşap evler, evcil hayvanlar ve elverişli tarla toprakları gibi ihtiyaçları Rus Hükümeti tarafından karşılanmıştır.

⁴⁵ Boyar: Sibirya'nın Rus işgalinden I. Petro zamanına kadar Rus Aristokrat ailelerine verilen unvandır. Daha detaylı bilgi için bakınız, Fatih Ünal, *Çarlık Döneminde Rusların Sibirya Araştırmaları*, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, Cilt 8, Sayı, 41 Sayfa, 618.

⁴⁶ P.Golubeyev, *Altay*, Barnaul, 1890, s. 2.

⁴⁷ Sibirya'nın Rusların eline geçmesi Korkunç İvan Döneminden başlayıp Fedor İvanoviç dönemine kadar sürer. Sibir Hanı, Küçüm Han'ın 1581'de Stranogovlara saldırmasıyla Don Kozaklarından gelen yardım neticesinde Ermak komutasındaki Kozaklar Sibir topraklarını Moskava Çarının arazisi ilan ettiler. Detaylı bilgi için bakınız, A.N. Kurat, *Rusya Tarihi*, TTK. 5.Tıpkı Basım Ankara, s.168.

⁴⁸ Edebiyatta *Teleüt* adıyla geçen bu Türk Boyu, kendisine *Telengut* yahut Telenget adını vermişlerdir. Detaylı bilgi için bkz, Ahmet Caferoğlu, *Türk Kavimleri*, İstanbul, 1988, s. 8.

Kırgız ve Tomsk Tatarları birleşerek 1614 yılında Tomsk şehrini kuşattılar Ruslar ve yerli sakinlerin direnişiyle karşılaşarak başarılı olamadılar.

Kuznetsk Tatarlarının isyan etmesi sonucu bölgeye gönderilen okçu Yüzbaşı İvan. Puşin komutasındaki 200 Kazak askerî kuvveti Kuznetsk Tatarlarının yardımına gelen 5000'e yakın Kırgız ve Kalmıklar tarafından 1615 yılında abluka altına alınmıştır. İsyân bastırılarak çok sayıda Kuznetsk Tatarı, Kırgız ve Kalmık esir edilmiştir.⁴⁹

Telengut prensi Obak, 1617 yılında Kalmıkların yardımıyla Çat Tatarlarına saldırdı ve Çad kentini kuşatmıştır fakat şehri ele geçirememiştir.⁵⁰

Kuznetsk şehri 1618 yılında kurulmuştur.⁵¹ Bölgede yaşayan halklar tarafından Abutar olarak isimlendirilmektedir. Şehir Tomi Nehri'nin sağ kıyısında, Kondome ağzında yer almaktadır. Kuznetsk şehrinin ilk kurucusu Abinlerin arasında maden eritmesini bilen Tatar başkan Osip Kokorev'dir. Yeni Kuznetsk yerleşkesi muhtemelen başka bir kıyıya taşınmıştır. 1622 yılında ayrı bir valisi olan bir şehir olarak yeniden adlandırılmıştır. Kuznetsk şehri 53°46' kuzey enlemleri ve 104°53' batı boylamları arasında ve Tomsk şehrinden 638 ¾ km. uzaklıkta yer almaktadır. Vilayet listesine göre, 1719 yılında Kuznetsk şehrinde 617 hane bulunmaktaydı. 1823 yılında Şter'in Rusya Tarihi İstatistiğine göre artık sadece 381 hane bulunuyordu. Ayrıca bölgede 2 kilise, 1 okul, 47 dükkân ve 4 meyhane yer almaktaydı. Kuznetsk şehrinde yaşayanların sayısı 1414 kişiye ulaşmıştır. 1885 yılında şehirde 409 konut, 38 dükkân ve yaklaşık 2787 sakin vardı. 1851 yılında 449 konut, 28 dükkân ve sakin sayısı 2831 idi. 1863 yılında sakin sayısı 2835, 1873 yılında yaklaşık 3014 idi. Nüfusun 141'i soylu, 24'ü din adamı, 24'ü tüccar sınıfından oluşmaktaydı. 1898 yılında şehirde 55 küçük burjuva, 43 köylü, 614 askeri, 9 yabancı, 261 kayıtlı olmayanlar vardı. 1893 yılında konut sayısı 2399, kontların 4'ü taş konut, 3'ü kilise (2 si taştan ve 1 i ahşaptandı.), 4 nöbetçi, sakin sayısı 7355'tir. Küçük bir devlet okulu olarak bilinen 2 sınıflık ilkokul 1791 yılında kurulmuştur. 1826 yılında ilçe okulu kurulmuştur. 1876 yılında şehre çiftlik arazi

⁴⁹ P.Golubeyev, *Altay*, Barnaul, 1890, s. 2

⁵⁰ P.Golubeyev, *Age*, s. 2.

⁵¹ Fatih Ünal, *Çarlık Döneminde Rusların Sibiryâ Araştırmaları*, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, Cilt 8, Sayı,41 s. 617.

mülkiyeti verilerek yeni bir kent düzenlemesine dâhil edilmiştir. 1888 yılında ilk telgraf hatları kurulmuştur.⁵²

Rus uyrukluğuna geçmiş Tuvalılar⁵³, Tatarlar ve Kırgızlar, 1621 yılı içerisinde Kuznetsk bölgesine saldırdılar ve hep birlikte Kaçın Tatarlarını⁵⁴ yenerek dağılmalarına neden olmuştur. 1624 yılında ise Telengut prensi Obak, Tomsk etrafında yağma harekinde bulunmuştur.

Sibirya, Ruslar tarafından 1629 yılında Tobol ve Tomsk adıyla 2 merkeze bölünmüştür. Tomsk ikinci merkez şehri olarak belirlenmiştir. Tomsk'a, Narım Ketsk, Yenisey, Krasnoyarsk ve Kuznetsk il yönetim kurulları da eklenerek idare edilmiştir.

Telengut prensi Obak ve Çat⁵⁵ Tatarlarının Beyi Tarlov 1630 yılında Tomsk bölgesini işgal ederek yağmada bulunmuşlardır fakat Ruslar tarafından yenilerek geri çekilmek zorunda kalmışlardır.

İvan. Puçın'ın komuta ettiği 60 kişilik Tomsk Kazakları 1633 yılında Biy ve Katun nehirlerinin birleştiği yerdeki kaleleri ele geçirmek, bölgenin ilerideki fethini gerçekleştirmek için görevlendirilmişlerdir. Çulma Nehri'nin ağzında bu grup Telengut prensi Obak ve müttefikleriyle karşılaşarak beş günlük savaş sonunda geri çekilmek zorunda kalmıştır. Aynı yıl içerisinde Biy Nehri'nin yukarı kesimlerine boyar oğlu Petr Sabanskiy Kazaklarla birlikte gönderilmiştir. Teleç Gölü'ne ulaştığında prens Mandrak ve Teleç kabileleriyle karşılaşmıştır. Kazaklar ile olan ilk çatışmadan sonra prens Mandrak yenilerek eşini, oğlu Aydar'ı ve gelinini bırakarak kaçmak zorunda kalmıştır. Esir edilenler Tomsk'a gönderilmiştir. 1634 yılında Teleç kabilelerinin prensi Mandrak Tomsk'a gelerek her uyuğu için her yıl 10 samur kürkü ödeme sözü vererek Rus uyrukluğunu kabul etmiştir. 1642 yılında tekrar Tomsk'tan Teleç prensi Mandrak'a karşı gönderilen Petr Sabanskiy, Teleç Gölü'nü geçerek prens Mandrak'ı, oğlu Aydar'ı ve tüm ailesini yakalamıştır. Mandrak

⁵² P.Golubeyev, *Altay*, Barnaul, 1890, s. 3.

⁵³ Tuva, Tuba, Tıva; Vaktiyle Moğolistan'ın batısında oturan Türk Kavmi kendilerine Soyonlarda demektirler. Detaylı bilgi için bkz, Ahmet Caferoğlu, *Türk Kavimleri*, İstanbul, 1988, s.4.

⁵⁴ Kaçın Tatarları, Kaçınlar kendilerine Kaştar demektirler. Kaş'ın çoğulu Kaçinets, Kaçinlidir. Kaçınlar İyus ve Abakan'ın aşağı kesiminde Kamiş'ta yaşayan Tatar boyudur. Bknz, N.F:Katanov, *Sibirya ve Doğu Türkistan'dan Mektuplar*, Çev. Burçak Okkalı, TDK, Ankara, 2008, s.84.

⁵⁵ Obi Irmağının sağ kollarından Çolım ve Çat nehirleri boyunca oturduklarından bu adı almışlardır. Ruslar tarafından *Meletskie Tatari* diye adlandırılmışlardır. Daha detaylı bilgi için bakınız; Ahmet Caferoğlu, *Türk Kavimleri*, İstanbul, 1988, s.14.

Tomsk'ta esir edilmiştir. Diğer aile üyeleri ise vergilendirilerek serbest bırakılmışlardır.⁵⁶

Mandrak'ın ölümünden sonra Tomsk valisi Boris Zubov, 1646 yılında Teleç kabilelerine karşı harekete geçerek birçok kez yenilgiye uğratmış ve çok sayıda esir almıştır. 1651'de Kuşum Abugaev'in torunlarıyla Kalmıklar Baraba'yı, Telengutler ise Kuznetsk çevrelerini yağmaladılar. Teleç prensi Aydar tüm halkıyla 1652'de Telengutlere sığınmıştır. Ancak Telengutlerin ele geçirilmesinden sonra Teleç kabileleri, Rus uyruklığında olan Cungar Kalmuklarına 300 aileye 60 samur kürkü tazminat ödeyerek Teleç Gölü'ne geri gönderilmişlerdir.⁵⁷

20 Ekim 1653'te idam cezası ile birlikte hırsızların kamçıyla sol el parmaklarının kesilmesi ve Sibiryaya sürgüne gönderilmeleri hakkındaki bir kararname yayınlanmıştır.⁵⁸

1658-1720. yılları arasında Moskova Baş Arşivi'nde Yabancı İşler Başkanlığı bu dönemde Tomsk, Kuznetsk, Krasnoyarsk, Tarsk şehirlerinin sakinleri ile Tobolsk'taki Telengut, Kirensk ve diğer halklar tarafından Sibiryada işlenen ve bu şehirlerin inşasının başlangıcından beri oluşan küskünlükler hakkında ilginç haberler vermiştir.⁵⁹

Cungar⁶⁰ Hanı Senge,⁶¹ 1664 yılında Tomsk idaresine Telengut'lerin kendilerine boyun eğmesi hakkında bir isteği açıklamıştır. Kırgızlar yakalanan kendi prenslerinin teslim edilmesini talep ederek Kuznetsk'i 1665'te yağmalamışlardır. Ruslar tarafından suçluların elleri ve ayaklarının kesilmesi ile birlikte, Sibiryaya sürgüne gönderilmesi hakkındaki beyanname 1679'da yayınlanmıştır.⁶²

Cungar Hanı Senge'nin oğlu Galdan-Bokoş,⁶³ 1679 yılında Kırgızları ve Telengutleri kendilerine boyun eğdirerek Cungarya'yı güçlendirmiştir. Rus Çarlığı

⁵⁶ P.Golubeyev, *Altay*, Barnaul, 1890, s. 3.

⁵⁷ P.Golubeyev, age. s. 3.

⁵⁸ P.Golubeyev, *Altay*, Barnaul, 1890, s. 3.

⁵⁹ P.Golubeyev, age. s. 3.

⁶⁰ Cungarlar; Halha ve Oyrat Moğol'larının Tarbagatay Bölgesinde 1636 Mançulara karşı oluşturduğu siyasi birlik. Daha detaylı bilgi için bakınız; Ekrem Kalan, *Cungar Hanlığı'nın Siyasi Tarihi*, TTK, Ankara, 2008, s. 19.

⁶¹ Senge; Cungar Hanı Erdene Bagatur'un 5.oğlu. 1653-1671 yılları arasında Cungar Hanı. Daha detaylı bilgi için bakınız; Ekrem Kalan, *Cungar Hanlığı'nın Siyasi Tarihi*, TTK, Ankara, 2008, s. 19

⁶² P.Golubeyev, ag.e. s. 3

⁶³ Galdan; Erdene Bagatur'un 6. Oğlu.1644 yılında Altay'da doğmuştur. Daha detaylı bilgi için bakınız; Ekrem Kalan, *Cungar Hanlığı'nın Siyasi Tarihi*, TTK, Ankara, 2008, s. 21.

tarafından 1683 yılında Sibiry'a Rus halkının izinsiz geçişlerinin durdurulması amacıyla sağlam karakol kurulması gerektiği emredilmiştir. Kuznetsk bölgesinde gümüş madenlerinin aranması 1695 yılında başlatılmış fakat netice alınamamıştır. 1696'da Çud maden ocakları hakkında söylentilerin yaygınlaşmasının bir sonucu olarak, Kaştak Nehri civarındaki Tomsk şehrine Sibiry'daki metalleri araştırmak için Yunan Aleksandr Levandin takım arkadaşları ile gönderilmiştir.⁶⁴

Çar takdirnamesiyle 1698 yılında Kuznetsk valisine manastır inşa etme isteği Sibiry'da yeterince olduğundan dolayı engellenmiştir. 1700 yılında Moskava'da maden işleriyle alakalı kanun oluşturulmuştur. Rusya'nın tüm alanlarından altın, gümüş, bakır ve diğer cevherleri aramak için izin çıkartılmıştır. Bu tür cevherleri bulan şahısların ödüllendirilmesi emredilmiştir.⁶⁵

Biy⁶⁶ ile Katun⁶⁷ Nehri'nin 15 metre üstlerinde Biisk Kalesi 1709 yılında kurulmuştur. Tatarca, Yaş-tura-yeni şehir olarak isimlendirilmektedir. Deniz seviyesinden 660 fut yüksekliğinde, 52 32 kuzey enlemleri ve 102 56 doğu boylamları arasında yer almaktadır. Tomsk şehrinden 551 km. uzaklıktadır. 1782 yılında Biiks şehri Kolıvan bölgesi olarak adı değiştirilmiştir. 1806 yılında Bedoglazova köyünün yeni adını alan Çarış şehri ilçe şehri olarak belirlenmiştir. 1827 yılında Biisk tekrar ilçe şehri olarak yapılmıştır. Biiks şehrinde 1823 yılında 568 ahşap ev, 1 kilise, 2 pazar, 13 dükkân, 3 taş ev, bulunmakta 1716 kişi yaşamaktaydı. 1835 yılında Biiks şehrinde 588 avlu, 14 dükkân ve 2366 kişi bulunuyordu. 1851 yılında ise 635 konut ve 2677 kişi bulunmaktaydı. 1834 yılında Biisk'i ziyaret eden Gelmersen ve 1861 yılında burada bulunan Radlov şehri eski ahşap evlerinin bir kümesi olarak tanımlamıştır. 1873 yılında 738 konut sadece 2 taş konut, 6697 sakini vardı. Biiks şehrinde 129 avlu, 37 ev, 605 dükkân, 3475 küçük burjuva, 937 köylü, 1070 askeri, 42 yabancı ve kayıtsız olanların sayısı 402 idi. 1883

⁶⁴ P.Golubeyev, *Altay*, Barnaul, 1890, s. 4.

⁶⁵ P.Golubeyev, *age*, s. 4.

⁶⁶ Biy; Altaycada Biy, Beg, Bii, Bey anlamındadır. Teleç Gölü'nden doğan 280 km. uzunluğu olan Altay'daki nehir. Detaylı bilgi için Bknz; C:M:Burigin, *Altay, Dcemçuçına i Sertse Evroazii*, Moskava, 2010, s. 22.

⁶⁷ Katun; Altayca'da Kadın, Hatun anlamını içerir, 2000 metre yüksekliğindeki Altay Dağlarından Beluha'nın güney tarafındaki buzulların eriyen kaynaklarından oluşur. 665 km. uzunluğu olan Altay'daki nehir. Detaylı bilgi için Bknz; C:M:Burigin, *Altay, Dcemçuçına i Sertse Evroazii*, Moskava, 2010, s. 22.

yılında 2269 konut vardı, 28 taş konut, 2 taş ve 4 ahşap kilise, 18680 sakin sayısı vardı. Rus Çarlığının 20 Ocak 1890 tarihli kararnamesiyle Biisk şehrine 254 dönüm çiftlik arazisi ve 4529 vagon verilmiştir. 1876 yılında çiftlik arazisin şehrin mülkü olarak makam yönetimine verilmesine şehir halkı otlak mülkiyet hakkına itiraz etmişlerdir. Biiks şehri göçmenlerin akınıyla büyümüştür. 1880-1890 yılına kadar küçük burjuva arasında 903 aile yer almıştır. 1889 yılında küçük burjuva yönetiminde bulunan 9773 şahsa pasaport verilmiştir. Biisk şehrinde kurulan okul hakkında ilk haber 1792 yılında ortaya çıkmıştır. Okul askeri görevlilerin çocukları için hizmet vermiştir. 1890 yılında tüm okulda 8 öğrenci bulunmaktaydı. 1870. yılların sonlarında A.V. Sokolov adlı yerli bir tüccar tarafından 25 yataklı şehir hastanesi inşa edilmiştir. 11 Kasım 1888 yılında Biiks şehrinde yardıma muhtaçlar için hayırseverler kurumu açılmıştır. 1885 yılında Biisk'te ilk özel basımevi ve Rebrov'un Kamu Kütüphanesi açılmıştır.⁶⁸

Özel işletmelerin maden cevherini işletme hakkı 1711 yılında ortadan kaldırılarak valiliğe devredilmiştir. Şehir statüsüne çıkarılan Çauskiy Bölgesi 1713 yılında kurulmuştur. Altay Bölgesi 1822 yılında Kolıvan adlandırılarak Tomsk eyaletinin vilayet şehri olarak tayin edilmiştir.⁶⁹ 1715 de Maden işleri hakkında kanun yeniden düzenlenmiştir. 1716 yılında Maden işletmelerinin emriyle usta ve işçilerin maden fabrikalarında sorumlu olması ve fabrika kurulumunun durdurulması için maden aramalarına engel olunması istenmiştir.⁷⁰

İrtiş Nehrinin sağ kıyısı ile Umba Nehrinin ağzında Ustkamenagorsk kalesi 1720 yılında inşa edilmiştir.⁷¹ Liharev 400 kişilik ekibi ve ok toplarıyla Nor-Zaysan Gölü'nü yüzerek geçmiştir. Oradan da kendilerine saldıran Cungarları geri püskürtmek zorunda kaldığı Kara İrtiş'i geçmişlerdir. Aynı yıl içersinde maden fabrikalarının çalışmalarına katılan ekiplere ve şahıslara kendilerini belgelendirmek suretiyle devlet gelirinden pay almaları emredilmiştir 1721 yılında maden aramalarındaki onarıma engel olanlar hakkında gelen ihbar üzerine meslektaşlarına arama yapabilmeleri emredilmiştir.

⁶⁸ P.Golubeyev, *Altay*, Barnaul, 1890, s. 4.

⁶⁹ İ. Zavalışın, *Opisanie Zapadnoy Sibiri, İ.Zavalışına*, Moskava, 1862, s. 103-104.

⁷⁰ P.Golubeyev, age. s. 5.

⁷¹ İ. Zavalışın, *Kolonizatsiya Sibiri v Sivyazi s Obşim Preçelenskim Voprosom, Komitet Sibirskoy Jeleznoy Dorogi*, St.Peterburg, 1900, s. 8-13.

Mavi Sopka Gölü ile Kolıvansk şehri yakınlarındaki Altay Dağlık bölgesinde 1723 yılında Demidov'un adamları tarafından ilk bakır maden ocağı açılmıştır. Sibiry sınırlarında Sibiry fabrikalarını koruma amaçlı, ayrıca onların kişi başına düşen ödemeleri ile fabrikaya serbest kayıt yaptırması ve fabrikaya kaçak işçilerin alınmaması için kalelerin inşa edilmesi emredilmiştir. Fabrika yerleşiminde Zemskiy komiserleri belirlenmiştir. Ruslar tarafından Sibiry fabrikalarının kayıtlı yerleşimler ile geçindirilmesi öngörülmüştür. Başkurt ve yerel halk tarafından gerçekleştirilen saldırılara karşı bölgenin korunması için bir karakol kurulması Rus Hükümeti tarafından istenmiştir.⁷²

Altay'daki ilk Kolıvansk bakır eritme fabrikası Akinef Nikitiç Demidov⁷³ tarafından 1726 yılında kurulmuştur. Bakır farikası 1766 yılına kadar faaliyette bulunmuştur. 1789 yılında 10 yıl içerisinde yenilenmiş 1799 yılında tamamen kapanmıştır 1801 yılından itibaren ise taşlama fabrikası olarak kullanılmıştır.

Sibiry fabrikalarında 1732 yılında metalürjik eğitim için akademideki 6 seçkin belirlenmiştir. Bu fabrikalara ticaret üyesi tayin edilmiştir. Maden fabrika insanların ober-berg-anti deneyimiyle yargılanması emredilmiştir. Zminogorsk Gümüş maden ocağı açılarak 1745 yılında işletilmeye başlanmıştır. Karbaliha ve Aleya Nehri'nin üst kısmındaki yüksek dağları üzerinde bir kale inşa edilmiştir. Deniz seviyesinden 1261 fut yüksekliğindedir. Kalenin yakınlarında Yılan Dağı veya deniz seviyesinden 1548 fut yüksekliğindeki Fabrika Sopka'sı bulunuyordu. Pallas'a geçişi sırasında (1771 yılında), Zminogorsk'un en gelişmiş zamanıydı, Barnaul'a rakip olmaktaydı. 1779 yılında Barnaul'da açılmadan önce Altay'da bir ilkokul açılmıştı. Okulun açılış zamanı tam olarak bilinmiyordu. Fakat okul o yıllarda hala eğitim vermekteydi. 18 yüzyılın yarısına kadar gümüş madenin yarısı tüm Altay'a Zminogorsk bölgesinden temin edilmiştir. Maden Ocağı 1759 yılından 80 e kadar, Ledebur sıralarında (1928 yılında) ise derinlikler 110 a kadar ulaşmıştır. Pallas sıralarında burada 400'e yakın konut vardı. Ledeburg'ta 900 a kadar ve 4 bine yakın sakin vardı. 1826 yılında, burası eczacı bitkilerin yetiştirilmesi için ve 300 hasta için

⁷² P.Golubeyev, *Altay*, Barnaul, 1890, s. 5.

⁷³Akinef Nikitetiç Demidov, Rusya'daki Metal Sanayisinin kurucularından. 1678 de Tula'da doğmuştur. 1745 yılında hayatının sonunda 25 metal fabrikası vardı. Fabrikaların çoğu Ural Bölgesinde bulunmaktaydı. Detaylı bilgi için bakınız, C:M:Burigin, *Altay, Dcemçuçına i Sertse Evroazii*, Moskava, 2010 s.70.

hazırlanan bahçeli dağ hastanesi olan dağ kasabasıydı. Maden cevherlerinin tükenmesi geçtiğimiz yüzyılların sonlarından itibaren başlıyor. 1869 yılında ise, maden ocağı terk edilmiştir. Zminogorsk,⁷⁴ maden ocağı ancak 1804 yılındaki Zmeiev Dağı'nda kurulmuş olan Zmeiev gümüş eritme fabrikası tarafından desteklenmiştir. Zminogorsk'un nüfusu 1873 yılında 6 bin, 1887 yılında ise 4 bine yakındı. Burada postane ve telgraf istasyonu bulunmaktaydı.⁷⁵

Sibirya'daki maden tesisleri devlet görevlileri tarafından 1734 yılında onaylanmıştır. Sibirya da çalışan fabrika yetkililerine ve diğer görevli şahıslara ticaret yapmak yasaktı. Sibirya vilayetlerindeki devlet fabrikalarına işçilerin gönderilmesi için kanun çıkarıldı. Sibirya devlet fabrikalarına ömür boyu sürgüne mahkûm olan suçlular gönderilmiştir. Suçluların gönderildiği fabrikalara güvenlik tedbirleri için askerlerin yerleştirilmesi kanunlaştırılmıştır. Fabrikalarda çalışan kaçak köylüler yararlılıklarına göre ücret almaktaydılar fakat izin almadan işlerinden ayrılamıyorlardı. Sibirya Manastırlarına, fabrikalarda yaşayan ve manastır çalışmaları için gerekli bölücülüğü öğrenecek rahipler ve rahibelerin gönderilmesi emredilmiştir. Kaçaklar ve ormanlarda yaşayan diğer bölücü rütbeliler diğer temasları olmayan fabrika çalışmalarına yerleştirildiler. Özel fabrikaların yanında yapılan taş fabrikalara ustaların görevlendirilmesi emredilmiştir. Fabrika çalışanlarının çocuklarının eğitiminde olumsuzluklar ortadan kaldırılmıştır. Fabrika yetkilisinin ve ustaların şartlarının iyileştirilmesine öncelik verilmiştir.⁷⁶

Çud kazıları ile gerçekleşen Zminogorsk gümüş-kurşun maden ocağı 1736 yılında açılmıştır. Sibirya devlet fabrikalarındaki çalışmalara vilayet ve eyaletlerdeki kurullardan ömür boyu sürgüne mahkûm olanların gönderilmesi kararlaştırılmıştır. Sibirya fabrikalarına eşya için ticari çalışanların büro ve yurtiçi harcamalarına 3000 bakır aktarılması istenmiştir. Sibirya fabrikalarından darphaneye küçük ebattaki bakır halkaların gönderilmemesi çok sıkı şekilde belirtilmiştir. 1737 yılında 1) Bölücülerin devlet fabrikaları ve maden işlerine tayin edilmesine ve nöbetçi altında tutulmasına, 2) Ömür boyu sürgüne mahkûm olanların Sibirya devlet fabrikalarının çalışmalarına

⁷⁴ P.S. Pallas, *Putışestva Raznım Mestom Rasiskogo Gosudarstva*, St.Peterburg, 1773-1778, s. 16.

⁷⁵ P.Golubeyev, *Altay*, Barnaul, 1890, s. 5.

⁷⁶ P.Golubeyev, *age*, s. 6.

gönderilmesine karar verilmiştir. Sibiryâ'nın özel fabrikalarında askeri malzemeler hariç her türlü eşyaların döküm işleri yapılabilmekteydi.⁷⁷

Barnaul kentinin temelleri 1738 yılında atılmıştır. 53-20 kuzey enlemleri ve 101-29 batı boylamları arasında, deniz seviyesinden 366 fut yükseklikte Tomsk şehrinden 397 km. uzaklıkta yer almaktadır. Bugünkü şehrin yerine Demidov tarafından bir köy kurulmuştur. 1739 yılında ise Barnaul Nehri'nin ismiyle Barnaul adlı maden eritme ocağı kurulmuştur. 1747 yılında faaliyete geçirilmiştir.⁷⁸ 1771 yılında Barnaul kentinin ismiyle maden fabrikalarının yönetim merkezi olarak belirlenmiştir. 1822 yılında Tomsk vilayetinin ilçe kasabası olarak belirlendi. Yerleşim planına göre 1837 yılında kent sınırında 781 konut bulunmaktaydı. 1860 yılında çiftlikler ile yaklaşık 320 aşkın idi. Boş yapı ve sokaklar 126'ı aşkındır. Fabrika göleti altında kullanışsız olanlar 375 e aşkındı. 1876 yılında şehir bu toprakları mülkiyetine almıştır. Barnaul şehrinin kuruluşunda otlığı ve sürülmüş tarlası yoktu. Bu saha alanı vatandaşlar tarafından bakanlıktan kiralanmaktaydı. Şehirdeki küçük burjuvalar 649'dan fazla yeri kiralamıştır. Böylece 1147 den fazla ekin yeri ve 1092 aşkın otlak yeri oluşturulmuştur. Şehir Obi nehrinin döküldüğü Barnaulka Nehri'nin her iki tarafında yer almaktadır. Şehrin ana ve en kalabalık kısmı Barnaulka nehrinin sol tarafında yer almaktadır. Fabrikaların Demidov'dan Bakanlığa devredildiği 1747 yıllarda Barnaul fabrikasında 430 a aşkın kişi vardı. 1799 yılında şehirde an az 5000 kişi ikamet etmekteydi. 1835 yılında konut sayısı 1435'i bulmaktaydı. 88 dükkân ve 5091 kişi yaşamaktaydı. 1851 yılında 1813 konut, 69 dükkân, 10046 ikamet eden mevcuttu. 1861 yılında 11846 kişi yaşamaktaydı. 1873 yılında 1967 konut, bunun 22'si taş konut, 129 dükkân, 13702 sakin vardı. Nüfus 246 sı soylu, 61 dindar, 243 tüccar, 5897 küçük burjuva, 1390 köylü, 4055 asker, 7 yabancı, 19 yabancılar, 1780 kayıtsız yaşayan şeklinde sınıflanmaktaydı. 1883 yılında 2211 konut, bunun 52'si taş, 9 taş kilise, 1 luter taş, 17236 sakin vardı. Barnaul'da 1779 yılında Madencilik Okulu ve Fabrika Okulu kurulmuştur. 1836 yılında birincisi Bölge Okulu olarak ad değiştirmiştir. İkincisi hazırlık sınıfıydı. 1890 yılında tüm okul sayısı 7 idi. 1850 yılların başlarında 1 Şubat 1890 yıllarında

⁷⁷ P.Golubeyev, *Altay*, Barnaul, 1890, s. 6.

⁷⁸ P.S. Pallas, *Putışestva Raznim Mestom Rasiskogo Gosudarstva*, St. Peterbuerg, 1773-1778, s. 11.

gösterime hazırlanan Altay kulübünde tiyatro binası inşa edildi. Altay ve Barnaul Halk Toplantısı adlı iki kulüp bulunmaktaydı.⁷⁹

Demidov'a Sibiry fabrikalarından vergilendirilmiş 6 bölgesi bırakılmıştır.⁸⁰ Diğerleri mühürlenmiştir. Demidov'a demir madeninin satışında gümrüksüz ayrıcalıklar verilmiştir. Ona her 3 yılda fabrikaların kontrol edilmesi emredilmiştir. Fabrikaya gelen köylülerin kaydını yaptırmaları istenmiştir. Köylüler askerlik yapmakla yükümlüydüler ve pasaportsuz çalışmaları da yasaklanmıştı. Devlete ait maden tesislerinin özelleştirilmesi hakkında tüzük çıkarılmıştır. Demidov'un fabrikalarındaki madencilerin sayımına karar verilmiştir. Çalışanlardan çift maaş için anket toplanmıştır. 1739 yılında Sibiry'daki Maden Kalem Odaları ortadan kaldırılmıştır. 1740 yılında Tomsk vilayeti, Biisk bölgesinde yaşayan Altay Kalmukları (Teleutlar ya da Oyratlar⁸¹) Rus uyrukluğuna kesin olarak geçmişlerdir. 1741. yılında Demidov'a Barnaul fabrikasının yakınlarına kendi şahsî bütçesinden bir kale inşa etmesine izin verilmiştir. 1744'te Akinif Demidov tarafından uygulanan, devlet hizmetine sağladığı tüm işler İmparator Majestelerine bir dilekçe ile bilgilendirilmesi emredilmiştir. Demidov fabrikalarından Şul'ba fabrikasının temeli atılmıştır. 1 Mayıs 1747'de Akinif Demidov ölümüyle Kolıvano-Voskresensk fabrikası ve diğer fabrikalar hazineye aktarılmıştır. Bu fabrikalardan devlet vergilerinin artırılması için fabrikaların yakınlarına Sibiry'ya göç edip gelenlerin yerleştirilmesine karar verilmiştir. Sibiry ve Kazan fabrikalarının faydaları Sibiry'nın 6 ruble küçük bakır sikkelerinin karlarından oluşturulmuştur. Geri kalan 10 ruble, her pud için Sibiry Vilayetinin Kalem Odasına küçük ve iri gümüş paralara değiştirilmesi için gönderilmiştir. 1749. Sibiry'daki ayrık vilayetlerden tüm gelen ve gönderilenler yaşlı yâda küçükler hariç, Kolıvano-Voskresensk fabrikasına kayıtlarını yaptırmaları emredilmiştir.⁸²

⁷⁹ P.Golubeyev, *Altay*, Barnaul, 1890, s. 8.

⁸⁰ A.V. Kontev, *İstoriya Altayskovo Kraya v XVIII-XIX vek*, Barnaul, 2004, s. 44-62.

⁸¹ Oyrad adının Oin, İrgen veya Oin Ard yani orman halkı kelimesinden geldiği düşünülmektedir. Bknz, Ekrem Kalan, *Cungar Hanlığı'nın Siyasi Tarihi*, TTK, Ankara, 2008, s. 2

⁸² P.Golubeyev, *age.*, s. 8.

Akademisyen Miller'in Sibirya Krallığının Tanımı adlı eserinin Rusça çevrilmiş ilk cildi 1750 yılında yayınlanmıştır. Aynı yıl içerisinde Nijelazurskiy maden ocağının açılışı yapılmıştır.⁸³

Biisk bölgesinde eski Çud kazılarına göre, Zolotatuçinskiy bakır maden ocağı 1751 yılında açılmıştır. Bu maden ocağında bakır gereçler, toprak çömlek kalıntıları ve diğer Çud el kazılarında kullanılan aletler bulunmuştur. Sibirya vilayetindeki devlet çalışmalarına idam ve siyasi sürgüne çarptırılanların çalışması emredilmiştir.⁸⁴ Sibirya'ya sürgün cezası başlıca iki sistemde olacak şekilde 1754 yılında düzenlenmiştir. Bu sistemde ilki çalışma, diğeri ise yerleşimdir. Kolıvano-Voskresensk gümüşünden milyon ruble sikke yapılması emredilmiştir.⁸⁵ Sibirya'da herkese madencilik yetkilileri ile temas halinde olarak devlet ve özel arazilerde maden, boya ve kaya aramalarına ve fabrika kurmalarına izin verilmiştir.⁸⁶

1755 yılı içerisindeki Teleç Gölü yakınlarına 70.000 kişilik Çin ordusu gelmiştir. Çinliler, Altay göçebelerinin kendi uyrukluğuna geçmesini talep etmişlerdir. Aynı yılda Devlet ve özel Sibirya Perm fabrikalarında 1724 yılından sonra gelen, sürekli olarak bu kasabadaki fabrikalarda kayıtlı olan usta ve işçilerin gönderilmesi yasaklanmıştır. Eğer bu fabrikalarda kaçak insanların olduğu anlaşılırsa, kaçakların eski ikâmet yerlerine gönderilmesi gerekmektedir. Genel denetim sonrasında, belirlenmiş bir sürede devlet ve özel fabrika yetkililerine kaçak insanları tuttukları için para cezası kesilmesi kanunlaştırılmıştır. 1755 yılında Barnaul'da devlete ait cam fabrikasının açılışı yapılmıştır.⁸⁷

Sultan Abilay ve kahraman Koşkarbayev ile Orta boyun Kırgızları 1757 yılında Altay'ı istila ederek çok sayıda Telengut'u yanlarında esir olarak götürmüşlerdir.⁸⁸

Kolıvano-Voskresensk fabrikasında hekim ve yardımcısının bulunması Ruslar tarafından emredilmiştir. Hastane için ayrılmış tutarları ya da fabrika

⁸³ Gerard Friderik Miller, *Opisaniye Sibirskovo Tsartsva, Kiniga Pervaya*, St. Petersburg, 1750, s.67.

⁸⁴ P.Golubeyev, *Altay*, Barnaul, 1890, s. 8.

⁸⁵ A.V. Kontev, *İstoriya Altayskovo Kraya v XVIII-XIX vek*, Barnaul, 2004, s. 44-62.

⁸⁶ P.Golubeyev, age. s. 9.

⁸⁷ Yu. A. Gagemeyster, *Statistiçeskoe Obozrenie Sibiri*, St.Petersburg, 1854, s.1-2.

⁸⁸ P.Golubeyev, age. s. 9.

çevresindeki çeşitli rütbelilerden alınan ceza paraları ile ilaç satın alınması istenmiştir.⁸⁹

Tomsk ile Kuznetsk ve diğer bölgelerden Kolıvano-Voskresensk fabrikasına 12.925 köylü 1759'da kaydedilmiştir. 1760.yılında Buhtarma Nehri boyundaki Ustkamenagorsk Kalesi ile daha ilerideki Teleç Gölü arasındaki Sibirya çevresindeki uygun yerlere kalelerin inşa edilmesine ve o bölgelerdeki 200 yakın sayıdaki Rus halkını Uba, Ulba, Berçovka, Glubokiy ve İrtiş nehrine dökülen diğer nehir kenarlarına yerleştirilmesine ilişkin uğraşlar hakkında emir çıkarılmıştır. Aynı yıl içerisinde Sosnovskiy maden ocağının açılışı yapılmıştır.⁹⁰

Altay sınırlarındaki Cungar Dağlarını incelemek amaçlı 500 kişilik korumalı madenciler ve jeodezi uzmanları bölgeye 1761 yılında gönderilmiştir.⁹¹ Aynı zamanda doğa tarihi ve ülkenin eskiçağ araştırmalarıyla ilgili görevini yapmak üzere Kurmay-Cerrah Kizing'de sefere katılmıştır. Sefer heyeti bölgenin haritasını çıkararak çok çeşitli maden cevherlerini keşfetmiştir. Nikolaevsk gümüş-kurşun cevherlerinin açılışı da bu yıl içerisinde gerçekleştirilmiştir.⁹²

Rus çarlığı tarafından Kolıvansk fabrikasına 1762 yılında hükümlü sürgünü durdurulmuştur. Hükümlülerin Tobolsk'tan İrkutsk'a kadar, İrkutsk'tan Perçinsk'e uzanan alana yerleştirilmesine karar verilmiştir. 1763 yılında II. Ekaterina'nın⁹³ açıkladığı Sibiryadaki yabancılar ile yazışma göreliliği bir beyanname yayımlanmıştır. "Bu muhteşem sözümüz ile umutlandırırız, bize bağımlı uyruklularımız sadece kollarımız değil, İmparatorluğumuzda eşit şekildedir, arzu ettiği itidali sağlar. Herhangi bir baskı, kırgınlık, soygun, ufak zararlarımıza bakmaksızın, neden biz tüm sadık hükümlerimiz ile onlara nazik davranarak, tüm faydalığı gösteriyoruz. Eğer kimse Bizim Muhteşem emrimize, halkımıza soygunculuk ve yıkım gibi saldırgan hareketler yapmaya cesaret ederse, bizim tarafımızdan kurulan hükümetin birine rüşvet gibi diğer şikâyet getirilirse, emrimiz ile sert biçimde izlenir ve suçu yasalara göre hareket edilir. Rencide edilen taraf ise, çok gecikmeden en kısa zamanda haklı

⁸⁹ A.V. Kontev, *İstoriya Altayskovo Kraya v XVIII-XIX vek*, Barnaul, 2004, s. 44-62.

⁹⁰ P.Golubeyev, *Altay*, Barnaul, 1890, s. 9.

⁹¹ V.P. Sukaçev, *İrkutsk, Ego Mesto i Znaçeniye v İstori i Kulturnom Razvitiy Vostoçnoy Sibir*, Moskava, 1891, s. 164-167.

⁹² P.Golubeyev, *age*, s. 9.

⁹³ A. Pipin, *Sibir İzsledovaniya Yega, Vestnik, Evropi, Tom, III*. St. Petersburg, 1888, s. 195-238.

şekilde savunulur. Bizim bu beyannamemiz tüm Sibiry vilayetinde bir haber olarak yayınlanır.⁹⁴

1763'te Kolıvano-Voskresensk fabrikasında yalnızca Sibiry vilayeti içerisinde herhangi devlet ve münferit ödemelerde kullanılması için yerel altın ve gümüş bakırdan üzerinde Sibiry krallığının amblemi olan özel Sibiry madeni parasının hazırlanması emredilmiştir. Madeni paralar 10 kuruş, 5 kuruş, 2 kuruş olarak kuruş, kâğıt para ve yarım daire şekilli olarak ayrılmıştır. 25 rubleye kadar bakırdan yapılmıştır. Bu bakır paralar 1781 yılında farklı zamanlarda basılmış ve 5 milyon ruble kadar kullanıma çıkarılmıştır. 7 Haziran 1781 yılındaki kararnameye göre Sibiry madeni sikkelerinin hazırlanmasının durdurulması emredilmiştir. Bu bakırdan yapılan sikkelerin kabartmalı damgası tüm imparatorluk içerisinde geçerliydi ve Yekaterinburg'ta yapılmıştır.⁹⁵

Buhtarma kalesi 1763 yılında açılmıştır. General Şpringer'e, Buhtarma nehri üzerinde Zaysan Gölü ile İrtiş Nehri girişlerinden düşman gemilerini engellemek ve Buhara ile Hindistan arasındaki ticareti geliştirmek amaçlı bir kale kurması için talimat verilmiştir. Barnaul şehrinde 50 km. uzaklıktaki Kasmaliha Nehri kıyısında Pavlov gümüş eritme maden ocağının yapımına başlanmıştır. Burada oturan sakinlerinin sayısı 1787 yılında yaklaşık 3300 kişiden oluşmaktaydı.⁹⁶

Suzan bakır eritme fabrikasının inşasına başlanarak bakır ve gümüş eritme fabrikasının açılışı 1764 yılında yapılmıştır. Geçen yüzyılda bu bölgede bir darphane bulunmaktaydı. 1817 yılında doktoruyla birlikte hastane açılmıştır. 1787 yılında yerleşimi yaklaşık 3100 kişiden oluşmaktaydı. 1765'de Polonya ve Litvanya'dan dönen kaçakları Sibiry'ya bölgesine kaydedilmesine ve sürgüne gönderilmesine karar verilmiştir. 1766 yılında milletvekillerinin seçimi için kararname yayınlanmıştır. Sibiry'nın şehirleri ve yeni bir düzen oluşturmak için komisyon tarafından yasa çıkarılmıştır. Barnaul şehrinde milletvekili olarak, o dönemlerde posad olarak adı geçen tüccar İvan. Karışev, Kuznetsk ve Kolıvansk hattı üzerinde Yüzbaşı Fedor Martınov seçilmiştir. Barnaul'da fabrikada kullanmak maksadıyla ve

⁹⁴ P.Golubeyev, *Altay*, Barnaul, 1890, s. 9.

⁹⁵ A.V. Kontev, *İstoriya Altayskovo Kraya v XVIII-XIX vek*, Barnaul, 2004, s. 44-62.

⁹⁶ P.Golubeyev, *age*, s. 10.

daha sonra Şlatte tarafından geliştirilen Rusya'daki ilk buhar makinesi Polzunov tarafından yapılmıştır.⁹⁷

Adam öldüren boyalı Buryatları daimî çalışmaya Kolıvano-Voskresensk fabrikasına sürgüne gönderilmesi emredilmiştir. 1771 yılında Sibiryadaki Zmeingorsk şehrinde çiçek aşısı için ilk deneme yapılmıştır. Doktor Andreyev tarafından 69 yaş üstü kişilere ve çocuklara yapılan aşı denemesi başarılı geçmiştir. Kolıvano-Voskresensk fabrikasına kayıtlı Barnaul tüccarlarının askere alınmaması emredilmiştir. St.Petersburg'ta Maden Enstitüsü bünyesinde maden koleji kurulmuştur. 1773 yılında işletilmeye başlayan Loktevskiy fabrikasının inşası başlatılmıştır. Buradaki 1787 yılındaki nüfus sayısı yaklaşık 3 bine yakındı. 1773 yılında bölge sınırındaki nüfuslu bir yeri ortaya çıkarmak, yerleşim için kullanışlı bir yer olduğunu görmek için İrkutsk ve Kolıvansk vilayetinin valisi Yakobev görevlendirilmiştir. 1774 yılında Aleyskiy gümüş eritme fabrikası kurulmuştur. Bu fabrika daha sonra 1798 yılında kapatılmıştır. 1776 yılında Kolıvano-Voskresensk fabrikasına sürgünlerin gönderilmesi durdurulmuştur.⁹⁸

Altay bölgesindeki ilk arıcılık faaliyetleri 1777 yılında yapılmıştır. Fakat bu çalışmalar olumsuz sonuçlanmıştır. 1786 yılında tekrarlanan arıcılık faaliyetleri daha verimli neticeler vermiştir. Yine bu yıl içerisinde Kolıvano-Voskresensk maden başkanlığı Tatar kolları ve fabrikaya kayıtsız diğer sakinlerin hacedilmesi için hademelerin göndermemesine ilişkin karar Tobolsk vilayetinin kalem odası tarafından doğrulanmıştır.⁹⁹

Kolıvansk bölgesinin 1779 yılında Barnaul, Tomsk, Kuznetsk ve Burlinsk adlı 4 ilçesi kurulmuştur. 1783 yılında bölge vilayet olarak değiştirilmiştir. Devlete ait özel ve kamu fabrikaların işlemlerini köylülerin nasıl gerçekleştireceğine dair yükümlükler kanunla belirlenmiştir. Barnaul şehrinde madencilik okulu açılmıştır. Altay'da yerel halkların vasıtasıyla, Rus tüccarları, Kazaklar ve Çinliler arasında gizli bir sınır ticareti ortaya çıkmıştır. Sibiryada özel madeni paralarının basımı

⁹⁷ P.Golubeyev, *Altay*, Barnaul, 1890, s. 10.

⁹⁸ P.Golubeyev, a.g.e, s. 10.

⁹⁹ P.Golubeyev, *age*, s. 11.

durdurulmuştur. Salairsk sistemiyle Çerepanovsk maden ocağının açılışı 1780 yılında yapılmıştır.¹⁰⁰

Tomsk ve Omsk bölgelerinden, Tobolsk bölgesi 1782 yılında ayrılmıştır. Tomsk bölge şehri olarak belirlenerek yönetsel emirler yayınlanmıştır. Bu emirler; Kolivano-Voskresenk fabrikasına kayıtlı Tomsk köylülerinin fabrika çalışmalarındaki görevi ve kişi başına kesilecek para cezası hakkında, Kolivano-Voskresensk fabrikasına kayıtlı köylülerin kendilerine tahsis çalışmalarını düzeltmek için gereken önlemler konusunda, Kolivansk Bölgesi çevresinde şehirlerin kurulması hakkındaki konularını içermektedir. Sibiry'a'dan toplanmakta olan hafif ayardaki eşyalardan alınan vergilerin 1783 yılında genel müdürlük tarafından durdurulması emredilmiştir. Kolivansk bölgesindeki vergilere karşılık damgalı kâğıtlı dava dilekçelerinin çıkartılması emredilmiştir.

Salairsk maden ocağının açılışı 1784 yılında yapılmıştır. 1784 yılında burada tüm Salairsk bölgesinin yönetimi ile hastane, doktor, okul bulunmaktaydı. Salairsk bölgesinin nüfusu 1887 yılında yaklaşık 2000'e yakındı. Aynı yıl içerisinde Kolivanskiy, Biisk, Kuznetsk, Semipalatinskiy ve Krasnogorskiy olarak ayrılan ilçeleri olan Kolivan Bölgesi vilayet olarak değiştirilmiştir. Vilayet şehri Kolivan olarak adı değiştirilen Bersk şehri idi Kolivansk bölgesinin yöneticisi Meller tarafından tuz kaynaklarının keşfi emredilmiştir. 1784. yılında Riddersk ve Buhtarminsk gümüş-kurşun maden ocaklarının açılışı yapılmıştır.¹⁰¹

Altay sıradağların bilinen bütün kısımlarına ve keşif yapılmamış ıssız kısımlarına dokuz gruba ayrılacak şekilde araştırma heyeti 1786 yılında gönderilmiştir. Bu araştırma heyetinde maden subayları, maden kazıcıları ve çok sayıda askerler bulunmaktaydı. Bu araştırma heyeti zengin madenlerin bulunduğu yerleri keşfetmiştir. Ayrıca genel Altay haritalarındaki birçok hataları düzelteren haritada yapmışlardır. Buldukları bakır cevherlerinin işletiminden elde edilecek gelire göre ödüllendirilmeleri kararlaştırılmıştır. 1786 yılında ilk olarak Loktevsk fabrikasında taşlama değirmeni kurulmuştur. 1802 yılında ise, 1799 yılından itibaren artık eritme yapılmayan Kolivansk fabrikasının taş ocağı yakınlarına taşınmıştır.

¹⁰⁰ V. Otpietiy, *Altay Buduşie Californiya V Rasii*, Leipzig, 1882, s. 38.

¹⁰¹ P.Golubeyev, *Altay*, Barnaul, 1890, s. 11.

Rusya'nın 1787 yılındaki halk denetiminden sonra Tobolsk, İrkutsk ve Kolıvansk il yönetimlerine idare edilen vilayetlerdeki herhangi bir rütbeye kimsenin kaydedilmemesini emretmiştir.

Kuznetsk'te 1786 yılı kararnamesine göre 1790 yılında "Küçük Halk Kurulu" açılmış ve kurul 1797 yılında kapanmıştır. Zıryanovks Maden Ocağı da 1790 yılında açılmıştır. Deniz seviyesinden 1480 fut yükseklikte olup, Altay'ın tam merkezinde yer almaktadır. Orlinoy Dağı'nın tabanında sağlıklı ve ağaçsız Berezovka Nehri'nin vadisinde, İrtiş Nehri'nin akımında bulunmaktadır. En zengin gümüş maden ocağıdır. Nüfus sayısı 1887 yılında yaklaşık 4500 kişi civarındaydı.

Taşçı¹⁰² olarak bilinen Buhtarma bölgesine ilk gelip yerleşenler, sürgüne gönderilen ya da hükümetin gözetiminden kaçanlar, Altay'ı "Belovodya'yı" arayanlar, madenciler ve fabrika çalışanları, esnaf, toprak ağası, köylü, asker gibi çeşitli insan gruplarına özel bir af 1791 yılında çıkarılmıştır. Aynı yıl içerisinde Gabrilovsk gümüş eritme fabrikasının açılışı yapılmıştır. 1794 yılında isi üçüncü Salairsk maden ocağının açılışı yapılmıştır. İl kurulu tarafından 1795 yılında Kolıvansk fabrikasında çıkan bulaşıcı hastalıklara karşı koruyucu önlemler alınması istenmiştir.¹⁰³

Sibirya bölgesindeki karışıklığı gidermek için 1796 yılında bölgecilik ortadan kaldırılmıştır. Tüm Sibirya, Kolıvansk bölgeciliğine birleştirilmiş olan Tobolsk ve İrkutsk adındaki iki ile ayrılmıştır. Ülkenin Ustkamenagorsk ile Buhtarma kaleleri ve sonundaki Zıryanovsk maden ocağına kadarki aralığa yerleştirilmesi hakkında kanun yayınlanmıştır.

1779 yılından itibaren işletilmiş olan Kolıvano-Voskresensk Maden başkanlığı 1797 yılında tekrar yenilenmiştir. Buhtarminsk bölgesinin sakinlerinin Çin imparatorluğunun yakın illeriyle ticari ilişki yapmasına izin verilmiştir. 18. yüzyılın sonunda Sibirya nüfusunun yeni sayımı yapılmıştır. Sibirya'nın güney bölgelerindeki nüfusun kesin bir ağırlığı ortaya çıkmıştır. Tomsk vilayetinde 16900 devlet köylüsü, 6542 fabrikaya kayıtlı köylü, 541 köylü, 8085 fabrika esnafı, 198 tüccar, 6932 küçük

¹⁰² Taşçı, 1791 yılında Ruslar tarafından Çin sınırındaki kaçak köylülere verilen ünvanıdır.

¹⁰³ V. Otpetiy, *Altay Buduşie Californiya V Rasii*, Leipzig, 1882, s. 38.

burjuva, 5466 çeşitli rütbeli, 16602 yabancı vardı. 18. yüzyıldaki mevcut olan nüfus iki gruba göre dağılmıştır.¹⁰⁴

	Ruslar		Yabancılar	
	Erkek-	Kadın	Erkek-	Kadın
Tomsk	31825	21466	4450	4137
Kuznetsk	31830	33910	9811	10421

Kuznetsk şehrinin eteğinde maden araştırmaları 1798 yılında yapılmıştır. Bölgede bulunan madenin özellikleri ne olursa olsun, buldukları sırada ustaların ödüllendirilmesi sağlanmıştır. 1799 yılında Biisk bölgesini askerî kuvvetleri çevreleyip yaşayan Kalmuklardan ve Biisk komutanından eski geleneklerini kendi istekleri ile ortadan kaldırılması istenmiştir.¹⁰⁵

Kolivano-Voskresenk ile Nerçinsk fabrikalarının 1800 yılındaki altın ve gümüşleri devlet gelirin genel tutarına dâhil edilmesi emredilmiştir. Maden fabrikaları vazgeçilmez ustalar ile takım kurmuşlardır. Sorumlu fabrikalara ormanlar Berg-çalışanları yetkisi altında teslim edilmiştir. Fabrikanın bakımı ve onarımı için her yıl ikişer Berg-çalışanlarının gönderilmesi emredildi. Kolivano-Voskresenk maden fabrikaları makam odasının yetkisi altına aktarılmıştır. Cevherlerin keşfi için sadece ekiple aramaya gönderilen devlet esnafları değil, aynı zamanda parti tarafından arananlar da maden açımında ödüllendirilmesi emredilmiştir.¹⁰⁶

Buhtarma gümrük kurumu tarafından yabancı gümüş ve altın sikkelerin üretimine ve gümrük sınır kapısından tüccar kervanlarının geçmesine izin verilmesi emredilmiştir 1803 yılında Murzinçevsk ve Malintovsk maden ocaklarının açılışı yapılmıştır. 1804 yılındaki 26 Şubat kararnamesine göre, Tobolsk vilayeti Tomsk ve Tobolsk olarak ikiye ayrılmıştır. Birincisi Tomsk, Kain, Krasnoyarsk, Yenisey, Turuhansk, Narım, Kuznetsk ve Biisk diye sekiz bölgeden oluşturulmuştur. Ayrıca Tomsk vilayet şehri olarak belirlenmiştir. Zmeinogorsk maden ocağından 2 verst¹⁰⁷

¹⁰⁴ P.Golubeyev, *Altay*, Barnaul, 1890, s. 12.

¹⁰⁵ P.Golubeyev, age. s. 13.

¹⁰⁶ P.Golubeyev, age. s. 13.

¹⁰⁷ Verst; Rus ölçü birimi. 1 Verst 1,06 km.

uzaklıkta bulunan, Zmeiinsk Fabrikasının temeli atılmıştır.¹⁰⁸ 13 Temmuz 1806'da madencilik yasası yayınlanmıştır. 1807 yılında Berg-Kurul kapatılarak yerine Madencilik Bölümü açılmıştır.¹⁰⁹

Hür bir Rus uyruklulara 25 yaşına ulaştığında özgür olması şartıyla Kırgız çocuklarını satın alması ya da takas etmesine izin verilmiştir. 1808 yılındaki bu kararname Sibirya'yı ilk fetheden Rusların, Rusya'daki kölelik ve esarete alışarak ve sonradan Sibirya'ya taşıdığı kölelik ve istem dışı işlemlerine vurulan ilk darbeydi. İlk önce köleler savaş esirleri arasından alınmıştır. Daha sonra barış zamanında yabancı etnik halklara gezi yaparak kollar toplamak için savaşçılar alınmıştır. Ayrıca Kazaklar ile okçular ve çeşitli hizmet insanları güç kullanarak kadınlarını, çocuklarını ve çalışanlarını ellerinden almışlar. Özellikle de kadın cinsiyetine istismar çok gelişmiştir. Savaşçıların bazıları kendileri için bu şekilde bütün bir haremni oluşturmuş ve bu kişilerin ticaretini yapmışlardır. Bununla birlikte, bazen yerel halk çok düşük fiyata kendi karılarını ve çocuklarını satmaya izin vermişlerdir. Berezovsk Kazakları yedi yaşındaki kız çocuklarını tüccarlardan 20 rubleye, erkek çocuklarını ise 25 rubleye satın almışlardır. Yetişkin yabancıların fiyatları 10 rubleden 20 rubleye kadar değişmektedir. 18. yüzyılda Sibirya bölgesini ıssızlaştırmamak ve yazılı emir ile mahkûmların evlerine geri dönmesi için tutsak yabancıların zorla gönderilmesinin yasakları hakkında Sibirya'ya defalarca kararname gönderilmiştir. Fakat çoğunlukta yerine getirilmemiştir. Aynı zamanda hatta tutsak yabancıları köleliğine daha da bağlaması için Ortodoks inancını kabul ettirdiler. Hristiyanlık'ı kabul eden yabancılar ve hükümetin kendisi onların dindarlığıyla putperestlik dönemine geri dönmelerini doğru bulmamışlardır. İrbit fuarı, Kırgız ve Kalmuk köleleri için ticaret merkezi olmuştur. Devlet memurları, tüccarlar, Kazaklar tarafından satın alınan ya da değiş tokuş gibi istismar edilenler yabancıların çeşitli faaliyetlerinde kullanılmışlardır. Bazılarını devlet hazinesi satın almıştır. Kazaklar ya da yabancılar topluluğu toprak arsalarına kendilerine ait esirlerini yerleştirmişlerdir. Bu şekilde Sibirya'da birçok toprak ağası sadece soylular arasında değil vergi ödeyen sınıflar arasında da ortaya çıkmıştır. Üstelik kimileri de

¹⁰⁸ V. Otpietiy, *Altay Buduşie Californiya V Rasii*, Leipzig, 1882, s.38.

¹⁰⁹ P.Golubeyev, *Altay*, Barnaul, 1890, s. 13.

kölelerinin adlarını söyleyerek kendi adlarına ikamet kaydını yaptırmayı başarabilmiştir. Böylece, sürgünde bulunanlarda köylüler gibi dolaşabilmişlerdir. Sibirya'da kölecilik kesin olarak 1826 yılında ortadan kaldırılmıştır. Aynı zamanda soylu ve soylu olmayan gayrimenkuller de, devlet mülkiyetine dönüştürülen köylerde kölecilik faaliyetleri ortaya çıkan birçok yasadışı yollarla kendi varoluşunu az da olsa devam ettirmiştir.¹¹⁰

Altay bölgesindeki vilayet başkanlarına ve diğer devlet memurlarına hediye getirmeği yasaklayan kanun 1810 yılında yayınlanmıştır. 1811 yılında Riddersk Maden Ocağından 1 verst uzaklıkta, deniz seviyesinden 1580 fud yükseklikte olan Kryukvsk maden ocağının açılışı yapılmıştır. 1812 yılında Sibirya'daki yabancı halklar iki rublelik vergi ödemekten muaf tutulmuştur.¹¹¹

Kırgız bozkırlarına 1815 yılında Kırgız kervanlarını yağmalamaları, kurşun ve diğer metaller ile minerallerin bozkırdaki buluntu yerlerini araştırmak için ödüllendirilerek askeri bir heyet gönderilmiştir. Ertesi yıl sefer heyeti demir, bakır ve gümüş-kurşun madenlerini keşfetmiştir. Zmeinoogorsk maden ocağından bir mil mesafedeki aynı ismi taşıyan fabrikaya kadar Sibiryada ilk demiryolu inşaatı başlamıştır. Bu demiryolu cevherlerin taşınması için tasarlanmış ve beş yılda inşa edilmiştir. Her milin maliyeti 6000 rubleye yakın olmuştur.¹¹²

Maden ocaklarının kötü düzenlemeleri nedeniyle ustaların sakatlama durumunda sanayiciler ve fabrika sahiplerine ceza tahsis edilmiştir. 1818 yılında birinci Zavodinsk maden ocağının açılışı yapılmıştır. 1820 yılında ise ikinci Zavodinsk ve Moskvinsk maden ocağının açılışı yapılmıştır. 1821 Madencilik hizmet suçlarından yargılanan maden yetkilileri askeri mahkemelere devredilmiştir.

Sibirya, batı ve doğu şeklinde iki idareye 1822 yılında ayrılmıştır. Tomsk vilayetinin vilayet şehrine Kolıvan olarak adı değiştirilen Çaysk bölgesi seçilmiştir. Tomsk vilayetinin bölge şehri olarak belirlenen Beloglabano köyü ise, Çarış olarak değiştirilmiştir. Sibirya eyaletinin yönetimi için özel bir kurum oluşturulmuştur. Bunun için Tomsk Eyaletlerinin vali ve Kolıvano-Voskresensk fabrikasının başkan rütbesi bir görevde birleştirilmiştir. Altay yetkililerine Altay dağlarının yerleşim

¹¹⁰ P.Golubeyev, *Altay*, Barnaul, 1890, s. 14

¹¹¹ V. Otpietiy, *Altay Buduşie Californiya V Rasii*, Leipzig, 1882, s.43-55.

¹¹² P.Golubeyev, *age*, s. 14.

yerinden Biisk hatlarından Çin'e kadarki alanda maden işletmelerinin yaygınlaştırılması emredilmiştir. Ama göç eden halkların sıkıştırılmaması istenmiştir. Barnaul bölge şehri olarak belirlenmiştir. 1823. Çarış şehrinde meskûn bir konut oluşturulması emredilmiştir. Tomsk yeniden vilayet şehri olarak belirlenmiştir.¹¹³

Büyük Kırgız-Kaysak ordusu Rus uyrukluğunu 1824 yılında kabul etmiştir. 1826 yılında Sibiry'a da ilk altın arama izini verilmiştir. Altay'da ilk altın işletmelerinin önemli işletmecisi Tomsk şehrindeki Fedor İvanov Popov olmuştur. Yine bu yıl içerisinde Kuznetsk il okulu kurulmuştur. Sınır Kazaklarına köy ve bozkır kasabalarına belgesiz ticaret yapılması sağlanmıştır. İkinci Tigin maden ocağının açılışı yapılmıştır. 1827 yılında Çarış yeniden köye dönüşmüştür, bununla birlikte bölge şehri olarak Biisk belirlenmiştir. Maden yetkililerine, maden fabrikalarına gönderilen suçluların olumsuz davranışlarından dolayı yargısız bir şekilde İrkurtsk eyaletine yerleştirilmek üzere uzaklaştırılma hakkı verilmiştir. Maden fabrikalarındaki asker eşlerinin gayrimeşru çocukları ve kızları bu fabrikalara kaydedilmiştir. 1828 yılında Popov tarafından Altay dağları üzerindeki Biriçikulu ilçesinde bulunan kaçak Lesnoy işletmesindeki gizli altın işletmesinin ilk araması yapılmıştır. Altay'a 1830 yıllarında bu bölgede bulunan ve 1843 yıllarında vefat eden ilk misyoner Mamariy gönderilmiştir. Onun takipçileri terzi St. Landışev, mimar Vladimir ve Biisk'in şimdiki piskoposu Mamariy idi. 1863 yılında kadın toplumunun kurulması için izin verilen 7.000 dönümlük araziye sahip Ulala Köyünün ana misyonunun kuruluşu yapılmıştır. Kolıvano-Voskresensk maden fabrikasının yönetiminin kuruluşu ve belirli yönetim düzeni, halkı ve fabrika nüfusunun yükümlükleri Majestre tarafından onaylanmıştır. Kolıvano-Voskresensk fabrikalarının başmüdür görevinde bulunan Frolov, Tomsk valisi görevini birleştirerek fabrikanın başkanı seçilmiştir.¹¹⁴

Kundustyulsk civarında, Çarış hattı üzerinde, Razanov, Kazançev ve Balandin şirketlerinin açılışı 1833 yılında sadece Tomsk eyaletindeki değil ama tüm Sibiry'a'daki özel altın işletmelerinin gelişimine sağlam temel oluşturmuştur. Aynı yıl içerisinde Kazak muhafızlarının himayesi altında bozkıra kervanıyla gönderilen

¹¹³ P.Golubeyev, *Altay*, Barnaul, 1890, s. 15.

¹¹⁴ V. Otpietiy, *Altay Buduşie Californiya V Rasii*, Leipzig, 1882, s.8.

Altay tüccarı Kuznetçov tarafından borçlarını ödemeyen Kırgızlar yağmalanmışlardır.¹¹⁵

Devlet tetkik kurumu Altay bölgesinde 1830 yılında Fomih Nehri'nin güneybatı yamaçlarındaki Salairsk alçak sıradağlarında Egrevskiy çevrelerinde zengin altın madeni bulmuşlardır. Kolıvan taşlama Fabrikasının dışında Altay ve Nerçinsk maden ocaklarının yönetimi fabrikaların İmparatorluk özel geçmiş mülkiyetine bıraktığı makamlar odasından maliye bakanlığı müdürlüğüne teslim edilmiştir. 1831 yılında Altay maden kurulu tarafından doğal görevlerde bulunulan köylü halkın ücretsiz tatil çizelgesi onaylanmıştır. Her yılın sonunda her çalışan tarafından 50 ile 5 küpe kadar odun toplanmıştır. Bu çizelge 1884 yılına kadar geçerli olmuştur. Altay'daki altın işletmeleri Altay maden yönetimine bağlanmıştır. 1833 yılında bölgeye denetleme yapmak amacıyla madencilik denetçileri gönderilmiştir.¹¹⁶

Barnaul'da bir konteyner inşa edilmiştir. 1833 yılında Meteorolojik ve manyetik gözlem başlatıldı. Kolıvan-Voskresensk fabrikaları Altaysk olarak değiştirilmiştir. Tomsk şehrinden 228 km uzaklıkta olan Kolıvan şehri 1834 yılında mevcut olan Tomsk ili ile Kolıvansk ilişkili değildir. Kolıvan bölge olarak idari tarihlendirilmesi 1779-83 yılındadır. Kolıvan valiliği 1783-96 yıllarda, Kolıvan, Tomsk ilinde eyalet şehri olarak 1822-24 yıllarda, bölge şehri olarakda 1824-56 yıllarına denk gelmektedir. Kolıvano-Voskresensk maden ilçesi ve fabrikalarından başlangıcını alan diğer alanlar Altay bölgesine aittir. Bugünkü Kolıvan şehri Kolıvan şehrinden 20 verst mesafede bulunan Barnaul bölgesindeki Barsk köyünün çok tarihsel anlamı vardır. 12 Mayıs 1783 yılındaki kararname ile Kolıvansk bölgesi İrkutsk genel valiliğine bağlı bölgecik adını almıştır.¹¹⁷ Bir il şehri olan şimdiki Berdsk köyü daha sonra Kolıvan şehri olarak yeniden adlandırılmıştır. 1796 yılında Kolıvansk valiliğinin ortadan kaldırılması ile Kolıvan ismi 1713 yılında kurulan Çauss bölgesine taşınmıştır. Tomsk bölgesindeki şimdiki Çausk köyü Kolıvan şehrinden beş verst uzaklıktadır. 1822 yılında Kolıvan-Çaus Tomsk vilayetinin bölge şehri olarak belirlenmiştir. 1824 yılında bölge şehri olarak adı değiştirilmiştir. 1850

¹¹⁵ P.Golubeyev, *Altay*, Barnaul, 1890, s. 16.

¹¹⁶ P.Golubeyev, *age*, 1890, s. 16.

¹¹⁷ P.Golubeyev, *age*, s. 17.

yılların ortasına kadar oraya kayıtlı sakinler yerleşmek istemediler ve şehir uzun süre kurulamamıştır. Eğer idare tarafından olmazsa, son olarak yerleşim için enerjik önlemler kullanılmıştır. Böylece mevcut bölge 20 sene devam etti. Kolıvan artık şehir olarak sayıldı fakat onun varlığı daha bilinmiyordu ve şehir sakinleri tüm yönetimi ile Çaus köyünde kiracı gibi duruyorlardı. 1856 yılında Kolıvan bir kasaba haline gelmiştir. Altay bölgesindeki diğer kentler gibi Kolıvan'ın ekilebilir arazi, samanlık ve otlak için bir arazisi bulunmuyordu. Hatta mülkiyet hakkını kullanacak hiçbir tarımsal arazisi bulunmamaktaydı. Kolıvan'ın 1848 yılındaki tasarıya göre, tarımsal arazi dışında 2 verst yarıçap boyutlu şehri çevreleyen otlaklardan yararlanma hakkı vardı. Ancak bu otlak, 1876 yılında Kolıvan yani Altay şehirlerine mülkiyet olarak verilmesine rağmen hala ülkede onaylanmamıştır. İlk başta otlak hakkındaki tasarı kendi yanlışlıkları yüzünden onaylanmamıştır. 1874 yılında yeni tasarı oluşturuldu. Fakat hala onaylanmadı. Şehir dışındaki tarımsal arazilerin mülkiyet olarak onaylanması ile artık boş yerleşim çok fazla kalmamıştır. Şehirlerin hızlı büyümesi ile artık onlar pek önemsiz kaldılar. Buna göre, 1880 yılında şehir meclisine 1000'den 700'e kadar her otlakların tarımsal arazine müracaatta bulunulmuştur. Ama bu müracaatlar 1886 yılında Bakanlar Kurulu tarafından reddedilmiştir. Kabine kentin sadece bir kiracı şartı ile kullanılacak durumda otlak yerlere inşa edilmesini kabul etmiştir. Kuru otun yeterli bulunmaması üzerine kentin en büyük otlak kısmı sakinlere kiraya verilmiştir. Şehir nüfusunun 9/10 kadar kısmı ekincilik ile uğraşmaktaydı. Bunun için arazi komşu çiftçilerden kiralanırdı. Bizzat işletilecek araziler azınlıktaydı. Tarımla uğraşan çiftçi köylüler arazilerini kiralyordu.¹¹⁸ Arazilerini kiraya verenler sadece alacaklarını toplama ile uğraşmaktaydılar. Sadece ekim için gerekli tohumları verir ve temizleme işi artık köylü arazi sahiplerine kalırdı. İlk başta her dönümün kira maliyeti iki rubleye kadar, ikincisinde 5-6 rubleye kadar ve üçüncüsünde 10-12 rubleye kadar çıkmıştır. Şehrin büyüme ve gelişmesi aşağıdaki verilerde görülmektedir. 1835 yılında 1151 sakin, 180 konut, 1 kilise, 3 dükkân ve 2 yeme-içme yeri vardı. 1851 yılında sakinlerin sayısı iki katı idi, 277 konut ve 10 dükkân bulunmaktaydı. 1870 yılında ise, ilk kilise okulu yapılmıştır. 1880 yılında artık 2 okul, bu okullardan biri iki sınıflık okuldur.

¹¹⁸ P.Golubeyev, *Altay*, Barnaul, 1890, s. 16.

1883 yılında sakin sayısı artık 12435'e ulaşmıştır. Bölgede 1157 konut bulunmaktaydı. Bu konutların yedisi taş konuttu. 1835 yılında ücretsiz ilaçların verildiği bir klinik açılmıştır. Barnaul kentinde bu tarihlerde kulüp yer almaktaydı¹¹⁹.

Altay'daki 14 madencilik okulu ve Barnaul'daki maden okulu eyalet tarafından 1836 yılında onaylanmıştır. İlçe olarak adını değiştiren bu eyaletler şimdiye kadar mevcuttur. Madencilik okulları daha önce olduğu gibi madencilik başkanları tarafından işletilmiştir. 1840 yılında altın vergisi artmıştır daha önceleri hazineye % 15 alınmış iken bu yılda ise, % 20 ile 24 arası alınır olmuştur. Bolluk ayırımına bakmaksızın bazı yeni keşfedilen madenlerden % 30 kadar vergi alınmıştır.¹²⁰

Buhtarma ve Ustkamenogorsk'ta görevli komutanlık 1841 yılında kaldırılmıştır. 1843 yılında özel işletmelere Sibiry'a da içki-tütün fabrikaları kurma ruhsatı verilmiştir. 1844 yılında batı Sibirya üzerinde nehir taşımacılığı işletmelerinin kuruluşu başlamıştır. Obi Nehri yakınlarında dolaşan 50 kuvvete sahip Osnova adlı ilk vapur F. Myasinkov'a aitti. Osnova 30 kuvvetli Vzor adlı vapurla birleşerek Şveçovs'a ait olan Kazello-Paklevskiy vapurunu geçmiştir. 1853 yılında Marin, Kandinsk, Hamitova ve Teçkov adlı yeni bir şirketler oluşturulmuştur. Bu şirketlerin Ermak adlı bir vapuru 100 kuvvete sahiptir. Onlar 1854 yılından başlayıp Tomsk ve Tyumen arasında düzenli seferler sağladı ve hatta Barnaul'a kadar ulaşmıştır. 1861 yılında İrtiş Nehri üzerinde vapur hareketleri başlamıştır..¹²¹

25 Kasım 1846 yılında Barnaul'da deprem meydana gelmiştir. Bu yıl içerisinde Çudaksk maden ocağının açılışı yapılmıştır. 1848 yılında Biiks-Kuznetsk hattı yeniden düzenlenmiştir. Kazak nüfuslu köylülere dönüştürülmüştür. Putinçevsk maden ocağı açılış çalışmaları başlatılmıştır. 22 Mayıs 1849 yılında Altay ve Nerçinsk maden yönetiminin 1883 yılına kadar var olan yeni eyaletleri belirlenmiştir. Batı Sibiry'a da 1846 yılında kolera salgını ortaya çıkmıştır. 1851 yılında Baçatsk, Kuznetsk bölgelerindeki kömür kazılarının açılışı yapılmıştır. Biisk bölgesindeki Sugatovsk gümüş-kurşun maden ocağının açılışı da bu yıl içerisinde olmuştur. 1855 Altay ve Nerçinsk fabrikaları maliye bakanlığından yeniden kabineye devredilmiştir.

¹¹⁹ P.Golubeyev, *Altay*, Barnaul, 1890, s. 16.

¹²⁰ P.Golubeyev, a.g.e, s. 17.

¹²¹ P.Golubeyev, a.g.e, s. 18.

1856 yılında Kolıvan bölge dışı maden alanına dönüştürülmüştür. Bölge yönetimi ise 1857 yılından beri Mariinsk şehri olarak adlandırılan Kiisk köyüne nakledilmiştir. Meina askeri yönetim altında bulunan Altay sefer heyeti kurulmuştur. Heyet tüm ilçeye 1 vers jeofiziksel ölçekte nirengi ağı oluşturmuştur. 1870 yılında bu çekim bitmemiş şekilde durdurulmuştur. Tüm çekim çoğunlukla Zmeinogorsk bölgesini içermiş olarak 50 kv. versten oluşmaktaydı.¹²²

Altay maden bölgesi başkanlığının emirlerinin yayınlandığı “Tomsk Eyaletinin Listesi” adlı eser 1857 yılında baskıya çıkarılmıştır. 12 Aralık’ta Semipalatinsk, Ustkamenagorsk Bölgeleri ve Buhtarma tahkimatında meydana gelen deprem Zmeinogorsk maden ocağına kadar hissedilmiştir. Barnaul’da okul kurulmasıyla ilgili bir sorun ortaya çıkmıştır. Saray Bakanlığı ve Halk Eğitimi tarafından Barnaul’daki bölge okulunun yerine jimnazyum okulunu kurma projesi kabul edilmiştir. Fakat Altay maden bölgesinin başkanı Ozerskiy projeyi uygunsuz olduğunu belirterek bu işin hızını kesmiştir.¹²³

Sibiryա bozkırlarının başta gelen idarecileri ve başkanları ülkede toprak köleliğinin ortadan kaldırılmasına ilişkin İmparator II. Aleksandr’ın emrini 1857 yılında almışlardır. İdarecilerin kendi istekleriyle esirlerine tam özgürlüğü vermeleri biraz zaman almıştır. Tüm esir ve Tulengutların sahipleri onlara verilen taahhünameyle milletin törenli toplantılarına tam rıza göstererek onları serbest bırakmışlardır. Kırgızların tüm hakları ile ortak bir kavrama getirilen bu özgürlüğü alan kişi sayısı 880’e ulaşarak bu kişiler beş yıl vergilerden muaf tutulmuştur.

Toprak köleliğinin ortadan kaldırılması hakkındaki 1861 yılındaki 19 Şubat tüzüğü tüm kayıtlı fabrikalara, köylülere ve fabrika ustalarına dağıtılmıştır. Bu reformun en geç iki yıl içerisinde yerine getirilmesi buyrulmuştur. 1862 yılında Sibiryа’dan, Ekaterinburg’a ve Omsk’a kadar ilk telgraf hattı kurulmuştur. 1863 yılında bu telgraf Kolıvan’dan Tomsk’a kadar uzanmıştır. Barnaul’da beş yıl sonra abone eksikliği nedeniyle kapanmış olan A.S. Gulyaev adında bir halk kütüphanesi açılmıştır. 1863 yılında madencilik başkanlığı işlerinden fabrika nüfusun kaldırılması ile 1822 yılında birleştirilen genel sivil yönetimine bağlı Tomsk valiliği ve Altay fabrika başkanlığı birbirinden ayrılmıştır. 1864 yılında Frunze bölgesinin başkanı

¹²² P.Golubeyev, *Altay*, Barnaul, 1890, s. 18.

¹²³ P.Golubeyev, age, s. 18.

olan Tomsk valisi artık bu bölgenin başkanı sıfatını yitirmiştir. Altay bölgesinde özel işletmeciler tarafından altın üretimine başlanmıştır. Başlangıçta geçmiş kamu üretimleri işletilmiştir. 1864. Barnaul'da ilk bireysel litografi açılmıştır.¹²⁴

Smolensk, Biisk ve Kuznetsk bölgesindeki Podoninsk şehirlerine kayıtlarını yaptırabilen göçmenlere 1865 yılında Altay'ın tüm topraklarına serbest geçiş hakkı verilmiştir. Gemiler Biisk şehrine kadar gitmeye başlamıştır. Kalmuklar veya Uranhaylar tamamen Rus uyrukluğuna geçmişlerdir.¹²⁵

Altay maden yetkilileri 1867 yılında Barnaul'da okullar açılması amaçlı dilekçelerini İmparatorluğa vermişlerdir. Burada gerçek anlamda ilkokulların açılmasına Kraliyet 23 Haziran'da izin vermiştir. Barnaul'da telgraf hattının açılışı yine bu yıl içerisinde olmuştur. Majesteleri büyük prensi Vladimir Aleksandroviç'in Barnaul'u 1868 yılında ziyaret etmiştir. Memur Platonov tarafından Biisk şehrinden 30 verst uzaklıkta Altay bölgesinin ilk ve tek içki fabrikasının açılışı yapılmıştır. 1869 yılında Barnaul'da bölgenin ilk manevi okulu açılmıştır.

Özel altın madenciliğinin sözleşmeleri 1870 yılında yayınlanmıştır.¹²⁶ Altın vergileri eski dört kategorileri ile birlikte yüzde 5, 10 ve 15 pud altınla 3 kategori olarak belirlenmiştir. Maden memurları ve Barnaul sakinleri 1871 yılında Barnaul'daki gerçek jimnazyum açılışı amacıyla krala isteklerini bildiren yeni bir dilekçe vermişlerdir.

Biisk şehrinden 30 verst uzaklıkta, Altay bölgesinin ilk özel cam fabrikası olan Platonov ismiyle anılan fabrikanın açılışı 1872 yılında yapılmıştır.

Barnaul'da 1873 yılında Vesinka adlı kurumsal kütüphanenin açılışı yapılmıştır. Barnaul sakinleri Tomsk'a gelen İmparator V.A. Aleksey Aleksandroviç'in gelişini kullanarak yeni okul açılması hakkındaki taleplerini imparatora bildirdiler. Batı Sibiryaya Baş Valisinin 1867 ve 1874 tarihli raporlarını okuyan imparator onay vermesine rağmen Barnaul'da okul açılmamıştır.

Kolivan ve Kuznetsk'te yeni bir kent düzenlemesi 1876 yılında yapılmıştır. 26 Aralıkta Barnaul, Biisk, Kuznetsk ve Kolivan gibi kabine toprakları üzerinde

¹²⁴ P.Golubeyev, *Altay*, Barnaul, 1890, s. 19.

¹²⁵ P.Golubeyev, *age*, s. 19.

¹²⁶ Doğu Sibiryaya Maden Ocakları ve Altın işletmeleriyle alakalı bilgiler için müfettiş raporlarına bkz, *Priloojenie Pervoe k Vypusku I Sbornika Glavneyşih Oficialny Dokumentov Po Upravlenie Vostočnoy Sibir* (1884)

bulunan tüm şehre fabrika yetkileri tarafından yüksek onay ile belirtilen arazinin ihracı, planları için gayrimenkul boyutunda arazi mülkiyetinin sağlanması hakkında yüksek emirler yayınlanmıştır. Biisk şehrinde tüccar V.A. Sokolov tarafından 25 yataklı özel hastane açılmıştır. 1877 yılında Barnaul'da kızlar için okul açılmıştır. Barnaul ve Biisk şehirlerinde yeni kent düzenlemesi yapılmıştır. 1870 yıllarında altın maden vergisi iptal edilmiştir.¹²⁷

Maden fabrikası alanları olan Barnaul bölgesindeki; Pavlovsk ve Suzunsk, Biisk bölgesindeki; Zıryanovsk, Kuznetsk bölgesindeki Salairsk şehirlerine yerleşim yasaklanmıştır. 1880 yılında Barnaul, Biisk ve Kolıvan şehirlerinde iki sınıflık kent okulu açılmıştır. Biisk şehrinde kız okulu açılmıştır. Tomsk eyaletinde Biisk misyon başkanlığı kuruldu ve Vladimir ilk Biisk piskoposu olarak seçildi. 1884 yılında Biisk başkanı olarak Altay heyetinin eski başkanı Sibiryalı Makariy Nevskiy¹²⁸ seçildi.

Yüksek onaylı komisyon tarafından 1882 yılında Altay madencilik bölgesinin denetlenmesi yapıldı. Denetlemenin sonuçları çeşitli raporlara konu olmuştur özellikle N. Vaganov'un raporları önemlidir. Bu rapordaki konular; Demirci ocağı okulları ve bölge okulunun durumları, Altay bölgesi ilçelerindeki kamu ve özel mülkiyetlerinin ekonomik ve statik açıklanması, Altay fabrikalarında gümüş, kurşun ve bakırın üretimi hakkındadır. Prof. İossa'nın 1884 yılında çıkarmış olduğu maden dergisinde Vaganov'un Altay yabancıları hakkında belirttikleri yayınlanmıştır. Bose'de yaşayan İmparator II. Aleksandr'ın yirmibeşinci saltanat yılı anısına Barnaul'da madencilik fabrikaları dışında, 10 yataklı darülaceze kurumu açılmıştır. 1883 yılında ise 22 yataklı darülaceze açılmıştır. Kuznetsk Bölgesi Salairsk Maden ocağında kütüphane ve Rebrov okumaları için odalar açılmıştır. 1885 yılında tüccar Makarov tarafından açılan kütüphane kapanmıştır.4 Mart sabah saat 6'da, Tomsk vilayetinin güney kısmında yaklaşık yarım dakika süren yer sarsıntısı yaşanmıştır. Bu deprem Tomsk, Kolıvan, Barnaul şehirlerinde ve ayrıca Talmensk, Salairsk, Tulinsk, Çausk gibi birçok köylerinden özellikle Bardsk köylerinde hissedilmiştir. 1 Mayıs 1885 yılında altın vergileri hakkındaki kanun onaylanmıştır.¹²⁹

¹²⁷ P.Golubeyev, *Altay*, Barnaul, 1890, s. 20.

¹²⁸ Mihail Andryeviç Nevskiy (1835-1920) Altay Metropoliti, Altay misyoner heyetinin başkanı. Detaylı bilgi için bakınız, A.V. Şatayev, *Otets Makariy*, Gorno Altay, 1997, s.111.

¹²⁹ P.Golubeyev, age, s. 20.

Altay maden bölgesinin yeni eyaletlerinin yönetimi 1883 yılında yüksek kurul tarafından onaylanmıştır. 1849 yılındaki eski eyaletlerdeki kollektif madencilik yönetimi yüksek iktidar tarafından onaylanan bölge başkanının bireysel sorumluluğu olan maden yönetimi ile değiştirilmiştir. Bu eyaletler ile birlikte Eyhvalda'nın eski başkanı olarak halen bu görevde bulunan Ural'daki Goroblagodatsk bölgesinin eski başkanı N.P. Jurin tayin edilmiştir. Barnaul'da klasik okulun kurulması hakkında Barnaul meclisinin yeni bir uygulaması oluşturulmuştur. 1884 yılında Barnaul'daki Kızılhaç Derneğinde diğer sene sayısı 10 kişilik yatağa kadar azalmış olan 20 yataklı hastane açılmıştır. Biisk şehrinde ve Berdsk şehrinin Barn köyünde telgraf istasyonu açılmıştır.¹³⁰

16 Haziran 1885 yılında Kolivan'da kent için ücretsiz ilaç ve ayakta hizmet veren tedavi kliniği açılmıştır. 7 Ekim 1885 yılında ise Barnaul'da ilköğretim halkın desteği ile açılmıştır. 1887 yılında Biisk bölgesindeki Çarış köyünde köy toplumunun ihtiyacı için Altay ve Tomsk vilayetinde ilk defa iki sınıflık köy okulu açılmıştır. 2 Ocak da Biisk şehrinde olduğu gibi tüm bölgede aynı anda gece saat ikide güneybatı tarafından dalgalı deprem hissedilmiştir. Mart ayında özel altın işletmelerindeki işçilerin memnuniyet düzeni hakkında kanunlar yayınlandı. İşçiler ile altın üreticilerinin hesaplaşmalarındaki anlaşmazlık durumlarında polis yetkilileri çözüm için görevlendirildi. Polis yetkilileri bu gibi durumlarda ya tüm altın madenine el koyar yâda işçi ödemeleri için gerekli miktara el koymaları kararlaştırıldı. 12 Mayıs kararnamesine göre maden vergisi indirildi.¹³¹

Barnaul'da şehir halkı tarafından ihtiyaçları karşılanan ilköğretim okulunda 1888 yılında kütüphane açılmıştır. Kasım 1888 tarihinde Biisk şehrinde bir hayırsever kurumu kurulmuştur. Biisk ve Tumen arasında, Biisk tüccarı Morozov'un Pervıy adlı gemisi çalışmaya başlamıştır. Tobolsk, Tomsk, Yenisey eyaletlerindeki (Biryusinsk hatı dışında), ayrıca Akmolinsk, Semipalatinsk ve Semireçinsk bölgelerindeki özel maden endüstrisinin yönetimi ile 1890 yılında Barnaul'dan Tomsk şehrine taşınan Altay maden bölgesinin başkanı tarafından kendine özgü altın işletmesi yapan Tomsk madencilik yönetimi kurulmuştur. 10 Temmuz 1890 yılında Tobolsk ve Tomsk vilayetinde kırsal sağlık kadroları hakkındaki uygulama

¹³⁰ P.Golubeyev, *Altay*, Barnaul, 1890, s. 20.

¹³¹ P.Golubeyev, age. s. 20.

onaylanmıştır. Tomsk vilayetindeki kırsal sağlık kurumlarının oluşturulması için iki yıllık süre belirlenmiştir. Bu kurumlar için her yıl 35240 ruble tahsis edilmiştir. 18 Nisan 1888 yılında Barnaul'da Altay araştırmacısı S.İ. Gulyaev¹³² ölmüştür.¹³³

Biisk şehrinde Rebrov tarafından 'Kuzey Telgraf Ajansı'' adlı gündelik telgraflar 1889 yılında yayınlanmaya başlanmıştır. Barnaul'daki Altay madencilik konseyi gereksinim görülmediğinden kapatılmıştır. Barnaul, Pavlovskiy ve Suzinskiy fabrikalarının karlı olmayan üretim tesisleri kapatılıp üretim Loktevskiy fabrikasında yapılmaya başlanmıştır. Barnaul hastanesindeki Kızıl Haç tarafından hemşire topluluğu kurulmuştur. Biisk tüccarı Morozov tarafından Obi nehri üzerinde faaliyet gösteren Vtoroy nehir taşımacılığı işletmesi kurulmuştur.¹³⁴

Barnaul'da 1890 yılında Rebrov tarafından abonelerinin olmaması nedeniyle mart ayında kuzey telgraf ajansının kapandığına dair günlük telgraf yayınlanmıştır. 1 Şubat 1890 tarihinde Barnaul'da tiyatro gösterisi esnasında Altay maden kulübünde yaygın çıkmıştır. 2 Şubat gece saat 12.05'te, Biisk'te hafif deprem hissedilmiştir. Barnaul bölge okulunun pedagojik heyetinin son maden sanayisi düzenlemesi hakkında önerge belirlenmiştir.¹³⁵

¹³² Stephan İvanoviç Gulyayev (1806-1888) Rus, tarih, etnograf ve halk bilimcisidir. Altay Tarihi hakkında önemli çalışmalar yapmıştır. *Etnografiçeskiy Oçerki Yujnoy Sibiri, Zametki Ob İrtiş, İstoriçeskiy i Statiçeskiy Opisanije Gorod Barnaul* adlı eserleri vardır.

¹³³ P.Golubeyev, *Altay*, Barnaul, 1890, s. 21.

¹³⁴ P.Golubeyev, *age*, s. 21

¹³⁵ P.Golubeyev, *age*, s. 21.

III. ALTAY VE BÖLGENİN RUS ÇARLIĞINA KATILIŞI

Sibirya'nın fethi üzerine Altay'ın¹³⁶ tüm eyaletleri gitgide ağırlıklı olarak Rusya'nın kuzeydoğu bölgesinden gelen ya da oraya gönüllü olarak giden Rus göçmenleri tarafından meskûn hale gelmiştir. Ayrıca, bölgede Rus hükümetinin emri ile çeşitli yerlerden gönderilenler de vardı. Büyük Sibirya yolu olarak adlandırılan Perm'den Tobolsk'a, Taru'dan İşim'e, Tomsk ve İrkutsk'a kadar giden yol, bu istilâ yönünü göstermekteydi.

Bugünkü idari bölünmeye göre, oradaki çevreleri ihtiva eden Sibirya'nın güneydoğu kısmı, Kolıvansk, Barnaul, Biisk, Kuznetsk, Tomsk, Ust-Kamenagorsk ve Semipalatinsk bölgeleri uzun zaman boş kalmıştır. İlk Rus yerleşimleri geçen yüzyılın başlangıcında Obi nehrinin sağ kenarındaki parçalı ormanlık alanlarında, şimdiki Barnaul, Kuznetsk ve Kolıvansk eyaletlerinde kurulmuştur. İrtiş ve Obi nehirleri arasındaki geniş topraklarda Kırgız-Kaysaklar yaşamışlardır. Kendi soygunculuk hareketleriyle bölgeye Rusların yerleşmelerine engel olan Cungar Hanlığının idaresine bağlı olan Kalmıklar göç etmişlerdir. 1719 yılında İmparator Büyük Petro tarafından Yark-yan şehrine Çin Türkistan' denilen bölgeye gönderilen muhafız birlikleri binbaşısı Liharev, İrtiş nehrinin sağ kenarına Sibirya hattının düzenlemesinin temellerini atmıştır. Liharev Tomsk vilayeti ve Semipalatinsk bölgesine dâhil olan imparatorluk topraklarının birkaç tahkimatlarını sağlamlaştırarak Rus nüfusuna karşı oluşan baskınlara güvenlik sağlanmasını sağlamıştır. Bilhassa Ural sanayicisi Akinei Nikiteç Demidov'ın¹³⁷ Altay Dağlarındaki maden yataklarının açılışına ve eritme fabrikalarının kurulmasına katkıda bulunmuştur. Kolıvansk 1725 yılında, Barnaul 1739 yılında ve Şul'ba da 1744 yılında kurulmuştur. Bunların hepsi, fabrikanın ilk ismiyle Kolıvansk olarak adlandırılmıştır. Altay maden işletmesinin başlangıcı olarak konulan maden cevherinin açılışının ardından 1723 yılında bir pazar günü, maden cevherinin üretildiği ilk günün ve yerin anısına buradaki tüm maden işletmeleri Kolıvano,

¹³⁶ Altay; Rusya'nın %0,5 toprağını kapsayan Özerk Bölgesidir. Başkenti Gorno Altay'dır. Yüzölçümü 92,9 bin km²'dir. Komşuları; Kuzey Batıda, Altayskiy Kray, Kuzey Doğu da Kemerovsk Bölgesi, Doğuda Hakasya ve Tuva Özerk Devletleri, Güney Batıda Kazakistan, Güneyde Çin, Güney Doğu da Moğolistan ile komşudur. Bknz, C:M:Burigin, *Altay, Dcemçuçına i Sertse Evroazii*, Moskva,2010 s.7.

¹³⁷ C:M:Burigin, *Altay, Dcemçuçına i Sertse Evroazii*, Moskva,2010 s.70.

Voskresensk olarak adlandırılmış ve bugüne kadar muhafaza edilmekte olan Kolivano-Voskresensk adı verilmiştir.¹³⁸

Altay'ın mineral zenginliği eskiçağlardan itibaren bilinmektedir. Burada yeryüzünden çoktan kaybolmuş, bize ancak Çudi veya Çud halkları diyen bir belirsiz isimle genel olarak bilinen eski bir ulusların ürettiği madencilik faaliyetlerinin izlerine rastlanılmıştır. Çud kazmaları olarak bilinen bu faaliyetler çok fazla sayıda idi. Eski maden kazıcıları tarafından önceden araştırılmamış Çud kazmaları gibi maden ocağı hiçbir yerde yoktu. Çud kazmaları eski maden sanatının erken çağını kanıtlayabilir. Bunlar basit bir çukur yâda dağıtım diye adlandırılan peş peşinden giden üstteki yumuşak maden cevherini, ayrıştırıp sert maden cinsine hiç dokunulmamış maden çalışmalarıdır. Görünüşe göre bu tür işlerinin yüzeysel bir nedeni olarak, Sibirya'nın eski sakinlerinin demiri bile kullanmayı bilmedikleri ile sonuçlandırılmıştır. Bu tahmin tümüyle aşağıdaki olgular tarafından doğrulanmaktadır:1) Çud Ocaklarında bulunan ve madencilik işlerinde kullanılmayan pirinç, kaya ve kemikten yapılmış aletler 2) Eski eritmeden zarar görmeyen kalıntılardan ayırt edilen bakır cevherleri 3) Döküm ve demirin bulunmayışıdır. Sibirya'nın birçok alanında keşfedilen Çud mezarlıklarının sayısı çok fazla idi. Özellikle İrtiş Nehri akımının güney tarafı ve Kırgız bozkırlarında çok sayıda keşfedilmiştir. Buradaki kazılardan çıkartılan metal eşyalar, at takımı aksesuarları, çeşitli süslemeler, kaplar, halkalar, hayvan tasvirleri (özellikle geyik tasvirleri), kazanlar, testiler, bıçaklar vs. Bunların tamamı saf gümüş ve bakırdan yapılmıştır. Altay mezarları Çud mezarlıklarının içinde en zengini olarak bilinir.¹³⁹

Sibirya topraklarında kemikleri ile kaplı olan Çud halkının nasıl bir halk olduğu ortaya çıkarılamamıştır. Gelmersen, tarihi kanıtlara dayanarak, Çud adının Rus dilindeki çujdiy veya çujoy yani yabancı bizim olmayan sözcüklerinden geldiğini ileri sürmektedir. XIII. yüzyılın ilginç bir tarihsel göstergesindeki Sileziya'nın tanımlamasında Goldberg şehri (Altın Dağ) kendi adını eski altın maden ocaklarından almıştır. 1241 yılında Tatarlara karşı savaşta 2500 maden toplayıcı katılmıştır. Tatarlar şehirler ve dağlık madencilik faaliyetlerini harap ettiler, maden toplayıcıların birçoğu öldürülmüş, diğerleri de esir alınarak Sibirya'ya

¹³⁸ V. Otpietiy, *Altay Buduşie Californiya V Rasii*, Leipzig, 1882, s. 8

¹³⁹ V. Otpietiy, *age*, s. 9.

götürülmüştür. Bu yüzden bu tutsaklar, Sibirya'daki dağlık maden faaliyetlerinin kurucuları olduğu ve daha sonra onlar yerliler ile karışarak kendi milliyetini kaybetmiş olduğu var sayılabilir. XVII. yüzyılın sonuna ait Altay'daki maden ocağına ilişkin diğer bir tarihsel raporda bölgede 1698 yılındaki gümüş maden ocağının açılışında Yunanlı Aleksandr Levandiak'ın adı geçer bu madenci Kii nehrine bağlı derelerin birinde maden cevherlerini bulmuştur.

Altın Dağ yâda Altay Dağlarının serveti hakkındaki eski efsane (Altay Dağları Çin ve Eski Türk dilinde Altın Dağları anlamına gelir) muhtemelen, buraya göç eden halkların mâden denemelerinin neticesinde meydana getirilmiştir. Ural'daki maden işletmeciliğinin bilinen kurucusu Nikita Demideviç Demidov'un oğlu Asıl Devlet Müsteşarı Akinei Nikitiç Demidov idi.¹⁴⁰

Demidov, Sibiryâ çevresinde yaşayan sakinlerin yardımıyla Altay'ı keşfetmeye çalışmıştır. Birkaç boşuna uğraşından sonra Demidov'un çalışanları Altay'ın birçok yerinde eski maden faaliyetlerinin izlerine ve Çud ocaklarına rastlamışlardır. Bunlardan biri Kolıvan Nehri yakınlarında bulunan zengin bir bakır yatağıdır. Böylece yukarıda belirttiğimiz gibi 1723 yılında Demidov tarafından Altay bölgesinde sonradan Kolıvan yâda sonradan Kolıvan-Voskresensk olarak adlandırılan ilk maden eritme fabrikalarının temeli atılmıştır. Fakat farklı bir yer olan Barnaul'un kuzey yönünde ve Obi nehrinin sağ kıyısındaki Tomsk'un güneyinde bulunan Kolıvan olarak adlandırılan yer anlaşılmalıdır).¹⁴¹

1 Mayıs 1747 yılındaki İmparatorluk kararnamesiyle ekip başı Beer'e verilen Kolıvan fabrikası ve maden ocağı, Demidov'un talebi üzerine Majeste Elizaveta Petrovna'nın mal varlığına alınmış ve aynı zamanda fabrikalar makam odasının yönetimi adına kayıt edilmiştir. Altay maden fabrikaları adıyla kayıtlı olan yerlerin yönetimi 1830 yılında Maliye Bakanlığına devredilmiş, 1855 yılında tekrar Majeste Bakanlar Kurulu yetkisi altına geçmiştir. Kolıvan maden ocağının faaliyetleri ilk başta Demidov'un Ural'dan tayin ettiği ustalar ve daha sonra sayısı giderek arttırılan yerli köylüler tarafından yapılmıştır. Bu fabrikalarda 1763 yılında 40000 köylü kayıtlı olarak çalışmıştır.¹⁴²

¹⁴⁰ C:M:Burıgın, *Altay, Dcemçuçına i Sertse Evroazii*, Moskva,2010 s.70.

¹⁴¹ V. Otpietiy, *Altay Buduşie Californiya V Rasii*, Leipzig, 1882, s.10.

¹⁴² V. Otpietiy,age. s. 10.

3.1 Coğrafi Konumu¹⁴³

Altay Dağları'nda daha sonra da maden ocaklarının bulunduğu ve metal eritme fabrikalarının inşa edildiği, köylülere ait olan yer ve topraklar geniş Dağlık Altay Fabrikalar Bölgesini oluşturmuştur. Bölge Tomsk Vilayetinin sınırındaki Batı Sibiryaya alanında bulunur, 400.000 metrekare alanı kaplayarak 49-56 kuzey enlemleri ve 95-100 doğu boylamları arasında yer almaktadır. Arazi niteliklerine göre, birbirinden oldukça farklı iki kısma ayrılmaktadır. Bölgenin kuzey ve güneydoğu kısımları dağlıktır. Kuzeybatı kısımları ise bozkırlarla kaplıdır. Bozkır tanımlaması Dağlık Altay Eyaleti ve tüm Sibiryaya ile ilişkilidir. Afrika kıtası veya Orta Asya alanındaki herhangi susuz, yoksun bitkileri olan yerler gibi anlaşılmaması gerekir. Sibiryaya bozkırı Orenburg eyaleti ve Güney Rusya bozkırına benzemektedir. Sınırsız düzlüklerle kaplı alanlarda solonçak bitkileri, çeşitli otlar ve çiçekler bulunmaktadır. Dağlar kuzeydoğu, güney ve güneydoğu kesiminde yer almaktadır. Kuzeydoğu kısmı (Salairsk bölgesi) Salairsk ve Aladag Dağları veya Ala-Tau Dağları ile kaplıdır.¹⁴⁴ Bu alanın tüm dağlık sıradağları kalın ormanlarla kaplıdır, kendine özgü silüetli karakteristik bir görünüm arz eden dağların en yüksek zirvesi deniz seviyesinden 1000-1500 metre yükseklikte yer almaktadır.¹⁴⁵) Korlıhan ve Abikan sıradağlarının uzantısı burada daha çok dikkat çekmektedir. Güney-ve güneydoğu bölgesi (Zmeinogorsk eyaleti) Salairsk eyaletinden sırf kendi biçim ve silüetlerinden net olarak ayırt edilen dağlarla kaplıdır ve çok uzun sıradağlarıyla, büyük bir maden zenginliğiyle dikkati çeker. Ayrıca deniz seviyesinden 2000 den 7000 metre kadar ulaşan yüksekliği ile ayırt edilir.¹⁴⁶

¹⁴³ 19. yy'da Dağlık Altay Bölgesinin haritasını oluşturma denemeleri yapılmıştır. Fakat bu çalışmaların yapımını yapan kişiler özellikle elde edilen yetersiz sonuçlarına bakılırsa, kartografik çalışmalar için hazır olmadıkları görülmektedir. Onlar tarafından hazırlanan harita ne bölge alanı hakkında, ne de arazi niteliği hakkında doğru bilgiler vermemektedir. Haritalarda ne meridyen, ne de paraleller belirtilmemiştir. Astronomik noktaları belirlenme gerekliliği dikkate alınmamış, üst jeodezi işlemi yapılmamıştır. Bknz; V. Otpietiy, *Altay Buduşte Californiya V Rasii*, Leipzig, 1882, s.11

¹⁴⁴ Bu bölge, Batı Sibiryaya'nın tüm altın işletmelerini içermektedir.

¹⁴⁵ Mineral ve kömür dışında metallerden gümüş, bakır, kurşun ve demiri içermektedir.

¹⁴⁶ Buradaki metaller; altın, gümüş, bakır, kurşun ve demirdir.

Sıradağlarının bu kısmı daha dikkat çekicidir. Koksunsk karlı dağları,¹⁴⁷ Holzunsk, Katunsk Ak Dağı (Alp Dağları), İvanovsk Ak Dağı,¹⁴⁸ Pigereksk Ak Dağı, Şarış, Korgonsk, Başalık, Anuisk, Ubinsk, Ulbinsk ve Katunsk Dağları, Beluha Dağı bölgenin önemli dağlarıdır. Beluha sadece bu alanın değil tüm Altay'ın en yüksek noktasıdır. Bu dağın yüksekliği deniz seviyesinden 12.000 metreye kadar yükselmektedir.¹⁴⁹

Dağların yerel isimleri şu şekilde nitelendirilir. Ak dağ kışın ve yazın karla kaplı olduğu için bu adı almıştır. Geniş bir alana sahip zirveli tepeleri; duvarda bir girintiden bir girintiye tırmanmayı gerektiren gözlere çok güzel ve geniş görünüm sunmaktadır. Bu dağların manzarasının tarif edilmesi için mutlaka görülmesi gereklidir.

Altay Dağlarının kolları bir birinden vadiler ile ayrılır; tüm yönlere kesişen pek çok büyük ve küçük akarsuların dökülen akımlarının bulunduğu dağların bu vadileri sırasıyla kendi adlarını benimsemişlerdir. Bazı vadiler, “tayga” denilen bazı yerleri hiç güneş ışını almayan, geçilmez, kalın ormanlar ile kaplıdır. Bu vadilerin kesimleri güzel manzaralıdır, onları tek tük kayalar, dar boğazlar, ormanlar, şelaleler ve çayırıklar arasında dağılmış olağanüstü, özgün ve düzensiz uçurumlar kaplamaktadır.

Vadilerin en büyüğü Barnaul çıkışındaki Obi nehrinin vadisidir (genişliği yaklaşık 10 km'dir). Bozkır alanı daha önceleri sular ile kaplıydı, bunu buradaki deniz kabukları, pek çok tuzlu ve acı göller, kuruyan yerlerdeki yumuşak çamur ve acı ve tuz tadında olan pek çok bitkiler ve sular kanıtlamaktadır. Bozkır toprakları değişiktir, temiz kil, kısmen kara toprak, kumla karışık kil vardır. Sulama yeteri kadar değildir ama verimliliğe fazla etkisi olmamıştır; dökülen nehirlerin kıyı alanları son derece verimlidir.

Bozkırlardan ilk sırayı 14 km²'lik alanı kaplayan Kulundinsk Bozkırı yeralmaktadır. Ardından Bel-Agaş, Removskaya, Uzkaya gelmektedir. Kulundinsk Bozkırında, Kulundinsk adlı en büyük tuzlu göl ve diğerlerinden suyu daha tatlı ve

¹⁴⁷ Karlı dağlar hoş bir mineral zenginliğiyle bilinir; burada balgam taşı ve somaki taşından yapılmış yüksek sarp kayalar vardır. Avrupa'da bu değerli kayalar ülkeyi zenginleştirir Ruslar tarafından ise herhangi bir girişim olmadan ve sadece bir gösteriş olarak kullanılarak ilgisizlik gösterilmektedir.

¹⁴⁸ İvanovskiy Ak Dağı Altay sıradağlarıyla dağlık bir kavşağı oluşturur, deniz seviyesinden 7000 metre yükseklikindedir.

¹⁴⁹ V. Otpietiy, *Altay Buduşie Californiya V Rasii*, Leipzig, 1882, s.12.

çok bol balıkları olan Tobolsk Gölü bulunmaktadır. Burada yetiştirilen göl tuzu çok az olmasına rağmen uzun süredir işletilmektedir.

Bel-Agaş Bozkırı tam düz değildir: orta kısmı biraz yüksekçedir. Bu bozkırın üç bölgesi büyük ormanlara sahiptir. Bozkırlarda olduğu gibi burada suya ve içme suyuna iktiyaç vardır. Bu alanda içme suyunun temini için çok sayıda kuyular kazılmıştır, ayrıca buradaki sakinler karları biriktirerek, kar suyunu içmektedirler..¹⁵⁰ Belagaş bozkırının toprağı diğerlerinden daha verimlidir. Buradaki tarım ürünleri kendi başlarına olgunlaşırlar. Burada yaşamış olan Kırgızlar çoğunlukta tarım yaparak yaşamlarını sürdürmüşlerdir.

Yukarıda belirtilen bozkırlardan diğerleri bol tepe zincirleri, kayalık yerleri ile ayırt edilir ve neredeyse üç taraftan ormanlarla çevrilidir.¹⁵¹Tüm bozkırlar hakkında sözlü yerel efsaneler mevcuttur. Bozkırlarda karışık halde dağılmış çok sayıda kurgan bulunmaktadır.

3.2. Jeolojik ve Jeodiagnostik Yapı

Sibiry ve Altay bölgesine jeolojik-jeodiagnostik amaçlı incelemelerde bulunan araştırmacıların başında Pallas, Şangin, Gmelin, Erman, Ledeburg, Humboldt gelmektedir. Bu araştırmacılar kısıtlı zaman aralığında kalmış oldukları bölge hakkında kısa ve öz bilgiler vermişlerdir. Araştırmacılar geniş bir alanda yaptıkları çalışmalarının zorluğu neticesiyle meydana getirmiş olduğu çalışmalarında Altay'ın tamamı hakkında bilgiler verememişlerdir.¹⁵²

¹⁵⁰ Karı muhafaza etmek için aşağıdaki genel olarak kabul edilen yöntemlere başvurulmuştur. Genişliği ve uzunluğu 4 metre, derinliği 6 metre olan çukur açılarak, çukurun güney tarafı çitlerle çevirir. Yüksekliği sıradan bir insan ya da ondan daha fazla bir boyutta olan yerel ismi kazıklı duvar diye adlandırılan bu çukura kışlık hücre oluşturulur. Kış aylarında çukur kendi kendine kar ile ağzına kadar dolar. Hatta bazı zaman kazıklı duvarın üstüne dahi yükselir. Baharın yaklaşmasıyla kar kalın döşemeli samanla kapatılır ve bütün yaz boyunca kapalı kalır. Karın alt ve üst tabakaları yedekleri ile birlikte ilkbahar ve yaz ayları geçtikçe eriyip buza dönüşür. Yaz boyunca donmuş buz kütlelerinden istifade edilir. Bknz, V. Otpietiy, *Altay Buduşie Californiya V Rasii*, Leipzig, 1882, s.14

¹⁵¹ Kendine özgü orman bitkileri şehrin üç tarafında yer almaktadır. Bozkırların çoğu kısmı kuzey rüzgârlarına açık olan kuzey tarafında bulunur, bırakılan bitki tohumları ilk başta güneydoğu yakınlarına ve batı tepelerinin etrafına düşerek bozkır alanını kapatır. Ayrıca rüzgâr ile birlikte uçan tohumlar rüzgârın hareketini zayıflatır. Daha sonra bu tohumlar ormanın iç kenarına yerleşir ve orman kalınlığını artırır. Rüzgâr akımlarının azalması nedeniyle tepelerle kaplı dağ sırtları oluşur.

¹⁵² V. Otpietiy, *Altay Buduşie Californiya V Rasii*, Leipzig, 1882, s.15.

Altay'ı en son ziyaret eden bilim adamı tanınmış Avrupalı saygın Jeoloji uzmanı Bernardo Kotta idi. Araştırmacı Altay bölgesi ve mevcut maden ocaklarında toplam 2 ay kaldı ve tüm eyaletin hiçbir jeolojik çalışmalarını yapamadı. Tüm bu çalışmaların vasıtalarına, geniş yerel idari yardımlara gene de bütün bir yoğun ve gayretli çalışma gerekmektedir.¹⁵³

Altay'ın mineral ve metal kaynaklarının serveti hakkında eskiçağlardan beri bilindiği, neredeyse dikkat edilmesi gereken bir durum olduğu aşikârdır. Bugünlerde o zamanların halklarının kullandıkları hiçbir geliştirilen maden ocağı yoktur. Bugünkü kısa denemede bu servetin sadece yerel altı bölümlerini gösterebilir.

Jeolojik açıdan Altay eyaletinin dağları farklı dönemlerin yükselişlerine aittir, yani, onlar aralıksız bir bütün veya bir alçak sıradağların devamını temsil etmiyor, bu dağlar, farklı jeolojik devirlerde oluşan ayrı bir dağ sırtlarının özüdür. Buna onların bir parçasını oluşturan çeşitli dağlık cinslerin belirtileri ve dağılımları yeterince bize kanaat getirir. Altay'da volkanik dağ cinsleri ile birlikte tortulsu kökenli cinsler de gelişmiştir. Kristal kayaların özel bir cinsi metamorfik cinsler vardır, yani, volkanik etkiden, yakınlarında bulunan kaya cinslerinden veya iç sıcaklığın etkisinden değişen tortul cinsidir.

Ateşli ve kristal kaya cinsleri sıradan bir şist ve kuvarsitten oluşan granit sapkın kayalar ve başka da ateşli kaya cinslerinin bulunduğu dağın kuzeydoğu ve güneydoğu kesiminde daha çok gelişmektedir. Onlar granit ve diyoritin özelliklerine göre daha az değişmiş ve bozulmuştur. Onlar dışarıya çıkarılan uçlarındaki eksenile onların yükselmesine hizmet etmişlerdir. Büyük alanlarda bulunan tortul toprakları çeşitleri sillurisk, taş kömür, devondur.

Sillurisk toprağının katmanları Salairisk sıradağlarında bulunmaktadır. Ateşli cinslerin (granit ve diyorit) etkisiyle Sillurisk toprağı burada büyük bir karmaşa içinde katmanlaşır. Bu sıradağların kuzeydoğu kısmındaki düz dağlar kalın ormanla kaplıdır ve bunların büyük bir kısmı Maden kömürü dönemine aittir. Granit, porfir ve yeşil taş burada sadece üst tabakada çok az miktarda bulunmaktadır. Burada maden cevherine yakın jeognostik özellikleri olan kuvars ve porfir bulunmaktadır.

¹⁵³ V. Otpietiy, *Altay Buduşie Californiya V Rasii*, Leipzig, 1882, s.18.

Bu dağ yapısının iç düzeni dağları kaplayan kalın ormanların nedeniyle fazla keşfedilememiştir. Maden kömür kuruluşunun büyük kısmı Kuznetsk şehrinin kuzeybatı bölgesinde bulunmaktadır.¹⁵⁴

Devon toprağı Altay Dağlık Bölgesinin güneydoğu ve güneybatı kısmında bulunmaktadır. Devon toprağının tabakaları birçok volkanik cinslerin arasında hiçbir değişme uğramadan iyi şekilde korunmuştur. Maden kömürü toprağı olarak Altay'da oluşan bu kuruluşun üst katındaki dağ kireçtaşı sayılır. Onlar Altay eyaletinin güneybatı ve kuzeydoğu kesimlerinde bulunmaktadır.

Eğreltilerin kömürleşmesi ve diğer tropik bitkilerden oluşmuş Altay'daki maden kömürünün keşfi ile jeolojik dönemlerin biri olarak, önceleri Altay'ın ikliminin neredeyse tropikal olduğu kanıtlanmaktadır. Eski dönemlerden kalma, sıcak ülkelerde bulunan hayvanların kemikleri bunu ispatlamaktadır.

Burada tüm tortul kuruluşları muazzam kalın tabakalı alüvyonlu zeminle kaplıdır. Bu alüvyon toprağı her yerde aynıdır ve külrengi kum ve kilin karışımını sunar, onun üst kısmında bulunan bitkilerin ayrışmasına atfedilir. Yer yer düzensiz kristal kaya cinslerinden ilhak edilerek oluşan saf kumlu sade bir tepelerden meydana gelmektedir. Altay'da alüvyonlu dönem eserleri arasında turba bataklıkları da vardır.

Tel altın, gümüş ve bakır madenleri daha önce Altay'ın kuzeydoğu ve güneybatı bölgelerindeki kuzey dağlarında işlenmiştir, ama şimdi bu alanlar orada kuvars damarlarının karşılaşmasına rağmen, talk şistinde geçici ve altın dışında bakır pirit ve cam pamuklu bakır madeni içeriğı neredeyse tamamen terk edilmiştir.¹⁵⁵

İşletilen altın süslemelerinin büyük kısmı boynuz aldatmaca şekilli dağlarda bulunur. Altın içerikli aynı alüvyonlu zeminler daha çok kireçli balçık, şist ve serpintilerin yıkılmasından oluşur, onlar metal içeriğini granitten daha çok kapsar, granit cevherinden altın oranı daha yüksektir.

Gümüş ağırlıklı olarak eyaletin güneybatı ve güneydoğu kısmında yer almaktadır. Bu alanlarda büyük sayıda bol gümüşü içeren kurşun pırlıtısına da rastlanmaktadır.

¹⁵⁴ Bu eyaletin kuzeydoğu kısmındaki maden kömürü havzası bu eyaletin tüm fabrikalarının üretim işlemine yetecek miktardadır. Bknz, Otpietiy, *Altay Buduşie Californiya V Rasii*, Leipzig, 1882, s.17.

¹⁵⁵ Bu eyalette dağın ve tamamen sistemsiz istismarlı servetin olduğu şüphesizdir. Bknz, V. Otpietiy, *Altay Buduşie Californiya V Rasii*, Leipzig, 1882, s.18.

Altay mineralojik açısından da çok zengindir: granit, somaki, yeşim, kuvars ve eyaletin güneybatı kesimlerinde bulunan dağlardan elde edilen değişik mermer kaynakları vardır. Bunlar çok büyük parça halinde kırıldığı için onlardan Kolivan taşlama fabrikasında 9cm çapından fazla vazolar hazırlanır. Ayrıca orada somaki ve yeşimin farklı renklerinden çeşitli vazolar bulunur ve aynı zamanda şaşırtıcı boyutlarda yapılmış kâseler de üretilmiştir.

Altay Dağlarının batı kısmı ve vadilerinin büyük bir bölümü ağaçsızdır. Burada yine kayaların aşınmasından dolayı kesin jeolojik analiz yapmak zordur. Asıl servet, onun içinde ilk sırada yer alan gümüş madeni Batı Altay'da, özellikle Zmeinogorsk, Pidorsk, Nikolaevsk, Belousovsk ve Zıryanovsk maden ocaklarında bulunmaktadır. 1791 yılında açılan Zıryanovsk maden ocağı bir zamanlar zengin maden ocağı olarak kabul edilmiştir. Burada içeriği altın ve çok miktardaki kurşundan oluşan yüksek gümüş madeni elde edilmektedir. Onun yakınlarında zengin kömür yatakları da bulunmaktadır. Fakat burası, bildiğimiz kadarıyla daha işletilmemiştir. Burada genel olarak, Altay'da milyarlarca funt kömür üretilebildiğini bunun sadece Boçat vadisinde işlendiği bilinmektedir.¹⁵⁶

Jeodiagnostik açıdan, Altay'ın batı kısmı henüz tam olarak araştırılmamıştır. Çünkü orada küçük Salair üretimi dışında işletilen başka bir şey yoktur. Altay'daki tüm açılışlarda maden yataklarının büyük bir kısmı genel olarak tek bir karakterli olmuştur. Onlar sillyurisk, devonsk ve taş kömür dönemlerine ait dağlarda bulunmaktadır. Maden yataklarının çevresinde genellikle granit, somaki ve yeşil taş bulunmaktadır. Bazı maden ocaklarında somaki kütlesi de bulunur. Metal içeriğine göre gümüş ve bakıra ayrılmaktadır.¹⁵⁷

Altay Dağlarının güneybatı, doğu ve kuzeydoğu kesimlerinden uzanan aralıksız kütlesi kıymetli madenler açısından zengindir. Demir maden cevherini söylenmediğinde, hemen hemen her yerde bakır izleri ve altın levhalar, özellikle çoğunlukta dağların eteklerinde barınan, altın endüstrisinin işlemi için kolaylıkları sunan şistler bulunmaktadır. Özgün jeolojik oluşumlar özellikle, dağın güneybatısında görülmektedir. Burada dağlar çok farklı bir renk uyumunu sağlar: bu

¹⁵⁶ V. Otpietiy, *Altay Buduşie Californiya V Rasii*, Leipzig, 1882, s.18.

¹⁵⁷ V. Otpietiy, *age*, s.18.

kayaçların bazıları tamamen kırmızı, diğerleri sarı, koyu yeşil ve bazalt gibi siyah; bazı yerlerde onlar kuvars şeritlerinden oluşan kurdele şeklini almaktadır.

Daha önce belirttiğimiz gibi Beluha Dağı,¹⁵⁸ tüm Altay eyaletindeki dağlar arasında en yükseğidir. Bu kaya devini içeren ve onun çevresindeki kolaylıkla yıpranan, yeşilimsi şistten oluşan küçük tepeli dağ cinsleridir. Bu dağın zirvesine tırmanmak mümkün değildir çünkü iki yandan 800-1000 metreye kadar yükselen, iki konik biçimli boynuzları ile biter, çoğunlukla tamamen buzla kaplıdır: sadece yer yer pürüzsüz kaya uçurumu görünmektedir. Bu muazzam boynuzların arasında batıya doğru karanlık uçuruma inen çok büyük boyutlu buzluk alanlar yer almaktadır.

Ayrıca İrtiş Nehri'nin sağ kıyısından uzanan Altay sıradağlarının kolları çok dikkatimizi çekmektedir. Bu dağlar suya dik şekilde inerek, nehrin yüzüne geldiğinde en fantastik manzarayı temsil eden kayalar grubunu oluşturmaktadır.

Teleç Gölünü çevreleyen dağlar jeolojik oluşumlara göre nadiren görülmektedir. Vadinin her iki tarafından, bu muazzam gölü kendisine içeren kızıl, dev boyutlu, ilerleyen uçurum duvarları yükselmektedir, onların arkasından sonradan muhtemelen her türlü tutarlılığını yitirerek, sürekli yıkılma nedeniyle, tamamen parçalanmış, 500-700 metreye kadar yükselen boydan boya katmanlaşmış şistler gelir. Aslında burada her şey karışık bir düzensizlik içindedir, ama genel olarak, bu alan son derece heybetli görünmektedir.

Çuluşman¹⁵⁹ Nehri'nin güzel manzarası ve onun kaynak çevresindeki alanlara gelince, onlar hiç benzeri olmayan biçimleri sunmaktadır.

Jeodiagnostik bakış açısından, Batı Altay'ının ana birleşen kısmı granit ve gryunşteindir. Bu jeolojik oluşumlar art arda oldukça düzenli şekilde değişir ve sanki bazı yerlerde birbirinin yerini almaktadır. Gryunşteinin alt türleri olarak çeşitli yeşil şistler, aynı zamanda killi kuvars ve yeşim tabakası, granitin aynı biçimleri olan somaki ve saydam tabakaları sayılır. Granit ve gryunşteinin birbirine temas ettiği yerde genellikle kuvars, somaki saydam tabakası olur. Kendi çatlaklarında,

¹⁵⁸ Beluha; Altay dilindeki adlandırılması Kadın Baja, Kadın Baş, Kırgız dilindeki söylenişi ise Muus-du-Tau'dur. Deniz seviyesinden yüksekliği 4506 metredir C:M:Burigin, *Altay, Dcemçuçına i Sertse Evroazii*, Moskva, 2010 s.10

¹⁵⁹ Çuluşman; Şapşalksom sıradağlarından ve Culukul Gölünden doğan nehir sularını Teleç Gölüne boşaltır. Uzunluğu 204 km'dir. Altay'ın önemli nehirlerindedir. Detaylı bilgi için bkz, C:M:Burigin, *Altay, Dcemçuçına i Sertse Evroazii*, Moskva, 2010 s.34.

damarlarında ve yuvalarında metalik mineralleri içerdği kireçtaşı vardır. Özellikle bakır, gümüş ve kurşunla karşılaşmaktadır.

Özetle belirtecek olursak kuvarsın bazı cinslerine yine Batı Avrupa'nın pek çok yerinde karşılaşılır ama tüm denemelerde görüldüğü gibi, Altay'daki cinsleri yine de çok jeolojik özelliklere sahip kendine özgüdür.

Altay Dağları hakkında tüm söylentileri özetlersek, tüm Altay Dağı grubunu, dünyadaki dağlık ülkelerle karşılaştırınca aşağıdaki özellikleri göstermektedir.

- 1) Altay'daki gibi büyük bir aralıksız dağlık alan hiçbir yerde bulunmamaktadır.
- 2) Dağ manzaralı alanın görünüşü hiçbir yerde böyle bir muazzamlığı ve aynı zamanda, genel hatlarıyla çeşitli şekilleri ve hem de her türlü oluşumların karıştırdığı bu tür çeşitliliğini gösteremez.
- 3) Bu bölgede ki bilinen dağların aynı grup içerisinde metal ve mineral zenginliği hiçbir yerde bulunmamaktadır.
- 4) Hiçbir yerde, nihayetinde, burada olduğu gibi, işletmeleri için gerekli tüm araçlar ve ona bitişik yerde yaşayanlar için pek çok kolaylıklar: benzeri bir verimli toprak, böyle bir su ve sıcak gereçlerin bolluğu bulunmamaktadır.

Bu eyalete seyahat eden tüm bilim adamları gibi, hem tüccarlar, hem de devlet memurları ve tesadüfen gelip geçenlerin hepsi burada şimdiye kadar kimse tarafından bilinmeyen değerli maden yataklarıyla zengin maden cevherleriyle başka bir yerde hiç karşılaşmamışlardır. ¹⁶⁰

Daha önce belirttiğimiz gibi, Altay bozkırları her durumdan ne Afrika Gölleri, ne de Amerikan ovalarıyla kıyaslanabilir. Bu bozkırlar düz, granit kayalık tepe sıraları, bazı yerlerde aralıklı diğer kaya cinsleriyle ötelere uzanmış şekilde görünür. Bu tepe sırtlarında granit kaya parçalarıyla çok sık karşılaşılır. ¹⁶¹

¹⁶⁰ V. Otpietiy, *Altay Buduşie Californiya V Rasii*, Leipzig, 1882, s.22.

¹⁶¹ V. Otpietiy, age. s.. 22

3.3. Nehirler ve Göller.

Dağlık Bölgeyi sulayan tüm nehirler iki sisteme bağlıdır; İrtiş ve Obi Bölgenin bozkır kesimlerinde başlangıcını kaynaklardan alarak göllere dökülen nehirler bir istisna oluşturmaktadır.¹⁶²

Obi iki nehirden oluşur: Biisk şehrinin yanından bir yatağa birleşmiş Biy ve Katun nehirleridir. Oradan nehre dökülen (esas Dağlık Bölgede) Çarış, Alei, Barnaulka, Çumış nehri ve diğerleridir. Buraya Moğolistan Altay'ından içeri giren ve buna karşılık, (Dağlık Bölgede) Buhturma, Ul'ba, Uba ve Şul'ba'yı içine alan İrtiş nehri de dâhil edilir. Pek çok bozkır nehirleri arasında büyüklüğü ile Burla, Karasuk ve Kulanda nehirleri dikkati çekmektedir..¹⁶³

Bu nehirler çoğu durumda her iki tarafından kayalıklarla çerçevelenen, güzel manzaralı yeşil kıyılardan akar, bunların bazıları 1000 metre kadar son derece dimdik yükselir. Ayrıca, bu nehirler kendi gölleri ile kesiştiği yerde pek çok gürültülü şelaleler oluşturur, böylece su kütesinin düşüşü tarafından orataya çıkan bu gürültü sesi uzaklardan duyulabilir. Genellikle, nehirler ve hem onun çevrelerindeki yerleşimlerin doğal güzelliği Avrupa geneli ve ona benzeri alan gezginlerinin yorumlarına göre aktarılır. Özellikle bu konuda çok dikkat çekici olanı Teleç Nehri (Altın) Gölünün şelaleleri ve kollarıyla yılan gibi kıvrılarak oluşan Çuluşman Nehri'dir.

Obi Nehri Dağlık Bölgeyi ikiye ayırır. Dağın alçak sıradağlarla uzanan doğu ya da sağ tarafı Salairsk Bölgesi olarak adlandırılır. Diğerisi ise, Obi Nehri'nin sol tarafıdır. Bu bölgedeki eski ve bir zamanlarda zengin Zmeinogorsk Maden Ocağının adıyla isimlendirilen Zmeinogorsk Bölgesi yer almaktadır.¹⁶⁴

Altay Bölgesinin dağlık kısmındaki nehirlerin birkaç tanesi haricinde birçoğu sadece baharda akar, yaz başında, kar erimesi ile suların tıklım tıklım dolarak, geniş ölçüde dökülür veya çok süratli akım oluşturarak, her geçidi geçici olarak imkânsız hâle getirmektedir.

¹⁶² Altay nehirleri ve gölleri hakkında daha detaylı bilgi için bakınız; C:M:Burigin, *Altay, Dcemçuşına i Sertse Evroazii*, Moskva,2010 s.40-54.

¹⁶³ V. Otpietiy, *Altay Buduşie Californiya V Rasii*, Leipzig, 1882, s.22.

¹⁶⁴ V. Otpietiy, *age*, s.23.

Nehirlerin en önemlisi Kolıvansk ve Beloe Nehri'dir, ikisi de Kolıvansk taşlama fabrikasının yakınlarında bulunur; sonra Biisk Bölgesindeki Teleç Gölü (Altın-Kul veya Altın Göl) ve son olarak, bozkır kısmında Topolnaya ve Kulundinsk Gölüdür.¹⁶⁵

Kolıvansk Gölü, ufak bir hacmine rağmen, kendi kıyıları ve çevresinin güzelliği sayesinde büyük bir ilgiye sahiptir. Neredeyse bir daire görünümlü olan gölün kuzeyinde ve daha doğu kıyısında, güney tarafından yüksekliği 700 metreye kadar ulaşan, çok acayip biçimli granit kayalar yükselmektedir.

Teleç Gölü herkes tarafından nadir ziyaret edilir, çünkü hem onun yoluna zor ulaşılabilir, hem de orada sert fırtınalar ve dik kayalı kıyıları nedeniyle yüzmek çok tehlikelidir. Teleç Gölü, Altay Dağları arasındaki yaklaşık 95 metre uzunluğunda ve 3-20 metre kadar genişliğinde olan büyük su havzasını kendi sularıyla doldurmaktadır. Derinliği bazı yerlerde 2000 metre ve daha fazladır. Karla kaplı olan zirveleri ve deniz seviyesinden 10.000 metre. yüksekliğindedir.

3.4. İklim

Altay'ın iklimi özellikle aşırı yaz sıcaklığından sonra şiddetli soğuğa geçiş ile sıcaklık farkı açısından çok dikkat çekici niteliktedir. Asya haritasına yüzeysel bir bakılırsa, Altay'ın coğrafi konumu bu iklim özelliğine yol açmaktadır. Dağlar burada güneybatıdan kuzeydoğuya doğru uzanmaktadır. Bozkırlarla çevrili olmasıyla, kuzeydeki soğuk rüzgâra serbest bir geçit sağlamaktadır Altay Dağları güneydeki sıcak ülkelerden Çin Dağları ve Orta Asya tepeleri ile tamamen kesişir, bu yüzden sıcak rüzgârlar bölgeye ulaşmamaktadır. Aynı zamanda bölgenin denizden uzak olması da iklimi olumsuz yönde etkilemektedir.

Altay'da yaşanan yaz ve kış arasındaki ortalama sıcaklık farkı, Avrupa bölgelerinde güçlükle görünmektedir. Sıcaktan soğuğa ani bir geçişten dolayı ilkbahar ve sonbahar kısa sürmektedir. Bitkiler âlemindeki tüm bu süreçler Avrupa'da birkaç hafta içinde meydana gelmektedir.

¹⁶⁵ V. Otpietiy, *Altay Buduşie Californiya V Rasii*, Leipzig, 1882, s.23.

Altay'da rüzgârlar güneybatıdan hâkim olmasına rağmen, okyanusun yakın olması nedeniyle, rutubetli rüzgârlar Avrupa'da olduğu gibi doğal yaşamı olumlu etkilememektedir.

Barnaul şehrindeki meteorolojik gözleminde 1838 yılından bu yana mevcut olan gözlemlere göre; Barnaul şehrindeki yıllık ortalama sıcaklık 0,0 °C, kışın ortalama sıcaklığı ise, 16,3 °C'dir, üstelik bazen kış ayazları - 40,0 °C ya da daha fazlasına kadar ulaşmaktadır. Bu veriler, hemen hemen Barnaul şehriyle aynı enginlik altında bulunan Orla ve Varşava şehirlerinde olanlar ile karşılaştırılsa, ortalama sıcaklık aşağıdaki gibidir: Orla'da + 3,0 °C, Varşava'da ise, + 5,9 °C'dir, Varşava'nın ortalama kış sıcaklığı – 3,5 °C'dir. Avrupa ile aynı enlemlerde olan Altay bölgesinde sıcak ayların daha az olduğu görülmektedir.¹⁶⁶

Altay Bölgesinin batı kısmı daha şiddetli kış aylarıyla ve kıştan yaz ya da onun geri dönüşünün çok hızlı geçişiyle ayırt edilir.

Ancak yukarıda belirtilen bölgenin elverişsiz iklim özelliklerine rağmen, Altay'ın bozkır, orman ve Alp bitki örtüleri, birincisi 1000 m. yüksekliğinde, ikincisi 1000 den 4000 metreye kadar, üçüncüsü kar çizgisinden yani deniz seviyesinden 7000 metreye kadar geçerlidir. Dolayısıyla, diğer ülkelerdeki gibi tüm bu bitki örtülerinin sınırları hemen hemen aynı enleme gelmektedir¹⁶⁷

Yukarıda sözü edilen bu iklimsel coğrafik görünüm, olumsuz koşullar ile değil, toprağın olağanüstü verimliliği ile açıklanır.

Belirttiğimiz gibi, burada kışın sertliğine karşılık, yaz sıcaklığı aşırı olur, yaz aylarında 40 °C kadar ulaşır. Açık bozkırlar ve çöllerin kil ve kumları, yumurta pişirecek kadar güneş ışınlarıyla ısıtılır, güneşle ısınmış metal eşyalara çıplak eller ile dokunulmamaktadır. Bu hadiseler Altay bölgesindeki bozkırlarda su ve ormanların eksikliğinden meydana gelmektedir.

Altay'ın mevsimsel genel özellikleri şöyledir: ilkbahar – kısa süreli, yaz – kuru ve sıcak, sonbahar – yağmurlu, kış ise soğuktur. Ancak tüm bu aşırılığa rağmen, Altay İklimi genelde sağlıklı, havası son derece şeffaf ve temizdir.

¹⁶⁶ V. Otpietiy, *Altay Buduşie Californiya V Rasii*, Leipzig, 1882, s.25.

¹⁶⁷ V. Otpietiy, *age*, s.26.

Bölgede karlı rüzgârlar veya fırtınalar inanılmaz derecede kuvvetli olmaktadır. Bazen bütün bir köy avlularını, sokaklarını, ev çatılarını kaplamaktadır. Kar yığınları ile kapanan konutlar pürüzsüz kar ovasına dönüşmektedirler. İnsanlar kar fırtınası altında kalan konutlarını kürekle temizlemek zorunda kalırlar. Bu fırtınalar çoğu durumda ağaçları devirerek sadece evcil hayvanları değil aynı zamanda insanları da öldürmektedir. Kar fırtınası beklemedik bir anda çok hızlı bir şekilde başlamaktadır. Gezginlerin korunmaya hazırlanması için vakit bile kalmamaktadır. Eğer gezginler yolda bir fırtınaya yakalanırsa en iyi yol derhal durarak karın altına kapalı kalarak fırtına bitene kadar beklemeleridir. Sonradan eğer yola devam etmek mümkün olursa, kar yığınlarından çıkmalarıdır. Eğer mümkün değilse gelip geçenlerden veya bazen kuvvetli fırtınalar sonrasında arama için gönderilen insanlardan yardım beklemeleri gerekir, ama her zaman değildir. Böyle durumda herhangi bir eve ulaşmak için acele eden gezgin yolundan saparak, tehlike altında kalır ve bulunamayabilir.¹⁶⁸

Bozkırdaki yaz fırtınalarını belirtmek gerekirse bölgenin sakinleri ve komşu alanlarda, büyük felaketlerden birini oluşturduğunu unutulmamalıdır. Burada Asya'nın yüksek geniş düzlükleri ve bitişik olan dağ yamaçlarının orman bitkilerinden yoksun olmasından dolayı meydana geldiği anlaşılmaktadır. Sıcak mevsimin bu kasırgaları koca kum bulutlarını, bozkır bitkilerini ve tozları yükselterek, kumlu ovaların üzerinde süpürür, insanlar ve hayvanlara korku atmosferi yaratarak, bütün sürüleri her yöne dağıtmaktadır. Çoğu durumda bitkin düşen hayvanlar çoğunlukta ölmektedirler.

Deneyimli bir gözlemci bu tür kar fırtınasının belirtileri uzak bir ufuktan kendine özgü biçimli bir bulut ve deniz dalgalarının kuvvetli çarpıntısına benzeyen uzaktan duyulan ses şeklinde fark etmektedir. Bu durumda, genellikle en iyi sığınak olarak vadilerin oyuntuları hizmet etmektedir.

Gezginler için Altay Dağlarında sis ve gök gürültüsü çokça karşılaşılan bir olaydır. Burada ki fırtına kar fırtınasına benzer bir hızla yaklaşır: kendine gelene kadar, her taraftan kalın siyah bulutlar asılı gibi görülür ve etrafı kaplamış gibi durur, daha sonra fırtınanın ıslık ve uluması ve şiddetli kasırğa başlar, dar boğazın

¹⁶⁸ V. Otpietiy, *Altay Buduşie Californiya V Rasii*, Leipzig, 1882, s.26.

kükremesi neredeyse bulutların altından koparılır. Bütün bir kütle çam ve melez ağaçlarının kırık dalları fırlatılarak atılır; sonunda değişen kötü hava sağanak yağmur veya büyük bir fırtınaya dönüşür, aralıksız ateş akımını oluşturan göz karmaştıran şimşek çok sıkça ışıldar, tüm çevreyi sallayan gök gürültüsünün kuvvetli darbelerinin sırası art arda kovalanır. Yaprakları, dalları ve tüm ağaçlıkları havada sürükleyen yağmur ve dolu, korkunç bir kükreme ve keskin çığlığı içindeki renkli pırıltılı bu kaos, bazı durumlarda birkaç saat sürmektedir.

Bağıl sisten dolayı burada ki dağlarda çok sıklıkla tekrarlanan dağ sisleri bazen insanların iki adım mesafeden görünmeyecek kadar karanlık içinde kalmasına neden olmaktadır.

3.5.Doğal Zenginlikler

Altay Bölgesinin toprak yapısı, alan ve kısımların koşullarına göre, her yerde farklıdır: biri dağlık, diğeri de yarı bozkıra özgüdür. Örneğin, güneybatı kesimlerinde açık havada karpuzlar ve kavunlar olgunlaşır, kuzeydoğu aralığında ise, onlar birkaç yerde üretilir ve özel bakım gerektirir. Her durumda Altay Bölgesinin doğal yapısı çok çeşitli ve zengindir. Özel kişisel tüketim veya endüstri ve ticaret öğelerinin oluşumu için gerekli tüm imkânların olduğunu belirtmek yeterlidir. Bu olanakları mümkün olduğu kadar sıralamaya çalışacağız.

3.5.1. Maden Kaynakları

Altay Dağlarından çıkarılan metal kaynaklar altın, gümüş, kurşun, bakır, demir, taşlardan yeşim, somaki, mermer, granit, akikler, akvamarinler, topazlar, dağlık kristal, kireçtaşı, bileme taşı, mikalar, breş, kaymaktaşı, kömür, sıcak kükürt, kaya tuzudur. Bozkır göllerinde ise, hiç tükenmeyen sofraya tuzu, müşhil magnezyum ve karbonat zenginlikleri vardır.¹⁶⁹

3.5.2. Bitkiler

Dağlık Altay Bölgesinde şu bitkiler yetişmektedir. Ağaç çeşitleri olarak sedir, çam ağacı, Sibiryaya köknarı, köknar, melez ağacı, funda, kavak, titrek kavağı, aksöğüt, huş, hanımeli, akasya, kuş kirazı, üvez ağacı görülmektedir. Çalılık bitki

¹⁶⁹ V. Otpietiy, *Altay Buduşie Californiya V Rasii*, Leipzig, 1882, s.28.

çeşitleri böğürtlen, ahududu, yabangülü, Bektaşüzümü yetişir. Meyve çeşitleri olarak çilek, orman çileği, kırmızı yabanmersini, kızılıcık, yaban mersini yetişir. Bölgede çok çeşitli tıbbi ve çiçek bitkileri de yetişmektedir. Bunlar içerisinde ravent bolluğu önem arz etmektedir. Yabani soğanın değişik cinsleri, bozkır ve dağlarda bulunmaktadır. Kültür bitkilerinden: keten-kenevir, tütün ve şerbetçiotu bölgede yetişir. Tahıllar çeşitleri içerisinde tüm buğday cinsleri burada yetişir. Bölgede özellikle iki cins buğday çokça üretilmiştir. Bu çeşitler çin ve teremklidir., İlki beyaz ve büyük tohumu ile diğeri ise başak şekli ile ayırt edilebilir. Bu bölgede bahçe sebzelerinin tüm cinsleri yetişmektedir.

Altay bölgesinin tüm topraklarının verimli olmasına rağmen meyve ağaçların yetiştiriciliği az miktardadır. Bölgede mevsim geçişlerinin sert ve sabit şeklindedir. İklim Avrupa Rusya'sının güney kısımlarıyla aynı özellikleri gösterir. İklimin ılıman olduğu yerlerde yabani şeftali, karpuz ve kavun yetişmektedir. Altay Bölgesinin güney şeridinde bulunan Semipalatinsk'te ise üzüm yetiştirilebilir. Kırgız bozkırlarındaki dağlık maden işletmesinin kurucusu ve ticaret danışmanlarından olan S. İ. Popov tarafından Kulja, Çugaçak ve Taşkent'ten getirilen üzüm burada yetişmektedir.¹⁷⁰ Pallas ve diğer botanikçiler Altay'da şimdiye kadar pek çok bilinmeyen bitkiler keşfetmiştir.

Altay'ın en önemli bitki zenginliğini ormanlar oluşturmaktadır. Altay dağlarının tüm eğilimli yamaçları tamamen kalın ve yüksek ormanlar ile kaplıdır. Büyük boyutlu sedir cinsleri dâhi rastlanmaktadır. Bölgedeki yamaçlarda gür ormanlık alanlarda Penus Cembra adlı sedir cinslerinin de bulunduğu alanlar vardır. Dağ eteklerinde çam ağaçları daha fazladır. Yükseklerle çıkıldıkça çam ağaçları seyrekleşir. 4000 metre yükseklikteki alanlarda Sibiry köknarı (Pinus sibirica) cinsinin özel türlerinin de bulunduğu köknar ormanları bulunmaktadır. Çeşitli ağaç cinslerinden oluşan ormanlar yükseklerle çıkıldıkça daha da seyrek hal alırlar. Deniz seviyesinden 6000-6500 metreye kadar yükseklikte orman artık tamamen kaybolmaktadır. Ormanlık alanlardaki toprak örtüsünün büyük kısmı kaya parçaları ve devrik ağaçlar ile kaplıdır.¹⁷¹

¹⁷⁰ V. Otpietiy, *Altay Buduşie Californiya V Rasii*, Leipzig, 1882, s.29.

¹⁷¹ V. Otpietiy, age, s.30

Burada toprak köklerinin derinine inen iğne yapraklı bitkiler bulunmamaktadır. Bunun tersine, çoğunlukta toprağa yüzeysel olarak yayılan ancak kayalara sarılarak dayanıklılığa ulaşan bitkiler bulunmaktadır.

Ormanlık alanlarda köknar ağaçlarının fazla ve gür olmaları nedeniyle diğer alanlardan fark edilmektedir. Fakat buna karşılık köknar ormanlarında toprak tamamen çıplak kalır ve üzerinde bitki büyümmez hal alır. Ormanlık alanların dışındaki yerlerde ise insan boyunu aşan uzun bitkiler yetişmektedir.¹⁷²

Bozkır nehirlerinin kıyılarında beyaz huş, titrek kavağı, Sibiryaya belsem kavağı ve söğüt yetişir. Söğüt ve beyaz huş ağaçlarının bazı türlerine iğne yapraklı ormanların üzerinde dağların tepelerinde rastlanmaktadır.

3.5.3. Hayvanlar

Altay bölgesindeki hayvan çeşitliliği esas olarak Sibiryaya'nın diğer alanlarıyla aynıdır. Dağlık Altay bölgesindeki vahşi hayvanlar arasında boz ve siyah ayılar, kurtlar, tilkiler, samurlar, zerdevalar, kakımlar, sincaplar, kokarcalar, dağ sıçanları, tavşanlar, porsuklar, kavalalar, vaşaklar, ve yaban domuzları avrupa musları, geyikler, saygalar, misk geyikleri, yaban koyunları bulunmaktadır. Altay bölgesinin güneyindeki İrtiş Nehri çevrelerinde ise kaplanlar yaşamaktadır. Evcil hayvanlar içerisinde ise atlar, koyunlar, keçiler ve develer (Kırgızlarda) bulunmaktadır.¹⁷³

Kuşların daha çok yabani türleri bulunmaktadır. Yaban kuş çeşitleri kayın tavukları, keklikler, fındık tavukları, turnalar, su çulluğunun çeşitli cinsleri, kuğular, kazlar, pelikanlar, pek çok ördek ve karabatak türleridir. Yırtıcı kuş çeşidi olarak kartallar, altın kartallar, atmacalar, çaylaklar bulunmaktadır. Evcil kuş türü olarak tavuklar, kazlar, ördekler ve hindiler bulunmaktadır.

Nehir ve göllerde bol balık bulunur. Başlıca balık türleri; mersin balığı, çığa balığı, somon, alabalık, haryus, uskuç (küçük alabalık türü), moksun, turna balığı, levrek, dere kayası, çebak, karas, Teleç Gölünde büyüklüğü ve özellikle hoş bir tadı ile ünlü olan ringa balığı vardır.¹⁷⁴

Faydalı böcekler türleride fazladır. 1795 yılından itibaren Altay'da beri çoğalmış olan kırmızı böcekler, blister sinekleri ve arılar çok dikkat çekmektedir.

¹⁷² C:M:Burıgın, *Altay, Dcemçuçına i Sertse Evroazii*, Moskva,2010 s.56.

¹⁷³ V. Otpietiy, *Altay Buduşie Californiya V Rasii*, Leipzig, 1882, s.30.

¹⁷⁴ V. Otpietiy, age. s.30.

3.6. Etnik Nüfus

1881 yılında Altay'daki Dağlık Bölgenin kadın-erkek nüfusu yaklaşık 400.000 kişiden oluşur. Etnografik açıdan nüfus ¹⁷⁵ Rus, Moğol-Türk'lerinden oluşmaktadır.¹⁷⁶ Altay nüfusu sınıfsal olarak ise; 1)Din adamları, 2) Soylular (kalıtsal ve kişisel), 3) Tüccarlar ve kasaba halkı, 4) Alt rütbeli idareciler ve maden ustaları, 5) Fabrikalara kayıtlı köylüler (lineer Bern idaresi), 6) Kazak hatları. 7) Sibiryta taburunun asker birlikleri, 8) Altay dağlarında yaşayan yabancılar: Yasaklar Kalmuklar, Teleutlar, Tatarlar ve Dağlık Bölgenin yarı bozkırlarında göç eden Kırgız-Kaysaklar¹⁷⁷ kısımlarına ayrılmaktadır.

Nüfusun büyük kısmını eskiden fabrikalara kayıtlı olan köylüler ve esnaflar oluşturmuştur. İlk nüfus sayımı sadece erkekler sayılarak Demidov zamanında zamanın da yapılmıştır. Bu sayıma göre 3121 erkek Altay'da yaşamaktaydı. 1747 yılında yeniden yapılan nüfus sayımına göre 10.935 kişi, 1761 yılında 23.758 kişi son nüfus sayımından önceki kontrole göre 34.000 kişi olmuştur. Altay Bölgesinin tüm genel nüfusu 1870 yılında teşkil edilen Dağlık Bakanlığı verilerine göre kadın erkek nüfusu 42.000 kişiden oluşmaktaydı. Altay bölgesindeki nüfus belirtildiği gibi daha çok İmparatorluğun kuzeydoğu bölgesinden gönüllü olarak gelenler veya hükümet tarafından gönderilen az sayıdaki göçmenlerden oluşmaktadır.¹⁷⁸

4 Mart 1754 yılındaki senato kararı ile Cungar¹⁷⁹ sınırlarına yakın bulunan Dağlık Bölgesine artık sürgüne gönderilenlerin yerleştirilmesi yasaklanmıştır.

Altay Bölgesindeki sakinler Büyük Rus ya da diğer bölgelerde unutulmuş, bol vakayiname kelimeleri olan yeni şehirli lehçeyle konuşmaktadırlar. Altay'da yaşayanlar fiziksel olarak Avrupa Ruslarıyla aynı şekil ten ve saça sahiptir.

¹⁷⁵ Altay Türkleri; 1- Altay Kijiler, Telengitler, Teleütler, Tubalar, Kumandılar, Lebed Türkleri, Altay Türklerinin sayısı Sovyetler Birliğinde 270.0000, Moğolistan'da 120.000 bin civarındadır. Detaylı bilgi için bkz; Ahmet Caferoğlu, *Türk Kavimleri*, İstanbul, 1988, S.8

¹⁷⁶ Burada yabancılar iki kabileye sahiptir: ilk önce Asya kıtasının orta ve kuzey kısmında Kuznetsk ve Biisk bölgelerinde yaşayan Moğol-Türk kabileleri. Burada Türklerin torunları Kuznetsk Tatarları, Kalmıklar Moğolların torunlarıdır. Detaylı bilgi için Bknz; V. Otpietiy, *Altay Buduşie Californiya V Rasii*, Leipzig, 1882, s.31

¹⁷⁷ V.İ:Verbitsiy, *Altayskie İnorodtsı*, Moskava 1893, s.1-12

¹⁷⁸ V. Otpietiy, age. s.31

¹⁷⁹ Cungar; Zun-Gar, Jegun- Gar Moğolca Sol Kol anlamında kullanılmaktadır. Kabile adı olarak ilk defa 17. Asırda ki kaynaklarda yer almaya başlamıştır. Daha detaylı bilgi için bakınız; Ekrem Kalan, *Cungar Hanlığı'nın Siyasi Tarihi*, TTK, Ankara, 2008, s. 19

3.7. Din

Ruslar geleneksel putperestlik ve Hristiyanlık inanışlarına sahiptirler. Hristiyanlıktan ayrılmış olanların sayısı 30.000'dir. Din hakkında kavramları olan değişik tarikatların sayısı is bu rakamın üstüne çıkar. Yerel halkın büyük bir kısmı putperesttir, onların dini efsane ve geleneklere dayalı Şaman dinidir, ruhların kuşağından oluşur, doğal afet, dağlar, nehirler, göller üzerinde bir fevkaladeliği, herhangi doğal sınırları üzerinde hâkimiyeti vardır; bu din değiştirilen putperest Şakiamunisk tatbikatlarının kalıntılarını sunmaktadır. Yerel halkın tapınakları ve özel ruhban sınıfı bulunmamaktadır.

3.8. Halk Kültürü ve Gelenekleri

Altay'da yaşayan yerel Rus nüfusunun ahlâk ve gelenekleri hakkında kısa bilgi verilebilir. Rusların aile yaşamı pek çoğu eski geleneklere, kalan kısmı ise eski dönemlerdeki putperestliğe benzemektedir. Bu geleneklerin muhafaza edilmesine Altay bölgesinin diğer alanlardan uzak olması ve dağınık yerleşimin hâkim olması neden olmaktadır. Altay'da yaşayan Rus köylüleri için gerekli olan her şey evlerinde bulunmaktadır. Rus vilayetinin köylüsü kendi köyünden uzakta ailesini çalışmadan geçindiremez. Bu sürekli ayrılma sırasında şehir ve başkentlerde yabancılar daha kültürlenmiş insanlar ile temas ederek kültürel olarak gelişerek yeni bilgi ve anlayışlarla evlerine dönerler, Altay'da ise bu durum yoktur.¹⁸⁰

Altay köylüsünün bölgenin yerleşik hayatı ve doğası dış görünümüne dahi etki etmektedir. Buradaki ailevî ve sosyal yaşayışın kendine özgü koşulları diğer yerlerdeki sıradan bir halkın yaşam tarzına çok az benzerlik göstermektedir.

¹⁸⁰İstisna belli bir ölçüde fabrika ustası ile teşkil eder: Ne yazık ki, kendi onuru değil, birkaç genel seviyesi ile ayırt edilir. Ama fabrika ustaları olmasına rağmen, köylülere kayıtlı olanların sınıfından çıkmıştır. Yinede, onlar sonuncusundan, kanton askerinin acemi askerlerden fark edildiği gibi ayırt edilir. Maden işleri veya fabrika işletmesinin donanımı, pek çok belirsiz köylü yaşamının konuları ile çocukluk yaştan tanıştığı, hem de çeşitli üst yetkililer ve diğer sınıf ilişkilerinin disiplini nedeniyle, gereğince, onlar çok daha gelişmiş, becerikli ve zihni çevik olur. Altay Bölgesinin Rus sakinlerinin kendine has anlayışı gezginlerden de hiç farkı yoktur. Ahlak ile ilgili olursa, ustalar her durumda bir köylüden alt düzeyinde olur. Ama Barnaul'daki kadın eğitim kurumunun kurulması ile biraz eski ahlaki düzeyi yükseltmiştir Her tür suç işlerinde de azalma olmuştur Detaylı bilgi için bknz; V. Otpietiy, *Altay Buduşie Californiya V Rasii*, Leipzig, 1882, s.33.

Altay Bölgesinde korunmuş eski gelenekler arasında önceleri aile yaşamının özel bir anlamı olan düğün törenleri ve oyunları dikkati çekmektedir. Bu gelenekler şimdi sadece bir halk eğlencesi ya da eski dönemin destanlarının anıları olarak görülmektedir. Eski dönemlerde Altay’da, Tuna Nehri ötesinde, Güney Slavlarda evlilikte kız kaçırma âdeti vardı. Bu âdet, antik çağlardaki bir kuşağın diğerine düşmanlık ilişkilerinden kaynaklanmaktaydı. Bu aile düşmanlığını veya anlaşmazlığını oluşturmaktaydı. Bu yüzyılda ise kızın ailesi, kızının kendisi tercih ettiği adama gönül rızasıyla vermeyi düşünmektedir.

Altay’da “kardeşlik” adlı eski bir gelenek vardır. Belli insanlar çok sıkı dost olarak kardeş gibi birbirini sevmeye kapılır, birbirine karşılıklı yardım ve hizmet sağlar bundan sonra bunlara vaftiz erkek kardeş veya kız kardeş denilirdi. Bu gelenek, manevi kardeşlik altında oluşan Hıristiyanlığın ilk dönemlerinin bilindiği Yunanistan’dan buraya geçmiştir. Karşılıklı yeminlerden sonra bunlar kardeş olarak kabul edilmiştir.¹⁸¹

Altay Bölgesinin sakinleri zihin çevikliği, kabadayılığı, atılganlığı, yanı sıra “ayakucu savaşı” adlı sadece Sibiry’a da bilinen, savaşçıdan çok kuvveti ve kıvraklığı gerektiren beceri jimnastik oyunları oynanmaktadır. Ayrıca, kardan şehir inşa edilir, “helalleşme günü” kutlanır, masliyannitsa töreninde gerçekleşen öğlen yemeğinden sonra hücumla geçirilen ateş oyunları oynanır. Genellikle Altaylılar iyi atlı binicilerdir. Kısa zamanda onlar kolayca iyi bir atlı binici olarak yetişmektedirler.

Milli karakterde, bir bütün olarak birleşen gelenek ve eğilim gibi bu tür karakterlerin doğal sonucu olarak burada her türlü davranış için ortak merhamet gösterilir. Fiziksel ya da manevi üstünlüğün ortak yönü, insan onuru her özveri gibi eşittir. Bunların başlangıcı nesilden nesille sözlü olarak geçen efsane ve şarkılara olan sevgiden kaynaklanır. Altay Bölgesindeki özellikle köylü sınıfta ev yaşamında ataerkil aile hayatı ve konukseverlik çok dikkat çekicidir. Yolcu ne zaman olursa olsun, her yerde hoş bir konuk olarak kabul edilmektedir. Barınma veya konaklama âdetinin talebine göre, birine misafir olmak isteyen yolcu, herhangi bir kırmızı pencere (ön köşedeki) önüne gelir ve yüksek sesle “Allah yardım etsin” diye seslenir, eğer “Hoş geldiniz!” diye cevap alırsa, “Beyefendi, kalmaya izin verin!”

¹⁸¹ V. Otpietiy, *Altay Buduşie Californiya V Rasii*, Leipzig, 1882, s.34.

diye konuşmaya devam eder. Bundan sonra ona yine “Hoş geldiniz!” denilerek, kapı açılmaktadır.¹⁸²

Birkaç evli kardeşlerden oluşan köylü ailesi genellikle babası veya yaşlı dedesi ile birlikte yaşamaktadır. Çocuklar anne babaları ve aile yaşlılarına mutlak itaat ve saygı göstermektedirler.

Farklı bir gelenek olarak “yardım etmek” diye anılan bir âdet vardır. Geç kalınmış tarla işlerine toplu şekilde yardım edilir. Genellikle bu günler bayram günlerine ayarlanmaktadır

3.9.Yerleşim Yerleri.

Altay’ın Dağlık Bölgesi’nde dört şehir bulunmaktadır. Bunlar; Barnaul, Biisk, Kuznetsk ve Kolıvan’dır. Bölgede; 5 kale, 9 Kazak karakolu, 22 küçük yerleşim birimi 8 fabrika yanında ve 90 maden ocağı yanında, 1300 e yakın köy vardır. Barnaul eski ana fabrika yerleşim yeridir. 1822 yılından itibaren adı geçen çevre ve şehir fabrika başkanı Frolov tarafından planlanmıştır. Şehrin yeni planları Yüksek Kurul tarafından 30 yıl önce onaylanmıştır.¹⁸³

3.10. Konut ve Yapılar.

Altay’daki köylü evleri ve diğer binalar kuzey Rusya’daki gibi basittir. Altay köylüsünün evi sıradan uzunca dikdörtgen şeklindedir. Mavi ya da hardal renkli bir kulübeden oluşmaktadır. Evlerin yapımı için daha çok çam, bazı bozkır kısımlarında titrek kavak ve köknar ağaçları kullanılmıştır. Evlerin dış duvarları tahtalarla kaplanmamıştır. Çatı padavra ile örtülür. Bazı ev sahipleri kış aylarında çatı örtüsünü kuru ot ve saman ile kaplamaktadırlar. Yoksullar çatıları olmayan kulübelerde oturur, ama bu durumda tavanların kalın toprak tabakası ile doldururlar. Genellikle duvarın arka uzantısı ya da yan kısmı avlu ile birleştirir. Evin uzaklarında açık avlu şeklinde olan koyunların ortak ağılları bulunur. Köyün arkasında otlaklar bulunmaktadır.

¹⁸² V. Otpietiy, *Altay Buduşie Californiya V Rasii*, Leipzig, 1882, s.34

¹⁸³ V. Otpietiy, age, s.35.

Ekilebilir alanlar hiç gübrenmediği için birçok köylerde hayvan gübresi sokak ve avlularda biriktirilir. Gübrelerden dolayı avluların önünde derin, geçilmez, hayvan ve insanları dizlerine kadar batağa saplayan, araba geçitlerine tamamen engel olan pis kokulu çamur oluşmuştur. Bu durumdan dolayı köy sakinleri binalarını çok sık yeni bir yere taşımak zorunda kalmaktadırlar. Bu hayvan gübrelerinin kitleleri sondaj nitrat üretimi için kullanılabilir ancak bu işle uğraşacak girişimciler bulunmamaktadır. Buradaki evlerin inşaatlarının bulunduğu fabrika ve maden ocağının yerleşimi daha iyi yerleşen her bir sakinin kişisel keyfiliğine bağlı değildir. Fabrika yerleşim yerlerinde hemen hemen her evde kendilerine yeteceği kadar sebze yetiştirmek için sebze bahçeleri bulunmaktadır. Altay'da bu dönemle Hristiyan olanlar için kiliselerin büyük sıkıntısı hissedilmektedir. 1841 yılında Bölgede 51 kilise vardı, ancak çeşitli sosyal yapılar, okullar ve diğerleri hakkında hiçbir şey yopilmiştir.¹⁸⁴

3.11. Halk Sağlığı.

Altay Bölgesi'nde şu hastalıklar diğerlerinden daha fazla görülmektedir. Çoğunlukta esnaf ve çalışan insanlar kendi meşguliyetlerinin türleri nedeniyle sıtma, aralıklı uçuk, verem hastalığına uğrarlar. Bu bölge'de, aynı zamanda tüm Sibiryadaki nüfusun diğer sınıfları arasında bu tür hastalıklara neredeyse karşılaşılmamaktadır. Nadiren su hastalıklara hem de iltihaplanmış hastalıklar daha sık karşılaşırlar. Ural ötesi bölgesinin birçok alanlarına özgü Sibiryaya ülseri adlı hastalık¹⁸⁵ yerel hastalıklar arasına mensuptur. Haziran ayı ortalarından Ağustos ayına kadar her yıl Dağlık Bölgesi'nin güneybatı kısımlarının alçak çayır alanları ve bozkırlarında tespit edilir, ilk önce atlar, sonra boynuzlu hayvanlar, bazen de sakinler hezimete uğrarlar. Bu

¹⁸⁴ V. Otpietiy, *Altay Buduşie Californiya V Rasii*, Leipzig, 1882, s.36.

¹⁸⁵ Her şeye rağmen, İmparatorluk Bilim Akademisi çok önceden, tam da 30 sene önce, bu hastalığı araştırmak için tıp adamlarını davet etmişti. Fakat bu hastalık hala çok az incelenmiştir. Bugünlerde yerli sakinler bu hastalığa karşı doktorlar tarafından kabul edilen çareleri kullanmaktadırlar. Belirmiş olan tümörü iğneyle ya da herhangi bir diğer keskin aletle delinir, daha sonra yaraya tütünlü nişadır serpilir. Biz defalarca bu tür hastalığın tedavisine tanık olduk: ülser kapılmış olan yer hemen yumuşak bir bezle üzerinden dış ile çevrelenip ısıtılır; bu ısıktan tümör daha da yayılmıyor, daha sonra yara kabuğu huni biçimli çubuk şeklinde dökülür. Daha detaylı bilgi için bakınız; V. Otpietiy, *age*, s.36.

hastalığın çok ya da az şiddeti soğuk havalar başladığı zaman etkili olur. Bölgenin sağlık imkânları Avrupa Rusya'sının bölgelerine göre daha çok geridedir.

3.12. Sanayi ve Ticaret.

Altay'daki sanayi faaliyetleri yerel devlet ve özel olarak ayrılmaktadır. Devlet sanayisinin bölümleri asıl maden sanayisi yâda maden yatağının döküm işletmeleridir. Çud adı verilen kökenleri tam olarak bilinmeyen, büyük bakır maden ocağının bir bölümünü eski zamanlarda burada yaşayan bu halk tarafından işlenmiştir. Bu ocaklarda tabii ki maden sanatının herhangi bir kuralları olmaksızın üretimi yapılmıştır. Altay'daki eski mezar höyüklerinde ve Sibiry'a'nın diğer yerlerinde çoğunlukta bakır ve altın eşyalar bulunmuştur. Çud alanında bırakılan maden faaliyetlerinin izleri maden cevherinin açılışında bilimsel yöntemlerin kullanılmadığını ortaya koymaktadır. Zengin gümüş ocakları: Zmeinogorskiy, Kryukovski ve Zıryanovski bölgelerinde bulunmaktadır. Aynı zamanda bölgede tesadüfen bulun maden ocakları da vardır.¹⁸⁶

Büyük bir alanı kaplayan Altay Dağları hakkında ayrıntılı bir bilimsel araştırma yapılmalıdır. Majesteleri Bakanlar Kurulu yetkisi altında olan Kolivan fabrikasının geliriyle maden işletmeleri gelişmeye başlamıştır. Yeni maden yatakları keşfedilmiştir. Bazen su imkânlarının gücüyle faaliyetler yapmaya kullanışlı gümüş ve bakır eritme fabrikaları inşa edilmiştir. Pavlovski 1764¹⁸⁷ yılında, Suzinskiy¹⁸⁸ ise (Eski Darphane'ye göre) 1765 yılında kurulmuştur. Fabrikaların çevrelerine fabrikada kullanmak amacıyla yapılan demirci, tesviyeci, dülgerlik işleri, marangozluk, bıçkımhane, tuğla, salato köpüklü, deri işletmesi gibi atölye ve zanaat kurumları kurulmuştur. Alet edevatların bölgeye uzak yerlerden temini maliyetinin yüksek olması nedeniyle bu zanaat atölyeler kurulmuştur. Barnaul'daki cam fabrikası ve Gur'ev'teki halat fabrikası. Cam fabrikasında Barnaul eczanelerinin ihtiyaçları ve fabrika hastanelerinin yemek kapları ve devlet binalarının pencere camları

¹⁸⁶ V. Otpietiy, *Altay Buduşie Californiya V Rasii*, Leipzig, 1882, s.38

¹⁸⁷ Povloskiy Gümüş Fabrikası, Kasmal Bozkırının çevresinde, Ob nehrine 15 verst uzaklıkta bulunur. Detaylı bilgi için bakınız; P.S. Pallas, *Putişestva Raznim Mestom Rasiskogo Gosudarstva, SanktPeterbuerg, 1773-1778*, s.18.

¹⁸⁸ P.S. Pallas, *Putişestva Raznim Mestom Rasiskogo Gosudarstva, SanktPeterbuerg, 1773-1778*, s.10.

hazırlanmaktadır.(ancak camın kalitesi çok düşüktür). Halat fabrikasının da maden ocaklarından cevherleri kaldırmak için halat ve ipler hazırlanmaktadır. ¹⁸⁹

Altay fabrikalarının en kazançlı üretimi, bakır, dökme demirler ve demirdir.

Suzun Darphanesi ortadan kaldırılana kadar bakır para dökümünde kullanılmıştır. Bugünlerde onun üretimi 17.000 kiloya kadar indirilmiştir. Fabrika kullanımı ise sadece 1000 kilodur. Fabrika ihtiyaçlarının karşılanması için gerekli demirde aynı şekilde satışa çıkarılmıştır.

Kolıvan Taşlama Fabrikası yeşim, somaki ve diğer sert maden cinslerinden Majesteler Odasının süslemesi için sütunler, vazolar ve çeşitli eşyalar imal edilmiştir. Fabrika için gerekli reçine, katran ve kül öğrenim yapanlar tarafından ulaştırılır.

Ayrıca burada ilkbahar ve yaz başlarında fabrika yakınlarında, çoğunlukta tıbbi hazırlık aşamasındaki öğrenci çocuklar tarafından tıbbi bitkiler toplanmaktadır.

Altay Bölgesi'nin ulusal ve özel endüstrisinin ana kolları: tarımcılık, hayvancılık, arıcılık, avcılık ve balıkçılıktır.

Tarımcılık ağırlıklı olarak fabrikaya kayıtlı köylüler ve sadece bir kısmı esnaf ve Kazak kollarının çalışmalarından oluşmaktadır. Tarımcılıkla çok az yabancılar uğraşır. Hiç suni şekilde gübrelenmeyen verimli kara toprak tarım çalışmasını bol bol ödüllendirilir Kendiliğinden yetişen daha çok nadide olan ürünler dışında gayet fazla olan ürün çeşitliliği yuvarlak hesapla 10-15 çeşit ürün vermektedir.

Buğday, maden ocaklarına ve fabrikaya bağlı memurlara besin maddeleri olarak verilmektedir. Buğday hazineye, şarap-sigara fabrikalarına, aynı zamanda şehirlere (Bölge ve komşu alanlara) satılmaktadır. 30-40 sene önce çavdar ununun kilosu buradaki pazarlarda 20 sent değerindeki kâğıt paraya satılıyordu, yani, 5 i 5/7 sente gelir, şimdi ise, onun fiyatı artık kilo başına 50-60 sente kadar gümüşle ödenmektedir. ¹⁹⁰

Bu eyalette sebze yetiştiriciliği; salatalık, lahana, turp, havuç, tarla şalgamı, şalgam ve diğer sebzelerden oluşur. Aslında sadece köy ve ilçelerde değil, aynı zamanda şehirlerde oturan neredeyse her ev sahibi kendileri için sebze yetiştiriciliği ile uğraşırlar. Kentsel ve kırsal pazarlarda sebze satışları fazla değildir.

¹⁸⁹ V. Otpietiy, age, s.38

¹⁹⁰ V. Otpietiy, *Altay Buduşie Californiya V Rasii*, Leipzig, 1882, s.36

Burada patates ekmeye çok yakın zamanlarda başlamış ve ağırlıklı olarak şehirlere ve fabrika yerleşim yerlerine, özellikle köy sakinlerine götürülmektedir. Tütün gibi, patatese de karşı önyargılı ayrılıkçılıktan dolayı, son zamanlarda patates ‘‘kirli iksir’’ olarak adlandırılmıştır

Sade, Çerkas ve Amerikan tütünlerini yetiştirme işleri ile Kazaklar ve Biisk Bölgesinin sakinleri ilgilenmekteydiler.

Altay bölgesinde hayvancılık daha çok gelişmiş, ayrıca oradaki işletmelerin karlı olması gibi, hayvancılığın daha sonraki gelişimleri elverişli koşullar ile temin edilmiştir. 40 atı olan bir köylü burada zengin sayılmamaktadır. Atlar kış aylarında bile ve neredeyse gözetimsiz bir şekilde sürülerde otlatılmıştır. Sağlam ve dayanıklıdırlar. . Atların cinsleri Rus, Kalmık, ve Kırgız atlarının karışımından gelmekteydiler.

Özellikle Bel-Agaş bozkırlarında göç eden Kırgızlar arasında hayvancılık çok gelişmiştir. Burada sürülerinde 2-3 bine yakın atları gezdiren varlıklı Kırgızlar az değildir.

Genelde hayvancılık, her şekli ile bozkır yabancıları dışında, köylü ve Kazakların, bununla beraber az bir miktarda fabrika esnaflarının, hem de şehir sakinlerinin de uğraştığı yerel sanayinin karlı kollarının en önemlisidir. Hayvanların az ve kötü bakımı kışın aylarında kötü şartlarda bakılmasına rağmen konu hakkında tartışılır.

Altay Bölgesinde arıcılık uzun zamanlara kadar bilinmiyordu, ilk bu endüstriyi buraya sağlayan Sibiry Ordusunun doktoru Berens idi. İlk arı kovanları 1766-1777 yıllarında Orenburg vilayetinden buraya güçlkle ulaştırılmıştır. Fakat onun bu girişimi başarısız olmuştur. Ancak Orenburg’dan Ust-Kamennogorsk Kalesi komutanı Arşenevskiy tarafından 1793 yılında ikinci kere getirtilen arı kovanları arıcılığın doğru başlangıcı olmuştur. ¹⁹¹

İrbir Fuarına getirilen Sibiry balı ve balmumuna önemli şekilde bakılırsa, bu sektörün iyi ve karlı olduğu itiraf edilebilir. 200-300 kütüğü olan köylüler artık çok sık karşılaşır. 1826 yılında Zmeinogorsk’un bir ilçesinde 80,000 kadar arı kovanı mevcuttu, Sekisovsk adlı bir köyde ise her yıl 3000 kiloya kadar bal üretilmiştir; o

¹⁹¹ V. Otpietiy, *Altay Buduşie Californiya V Rasii*, Leipzig, 1882, s.40

tarihlerde balın kilosu 7-8 rubleye, balmumunun kilosu ise 35-40 değerinde kâğıt paraya satılmıştır. Arıcılık dışında, bölgede balını yerli sakinlerin de seve seve kullandıkları yabani arılar da yetiştirilmiştir.¹⁹²

Hayvancılık endüstrisi ile ağırlıklı olarak Altay yabancuları ve yarı dağlık bölge sakinleri uğraşmışlardır. Geyik ve keçi derileri esas jumper, park, daha e vs. gibi yerel elbiselerin dikiminde kullanılır; Geyik derileri, ayı, sincap, sansar, samur, tilki, kutup tilkisi ve diğer hayvanların kürkleri kısmen koleksiyonlarda, ama daha çok serbest piyasada bulunmaktaydı. Buradaki hayvan türlerinin bolluğu, çoğu halen hiç balta görmemiş ormanların tükenilmez bir serveti olduğunu göstermektedir.

Balık avcılığı ile Altay'daki Dağlık Bölgesi'nin az sakinleri uğraşırlar, bu yüzden dağlık fabrika şehirleri ve köy pazar ve çarşılarında bu ürünün bolluğu farklılık göstermiyor hatta onların rezervleri yerel ihtiyaçlarını karşılamıyor. Bu çevreden geçen İrtiş, Bii, Katun ve Obi Nehirleri ve aynı alanda bulunan Çulışman Nehri ile Teleç Gölünde küçük ve büyük cinsli çeşitli balıklar inanılmaz bol olmasına rağmen, zenginlik kaynağı olarak hala belirtilmiyor buna dikkat edilmelidir.¹⁹³

Burada doğal ürünleri işleten özel fabrika ve tesisler çok değildir. Garip bir yasa bu meselenin gelişimini engellenmektedir. Bu bölgedeki dağlık düzenlemede, nedense yangın işletmesi gerektiren fabrika yerleri yasaklanmıştır, bu nedenle burada sadece sabun, deri ve çömlek işletmeleriy karşılaşıyor.

Bölgede, su sistemi ile işletilen 2500 e kadar, rüzgâr ile işletilen yaklaşık 300 un değirmeni bulunmaktadır.

Ayakkabıcılık, terzilik, tesviyeci, marangozluk ve diğer zanaatlar ile farklı sosyal sınıf insanların uğraş alanlarını oluşturmaktadır.

Burada iş bölümü de az uygulanmaktadır. Altay köylüsü evini kendi başına inşa eder, ocak yapar hem de kendisine gerekli kızak, araba, tırmık, karasaban, tarak ve diğer gereçler ile kendisini geçindirir, aynı zamanda çiftlikteki geri kalan işlerini de kendisi yapmaktaydı. İstisnalar nadirdir.

¹⁹² V. Otpietiy, *Altay Buduşie Californiya V Rasii*, Leipzig, 1882, s.41.

¹⁹³ V. Otpietiy, age, s.41.

Altaylı Kalmık-Dvoedanslar, Kırgızlar ve Kuznetsk Tatarları koyun postu, kuzu kürkü ve pantolon için diğer hayvan derilerini ve güderiyi işliyor hem de çadırları için keçe yaparlar dahası Kırgızlar, askerler için ceketler dokumaktaydılar.

İrbit, Nijegorsk ve diğer uzak bölgelerde kurulan fuarlardan özel zanaat ve fabrika kurumlarına eksik olan metal ürünleri, kıymetli ürünler ve diğerleri hariç, neredeyse tüm ev işlerine gerekli tüm geriye kalanlar dışarıdan buraya getirilmekteydi.¹⁹⁴

Altay'daki Dağlık Bölge sakinlerinin ticaret işleri ağırlıklı olarak, ham tarım ürünleri, arıcılık, balıkçılık ve hayvancılık satışını kapsar, ancak bu ürünlerin kırsal ve kentsel pazarlarda eksikliği satışı zorlaştırır, tüm bölgede sadece Barnaul ve Suzin adlı iki pazar vardır. Başlıca ürünler yerel tüccarlar tarafından satın alınır, bunun için tezgâhtarlar yılın belli bir zamanlarında köyleri ve ülkeleri gezerler. Çarşı olarak adlandırılan pazarlar her fabrika yerleşim yerlerinde bulunur. Genelde orada en temel eşyalar satılır. Değerli mallar için dükkânlar vardır, sayı olarak, Barnaul'da 50'ye kadar, Biisk'ta yaklaşık 25'e kadar, Kolıvan'da 8, Kuznetsk'te 30'a kadar vardır. Ana pazar Barnaul pazarıdır, ondan sonra Zmeinogorsk ve Suzin pazarları gelir, sadece bu noktalardan lüks mallar bulunabilmekteydi.¹⁹⁵

3.13. Ulaşım

Yönetim tarafından ülkenin düzenlenmesi için ciddi kararlar alınırsa, yerel ticaret ve sanayi büyük gelişim elde edebileceğine hiç şüphe yoktur. Şimdi ise, diğer şeyler ile beraber, doğal engellere bir araya gelen, gemi taşımacılığı işletmelerinin tam bulunmaması bunu engellemektedir. Büyük İrtiş ve Obi nehirleri geniş bir su hatları olarak hizmet verebilir. Urallara kadar, yarım yamalak mihlanmış bir tekne ile yüzerek gitmek mümkün olabilir. Fakat Sibiryaya genelinde ulaşım işi pek önemsizdir. Altay'da kaleler dışında hafif su bildiri direkleri yoktur.

Altay Dağlık Bölgesindeki Obi Nehrinin boyunda sadece üç şehir bulunur: Barnaul, Biik, Kolıvan, ancak onun çevresindeki nüfus, nispeten, daha kalabalıktır.

¹⁹⁴ V. Otpietiy, *Altay Buduşie Californiya V Rasii*, Leipzig, 1882, s.42

¹⁹⁵ V. Otpietiy, age, s.42

IV. ALTAY'DA YAPILAN GENEL YÖNETİM DÜZENLEMELERİ

4.1. Madencilik Alanında

Altay'daki Maden Bölgeleri ve İşletilen fabrikalar;

a) Barnaul, Pavlovskiy ve Suzinskiy Fabrikaları, hepsi Barnaul bölgesinde bulunur. Biik Bölgesindeki Zmievskiy, Loktevskiy ve Kolivan Taşlama Fabrikası, Kuznetsk Bölgesindeki Gur'ev ve Gavrilov Fabrikası;¹⁹⁶

b) Zmeinogorsk Eyaleti; Biisk Bölgesindeki Zmeinogorsk, Petrovskiy, Sugatovskiy, Zıryanovskiy, Berezovskiy, Riderskiy, Surgutanovskiy, Tazovskiy ve Belousovskiy Maden Ocakları; Kuznetsk Bölgesindeki; Salairsk Maden Ocağı ve Maden Kömür yatakları.

c).Kuznetsk Bölgesindeki;¹⁹⁷ Çarevo-Mariinskiy, Yakovlevskiy, Çarevo-Aleksandrovskiy, Çarevo-Nikolaevskiy, Sudinskiy, Spasskiy, Nikolaevskiy ve Egorevskiy Altın Endüstrileri. ¹⁹⁸

Altay Fabrikaları farklı zamanlarda yayımlanan özel kurallarla yönetilir (sonradan giren “16 Nisan 1828 yılındaki Hüküm” ve talep koşulları daha sonra tamamlanmış).

Yerli yönetim yerleri ve kişilere itaat eden Maden Yönetimi, Maden Başkanlığı ve Maden Bürosundan oluşuyordu.

Bu başkanlığın özel maden fabrika kısmı dışında çeşitli idari görevleri vardı: fabrika yerleşimleri ve maden ocakları bulunan köylerde çalışmanın düzenlenmesi; eğitim ve sağlık birimleri ve özel altın madenciliğinin gözetlenmesiydi.

Ayrıca her demirci ocağının kişi sayısına göre uygulanabilir çalışma çitası yapılmış, sonraki kişisel iş emirleri köylü topluluk ve onların belediye yetkileri tarafından sağlanmıştır.

Bu verilmiş olan 23 Ağustos 1785 yılındaki Kaçk şehrindeki fabrika başkanının talimatına göre, fabrika subayları ile yönetilerek oluşan Maden Kurulun

¹⁹⁶ V. Otpietiy, *Altay Buduşie Californiya V Rasii*, Leipzig, 1882, s.42

¹⁹⁷ G:Polkovnik Gofman, *O Zolotih Promislah Vostoçnoy Sibiri*, Ter. G. Kapitan Noskov, Sankpeterburg, 1844, s. 50-75

¹⁹⁸ M:V: Girbasov, *Gornozavodskaya Promişlennost Sibiri*, Tomsk. 1895, s.15-25

da fabrikanın yıllık potansiyelinin belirlenmesi için tam da 1 Mart'ta (bugüne dek) kabul edilen fabrika yılının sonunda Barnaul şehrine toplanmıştır.

1830 yılında fabrikaların transferi, Maliye Bakanlığının idaresi tarafından yerli sanayi işleri önemli ölçüde canlandı. Aynı yıl fabrika evlerinde altın süslemesinin açılmasından dolayı özellikle Maliye Bakanlığı aynı zamanda bölgeye arama partilerinin görevlendirmesini emretmiştir. Dağlık subaylar maden ve eritme üretimlerin yeni yetkinleştirmelerini tanımak için yurt dışına gönderildi. Genellikle demir ocakları ve sanayinin tüm kısmını iyileştirilmesi ve güvenilir maden ocağının her yeni keşfi için maktu para ödülü verilmesi kararlaştırıldı.¹⁹⁹

Bu tür önlemlerden dolayı, Altay'da Maden sanayisi gelişmeye başladı ve her yıl artmaya devam etti. Altın süslemesinden 35, gümüş Maden Ocağından 1000 kilo maden elde edilmiştir. Altın katkı içeriği ile 35 kilo kadar olmuştur.(altın kimyasal olarak Petersburg darphanesinde ayırt edilir). 18,000 kiloya kadar bakır, 37000 kiloya kadar dökme demir, 34500 kiloya kadar çeşitli türlü demir ve 40500 kiloya kadar kurşun elde edilmiştir.²⁰⁰

Altay Fabrikaları eritilmiş gümüş miktarlarını sadece Avusturya'ya vermektedir. Diğer Avrupa'nın tüm devletlerinde gümüş eritmesi Altay bölgesinde yapılabildiğine göre daha azdır. Buna rağmen teselli edilecek bir şey yoktur. Bütün bu başarı bir dereceye kadardır. Altay'da maden faaliyetlerin özü ise ufak bir güçlü eleştiriye bile dayanmamaktadır. Rasyonel yönetme olduğuna hiçbir şüphe yoktur. Eğer bu tür takip edilebilirse Altay Bölgesinde yukarıda belirtilen tüm metaller en az iki kat miktarda ürün elde edilebilir. Yapıntılı değil gerçek arama sonucu olarak süslemeli altın miktarı da en azından bugünkü hazinede ve özel altın işletmelerine elde edilenlere göre daha az miktarda olabilir (hazineden onlara bırakılan yerde). Böylece Altay Bölgesinde şimdiye kadar kullanışta olanlardan daha on kat zengin yatak bulunmuştur. Ama tabii ki, yeni süsleme yatağı açılabilir. Muhtemelen, neredeyse gecikmeden her yerde aynı zamanda (ve tam 3-5 sene süre içerisinde), tüm bölgenin ve kendi araştırmalarının üretimini harita üzerinde sadece ortak topografik ve jeodiagnostik çıkarılması gerekmektedir. (ölçeği maksimum bir parmak verst).

¹⁹⁹ Grigori Şurovsk, *Geologiçeskoe Puteşestvie Po Altayu*, Moskava, 1846, s.20

²⁰⁰ V. Otpietiy, *Altay Buduşie Californiya V Rasii*, Leipzig, 1882, s.45

Tabi ki, yerin altında halen ölü şekilde yatan bu servet, 3 ya da 5 yıllık tüm çalışma masraflarının yüz katını geri ödeyecektir.²⁰¹

Altay'daki mevcut güzergâhlar hala rasyonellikten uzakta kalırlar. Eğer canlı dönemi olursa bu sadece kısa süreli rastgele olan bir dönemdir. Madencilik İşletme Altay'daki kazançlı ana endüstriyi oluşturmasına rağmen onun az ya da çok gelişimi tüm bölgenin refahına bağlıdır. Buradaki dağların üzerinde yatan servetlere rağmen, Altay Maden Fabrikalarının verimliliği artık bu yüzyıl içerisinde hiç artmamıştır.

Hatta 1827 yıllarında tüm maden tesislerinin yıllık geliri bir milyon rubleye kadar genişletilmiştir. Toprak köleliği haklarının kaldırılması ile birlikte bu gelirler serbest ücret nedeniyle 300,00 rubleye düşer, ancak bu zarar, kısmen köylü anket vergisi ile tamamlanmaktadır.

Maden fabrikaları 1827 yılında 1000 kilo gümüş, 12.000 kilo bakır ve 20.000 kilo kurşun sağlamışlardır.

Yıllık fabrika işlemleri çoğunlukta aşağıdaki fabrikalarda eritilmektedir.²⁰²

1. Barnaul Fabrikası

(586 işçi iken):

Altın	10 pud.	23 pound.	41 altın.31 hisse.
Gümüş	244.2	22	93
Ligatür	17 pud.	27 pound.	33 altın 68 hisse
Kurşun	10674	30	

Rastlanan bakır rostejn – 15467 kilo, bakır içeriği ile kilosu 12 ¼ pound (bakır çıkarmak için onlar Suzinskiy Fabrikasına nakledilmektedir.).

2. Pavlovskiy Fabrikası

(378 işçi iken)

Altın	8 pud.	1 pound.	50 altın.17 hisse.
Gümüş	203	21	74 59
Ligatür	16	16	21 20
Kurşun	9000	4	36 -

²⁰¹ V. Otpietiy, *Altay Buduşie Californiya V Rasii*, Leipzig, 1882, s.46

²⁰² V. Otpietiy, age. s.47-51

Rastlanan bakır rostejn– 20,000 kilo, bakır içeriği ile kilosu 9 pound (aynı amaçla onlar Suzinskiy Fabrikasına nakledilir).

3. Loktevskiy Fabrikası

(432 işçi iken)

Altın	11 pud.	20 pound.	73 altın.	89 ½ hisse.
Gümüş	270	14	58	30 1/2
Ligatür	18	11	76	60
Kurşun	8750	20	-	-

Rastlanan bakır rostejn– 21,273 kilo, bakır içeriği ile kilosu 9 pound (yine Suzinskiy Fabrikasına nakledilir).

4. Zmeevskiy Fabrikası²⁰³

(430 işçi iken)

Altın	7 pud. - pound.	92 altın.	90 hisse.
Gümüş	184	19	58 29
Ligatür	13	17	60 73
Kurşun	11062	17	60 -

Rastlanan bakır rostejn– 33,048 kilo, bakır içeriği ile kilosu 9 pound (yine Suzinskiy Fabrikasına nakledilir).

5. Gavrilovskiy Fabrikası

(100 işçi iken)

Altın	0 pud.	8 pound.	72 altın.	12 hisse.
Gümüş	46	32	92	18
Ligatür	3	9	40	65

6. Suzinskiy Fabrikası

(242 işçi iken)

Bakır –	33,000 pud.
---------	-------------

Ayrıca fabrika ihtiyacı için her yıl 1,500 kiloya kadar çeşitli dökme demir parçaları üretilir.

²⁰³ V. Otpietiy, *Altay Buduşie Californiya V Rasii*, Leipzig, 1882, s.47

7. Gur'evskiy Fabrikası²⁰⁴

(205 işçi iken)

Çelik	200 pud
Süngü dökme demiri.....	38,117
Kütük	220

Demir üretimi:

Polosov.....	5600 pud.	Boltov.....	1900
Podeloçnoy.....	2900	Buravoy.....	2700 pud.
Bolvanoçnoy	550	Demir maddeler	2700 kadar ,1000

Altay Dağlık Bölgesinde halen faaliyette olan çeşitli cevherlerin yıllık üretiminin ortalama çıkışı aşağıdaki rakamlara göre ifade edilir:

Zmeinogorsk bölgesindeki tüm maden Ocaklarında 1664 işçi tarafından hazırlanan cevherler; 1,759,300 pud gümüş, ortalama gümüş içerikli 2 84/96 altın (Bu cevherler arasına 906,000 pud miktarındaki, ortalama içeriği 4 56/96 pud altına sahip olan Zıryanovsk maden ocağının cevherleri de dâhilidir); toplam 258,200 pud bakır, 3 70/96 pud bakır içerikli.

Zıryanovskiy Maden Ocağında kuvarsın yıkanmasından altın elde edilir:1 pud, 21 pound, 10 yoğunlaştırılmış altın; ligatürün eritilmesi ile 1 pud. 17 pound, 18 altın elde edilir. Bunlardan net şekilde şunlar işlenmektedir:

Altın	32 pound.	16 altın.	12 hisse.
Gümüş	24	59	72

Ligatürün ortalama içeriği ile net şekilde işlenir:

Altın	54 1/3 altın.
Gümüş	41 1/3
Ligatür	0 1/3

Piderskiy maden ocağındaki yıkama neticesinde, 14 pound, 7 pud yoğunlaştırılmış altın elde edilir. Ligatürün eritilmesi ile 14 pound 2 pud altın alınır.

Bunlardan net şekilde elde edilenler:

Altın	10 pound.	7 altın.	42 hisse.
-------	-----------	----------	-----------

²⁰⁴ V. Otpietiy, *Altay Buduşie Californiya V Rasii*, Leipzig, 1882, s.48

Gümüş	3 74	19
Ligatür	0 16	35

Ligatürün ortalama içeriği ile net şekilde elde edilenler:

Altın	69 altın.
Gümüş	25 5/6
Ligatür	1 1/6

Salair Maden ve Madenkömürü ocaklarından her yıl üretilen madenler: 497,500 pud gümüş madeni, gümüş içerikli 1 pud altın; 75,00 puda kadar demir madeni, 267,300 puda kadar ham kömür, bu kömür 104,300 pud. Kok kömür haline getirilmektedir.

Maden Ocaklarının çoğu alt sınıf derecesinde ve sadece ikisi Altay Demirci Ocağı İdaresinin memurları tarafından açılmıştır.

Zmeinogorsk Maden ocağının ilk yıllardaki işletmelerinde bazı seçkin maden cevherler 76 puda kadar altın, gümüş, diğerleri 42, 20, 14 puda kadar, çoğunlukta 12 puda kadar altın işletmiştir. Şimdi Altay eyaletindeki aynı maden ocağında gümüşün ortalama miktarı 1 pud altın ve 64 hisse olarak gösterilmektedir.

Kolıvan Taşlama fabrikasında 144 işçi bulunurken, bir yıl boyunca her zaman Majesteler Kurulu'nun talebi ve onların onayladığı çizimler boyunca akik, kuvars, somaki, palladyen döşeme ve renkli dağlık taş cinslerinden oluşan neredeyse aynı miktarda taş eşyalar sürekli şekilde üretilmiştir. Örneğin, 1865 yılında işlenenler.²⁰⁵

1. İki taş, biri gri-mor akik, ikincisi ise, dalgalı yeşil akik; her biri 4 kısımdan oluşuyordu ve ikisine de 10.400 ruble fiyatı biçilmiştir.
2. Kurutmaç (palladyen döşemeli iki tabanlı taşlaşmış ağaçtan oluşan yılancık).
3. Golçov akikten oluşan iki yemek kâsesi.
4. Aynı yeşim taştan yapılan küllük ayakkabı.
5. Gri-mor Korgon akikten yapılan vazo.

Bunların dışında, taşlama fabrikasında farklı renkli kayalardan oluşan üç kaya öğütme değirmeni vardır. Yazın dört ayı içerisinde sürekli her gün sadece 25 kişi çalışır. Burada yeşil dalgalı akik taşları elde edilmiştir. 1865 yılında biri vazo, ikincisi şöminede kullanılan üç kısma ayrılmaktadır.

²⁰⁵ V. Otpietiy, *Altay Buduşie Californiya V Rasii*, Leipzig, 1882, s.44

Genellikle 750 işçi çalışırken altın işletmesindeki altın süslemelerden her yıl neredeyse aynı miktarda, yaklaşık buradan 1865 yılında çekilen alıntı gibi altın kum elde edilir. 68, 704, 167 pud altın kum yıkanır ve elde edilir, 100 pud kum içeriğinin 35 7/8 payı altındır.

Bu kumdan yoğunlaştırılmış altın alınır: 27 pud, 17 pound, 66 altın, 78 hisse; ligatürün eritilmesi ile 25 pud. 36 pound, 24 altın, 14 elde edilir, net olarak:

Altın	22 pud.	34 pound.	29 altın.	14 hisse.
Gümüş	2	37	37	10
Ligatür	0	4	53	86

Ligatürün pound ortalama içeriği, net olarak:

Altın	84 66/96 altın.	Gümüş	10 84/96.	Ligatür	0 42/96
-------	-----------------	-------	-----------	---------	---------

Altay'ın 18.-19.yy.daki maden üretimi yukarı da belirttiğimiz verilerden oluşmaktadır. O tarihlerde Altay bölgesindeki tüm maden alanları açılmış, araştırılmış ve sürekli bir gelişim içerisinde olmuştur. Burası tamamen aynı jeolojik yapıya sahip dağlarda örtülmüş zenginliği ile karşılaştırılınca önemsiz bir parçasını ifade etmektedir. Bu nedenle tamamen ya da aşağı yukarı aynı içerikli olur. Fakat tabii, dediğimiz gibi, bütün bu hazine, ancak bu alanların araştırılması ve topografik ve jeodiagnostik harita üzerine çıkartılmasının uygulandığı zaman ele geçecektir. Tabii ki hazine olmadan bu zenginlikleri ortaya çıkaramazsınız. Bazı özel maden ocaklarından çıkarılan tüm servet eşittir aynı zamanda halen saklı olan onların muazzam rezervleri de uygun düşmektedir.²⁰⁶

Sadece yüz yıl içerisinde günümüzde kadar geliştirilen maden ocaklarına gelirsek, artık onlar tükenmiş olarak sayılabilir. Fakat bu doğru değildir: tüm bunlar tıkanmış ya da ihmal edilmemiştir. Yeni maden yatakları artık üretilmekte olan alanların metal eksikliğine değil sadece üretimi artırma şekliyle görülmektedir.

Altay'da tam da bu şekil çalışma olumsuzluklara neden olacaktır. Herhangi bir alan ya da maden ocağı düzgün bir biçimde bitmeden bırakılır ve sırayla, daha önce bırakıldığı gibi diğerine atlanırsa böylece tüm alanları dönüşümlü pisletebilir ve daha sonra olumsuzluklara neden olur. Yukarıda bahsettiğimiz gibi, yeni araştırma

²⁰⁶ V. Otpietiy, *Altay Buduşie Californiya V Rasii*, Leipzig, 1882, s.49

ve aramalar artık neredeyse bitmiştir, bildiğimiz kadarıyla, bunun kanıtı da, maden memurları tarafından Altay'da hiçbir maden ocağı bulunmamasıdır.

Burada bölgenin çalışması için alınan girişim önlemlerden, onun harita üzerine yapılan çıkarmalarından ve vb. hakkında yerinde bahsetmek uygundur. Çünkü doğal olarak incelenmemiş bu bölgelerde normal bir işletmenin keşfedilmiş olması düşünülemez. İşte bu konudaki tüm düşüncenin kısa bir mevzuatıdır.

Altay Bölgesinden Tomsk vilayeti, askeri-topografik depo mensuplarının genel bileşimi çıkarıldı, yarı aletli yani, çoğunlukta gözlü bir ölçek ile İngiliz parmağı ile 3 verst, astronomik gözlemler tarafından belirlenen noktası (enlem ve boylam konumu) ancak 8 oldu. Belirli astronomik öğelerin bu tür küçük sayıları, ilişkisiz jeodezik faaliyetleri, hatta daha önce belirtildiği gibi, 400.000 metrekare kadar barındıran bir alan için güvenilir herhangi bir harita yapmanın mümkün olmayacağı anlaşılabilir. Verst demek - tüm Britanya Krallığının büyük bir yüz ölçümüdür. Farklı zamanlarda Barnaul başlıca çizim teknikleri tarafından oluşturulan bireysel planlarına gelince, onların iflas işlemlerinin ayrıntılı incelemelerine girmeden, kendileri tarafından sunulan verilere dayanılarak yapılan herhangi bir hesaplar (hangi soruda olursa olsun, ekonomik, idari veya ekonomik konularda), yönergelerle sınırlanabilir. Bu çok hatalı hatta aşağı yukarı da doğru olmayan sonuçlara yol açacaktır.²⁰⁷

Ancak bu yerli olmayan kartografik malzemelere rağmen, Altay Dağlık Yönetimi, Majesteler Makamlarının raporlarına göre, şimdilik sadece bu veriler ile hareket eder ve Altay bölgesinin çeşitli toprak sahalarında bulunan rakamları kısıtlamadan belirtir ve henüz açıklanmayan bu milyonlarca dönüm arazi sayısını kendi listelerine belirtir.

Eski Bakan ve aynı zamanda Majeste Makam Odasının Yöneticisi olan Kont Perovski, bizim için çok önemli olan Altay bölgesine ait kesin ve detaylı haritasının önemi ve faydalarının farkına vararak, 1856 yılında Altay Kadastro Sefer kurumuna bölgenin doğru topografik haritasını düzenlemesini yüksek emir ile talep etmiştir. İlk önce Zmeinogorsk ve Salairsk bölgesinin haritasını çıkarmak istenmiştir: Çünkü tüm bu alan gerekli sayıdaki belli bir astronomik öğeler ile kaplıydı, aralarında

²⁰⁷ V. Otpietiy, *Altay Buduşie Californiya V Rasii*, Leipzig, 1882, s.54

jeodezik ölçümler yapılmıştır. Böylece doğru astronomik ve jeodezik ağ oluşturulmuştur, gitgide topografik çekim ile İngiliz pusuyla - 1 verst doldurulur, bazı yerlerde ise, fabrika, maden ocakları, altın üretimleri ve diğer maden cevher alanları gerektiğçe daha büyük ölçekte çıkarılır, ayrıca, bu belirtilen alanlarda topografik nivelman düzenlemesi yapılmıştır. Jeodiagnostik ve orman haritasına gelince, bu konuda Altay Dağlık Yönetim Kurulunun ihmali nedeniyle, buna karşın Yönetim Kurulu ve Temel Barnaul çiziminde hizmet eden kişiler tarafından hazırlanmıştır, fakat son derece özensizdir.

Buna rağmen, Altay Dağlık Bölgesinin başkanı eski Yüksek Kadastro Seferi çevresinde katkıda bulunmak zorunda kalmıştı, onun faaliyetleri ancak Majesteler Makam Odasının Kont Perovski yönetimindeyken başarılı şekilde yürütüldü. Korgeneral Sokolovskiy'in emri ile zamanla bu vazifenin gelişmesi, kişisel kadrosunun ve sefer araçlarının kademeli kısaltılmasından dolayı 1870 yılından itibaren düşeye başladı ve tamamen durdurulmuştur. Böylece ayrıntılı çekimle, yukarıda sözü edilen topografik haritaya toplam 50000 kare tabi tutulmuştur. Verst, yani, bölgenin tüm yüz ölçümü sadece 1/8 dir. Yüksek Kararname yürütülmesine sistematik şekilde karşı koyulması Korgeneral Sokolovskiy'den istenmiştir.

8. Zıryanovsk Maden Ocağı²⁰⁸

Zıryanovsk maden ocağı Altay bölgesindeki maden ocakları arasında doğal zenginlikleri bakımından ilk sırada yer almaktadır. Rezerv bakımından her yıl 1 ½ puda kadar zengin gümüş içerikli maden elde edilmiştir. Bu oran diğer maden ocaklarının katkılarıyla 1000 puda kadar gümüş üretimini sağlamıştır. Zıryanovskiy Maden Ocağından kuvarsın yıkanmasıyla altın elde edilmiştir. Bu ocakta 1 pud, 21 pound, yoğunlaştırılmış altın, ligatürün eritilmesi ile 1 pud. 17 pound, 18 altın elde edilmiştir. Bunlar net şekliyle; Altın 32 pound, Gümüş 72 poud miktarlarındadır. Ligatürün ortalama içeriği; Altın 54 1/3, Gümüş 41, 1/3 oranındadır.

²⁰⁸Dağlık Altay Bölgesini ve Maden Ocakları el yazma raporlar 1870 yılının şubat ayında not edilmiştir. Altay bölgesindeki orman nitelikleri hakkında 1870 yıllarında başkente bağlı gazetelerde yayımlanan "Zıryanovskiy Maden Ocağı" adlı makalede bulunmaktadır. Detaylı Bilgi için bakınız; V. Otpietiy, *Altay Buduşie Californiya V Rasii*, Leipzig, 1882, s.81-92

Zıryanovsk Maden Ocağı Altay maden fabrikalarının eritme üretimine dayanır. Bu maden ocağı uzun yıllardır bölgenin verimliliği ile desteklendiğini olumlu şekilde söylenebilir.

Zıryanovsk²⁰⁹ Maden Ocağı 1780 yıllarındaki keşfinden beri, Zmeinogorsk bölgesi yönetimi altındaki bütün alt maden ocağının eski yetkilisi polis memurları tarafından yönetilmiştir. Buradaki faaliyetler, sırasıyla, Altay maden fabrikalarının başkanı ile oradaki Madencilik Konseyi tarafından denetim altında tutulmuştur. Fakat buna rağmen ihmal yâda suiistimaller yaşanmıştır. Maden ocağının işletmesinin gözetimi için polis komiserlerine yardımcılar tayin edilmiştir. Fakat 1862 yılında Altay maden fabrikalarının başkanı Zıryanovsk maden ocağının polis komiseri olarak kendi damadını tayin etmiş, bir süre sonra ona yardımcı olarak diğer bir damadını belirlemiştir.

Zmeinogorsk²¹⁰ bölgesinin yönetimini (eskiden bölgedeki tüm maden ocaklarını, onun içinde Zıryanovsk maden ocağını yönetmiş idare) ortadan kaldırmıştır. Zıryanovsk maden ocağı işlerine ilgili icra memurlarının emri üzerine bu işi şahsen kabul ederek, ne olursa olsun onların akraba faaliyetlerini denetlemek için kendi haklarını sırf arkaya bırakır. Maden Ocağından 700 km. uzaklıkta yer alan Barnaul şehri, başkanların akrabalarıyla faaliyet yürütmek için önceden tayin edilen buluşma yerini oluşturmaktadır.²¹¹

Zıryanovsk Maden Ocağındaki bu kurulu düzenlemelerinin sonucunda madencilik üretiminin yanlış ölçümleri ortaya çıkmıştır. Maden cevherlerinin sayısını daha fazla arttırılmak için zengin maden cevherinin içi boş cinslerden azaltılmaya başlanmıştır. Bütçe boyunca tahsis edilen maden ocağı gidişinin sağlamlaştırmak için orman tüketiminde bencil tasarruflar ortaya çıkmıştır. Çalışma zamanında hiç ayırımı yapılmayan maden cevherinin ayırımı gösterilen aşırı barut, yağ masrafları çıkartılmıştır.

Polis memuru ve yardımcısı maden ocağının denetimini tam olarak sağlayamamıştır. Birçok olumsuz uygulamalar ortaya çıkarılmıştır. Başlangıçta, maden ocağı fabrikalara maden ocağının görüntülenen raporlarına ve madencilik

²⁰⁹ Günümüzde doğu Kazakistan bölgesinde, Zıryanovskiy reyonunda bulunan, 1791-1926 yılları arasında bu isimle anılan Dağlık Altay Bölgesinde Gavrillo Kaçki tarafından kurulan maden ocağıdır.

²¹⁰ Zmeinogorsk, Günümüzde Rusya, Altayskiy Kray, Zmeinogorskiy reyonunda bulunan şehir.

²¹¹ V. Otpietiy, *Altay Buduşie Kaliforniya V Rasii*, Leipzig, 1882, s.81-92.

konseyinin belirli hükümlerine aykırı az gümüş içeren maden cevherinin üretilmesine başlanmıştır.

Metal miktarının gereken bütçesi için cevherlerindeki sertleştirilmiş gümüş ayarlarının tutarsızlığı fabrikalar için dezavantajlıdır. Bu maden cevherinin miktarından çok daha fazla eritilmelidir. Bunun için yanıcı maddelerin önceki miktarına karşı, çalışma saatleri ve vs. kullanılır, doğal olarak fabrika müdürü tarafından hoşnutsuzluk ve itirazlar ortaya atılmalıdır ve gerçekten de ilgi uyandırmalıdır. Zıryanovsk maden ocağının icra memuru kendi kayın pederinin koruyuculuğuna güvenmiştir. Onlar tarafından fabrikalara bağışlanan maden cevherinin içeriği maden ocağının ayarına göre tam doğru gösterilmemektedir.

Zıryanovsk maden cevherindeki gerçek gümüş içeriğinin eski ayarına göre, birbirinden farklı olması, bu kardeşçe dirlik düzeni ve birliğin gücüyle en basit tahminler ile (tabi ki, tamamen akla yatkın olan) açıklanmıştır. Tahsis edilen maden cevherleri taşıma sırasında, yük arabacıları tarafından atık kaya karışımının azaltılmasının serbest olmasından da olabilir. Taşıma mesafesinin uzaklığından yüklemenin tamamen kontrolsüz gerçekleştirilmesi nedeniyle ve çöl alanlarındaki yollarda giden atların üzerindeki yükler hafifletilmesi için yük arabacıları tarafından da maden cevherleri atılabilir, daha sonra, varış yerine yaklaştığında Sibirya'nın bozkırlarının her yerinde atılan çeşitli kaya malzemeleri ile maden ağırlığı doldurulmuştur.²¹²

Zıryanovsk Maden Ocağı işletiminin düzensizliğinden eski miktarda maden cevherinin üretimine yetişemediği için fabrika gereksinimlerini karşılamak için eski maden rezervlerinden (kanunun öngördüğü) maden cevherleri üretmeye başlamıştır. Maden ocağı kendi stoklarını azaltarak telafi etmesi mümkün olmamıştır. Böylece, maden ocağı fabrikaları izinleri ile yıllık üretimi olarak tahsis edilen maden cevherlerinin miktarını karşılamaya zar zor yetiştirmektedir.²¹³

Zıryanovsk Maden Ocağı sürekli derinleşerek sular altında kaldığı, durdurma çalışmalarını gerçekleştirmek ve maden ocağını kurutulması için suda hareket eden drenaj makineleri yeterli olmadığından buraya bir buhar makinesi gerekli olduğu bir polis memuru tarafından açıklanmıştır. Bu tür raporların sonucunda hemen buhar

²¹² V. Otpietiy, *Altay Buduşie Californiya V Rasii*, Leipzig, 1882, s.81-92.

²¹³ V. Otpietiy, s.81-92.

makinesinin yapılış projesi oluşturulmuştur Altay Bölgesindeki özel bir mekanik demir fabrikasında kullanılmadan duran 60 kuvvetlerindeki buhar makinesi Zıryanovsk maden ocağı için 60,000 rubleye satın alınmıştır Buraya 800 verst uzaklığındaki satın alınan bu makinenin fabrikadan maden ocağına nakliyatı 10,000 rubleye mal olmuştur. Bununla beraber, makine üretimine, bütçe olarak tahminen 30,000 ruble ile kararlaştırılmış özel bir mekân inşa edilmesi için proje hazırlanmıştır. Zıryanovsk Maden Ocağına bu makinenin yapımı ve tesislerin inşası için bir teknisyen gönderilmiştir. Ama bir icra memuru o sırada bütçe olarak tahsis edilen tutara makineler için mekân inşa etmek fikrini değiştirdi ve maden ocağının ev gereçlerini yapmayı tercih ettiğini açıkladı. 1869 yılının baharında, ilk olduğu arızada, maden ocağı neredeyse tamamen sular altında kalmıştı ve maden cevherinin üretimi imkânsız hale gelmiştir. Bu vesileyle bir araya gelen Konsey’de maden ocağının denetimi hakkındaki rapor kayıtları dört ay içerisinde derlenmiştir. Zıryanovsk işletiminin hükümeti karşısında ve fabrika perspektifi için haksız yasal sorumlulukları ortaya çıkarmamak ve Altay madencilik faaliyetlerinin bugünkü ve gelecekteki “ehlilerin” refahı için geniş yaşama sıkı bağlı gelecekteki gümüş eritme ve madencilik üretimi ile tutunan çeşitli gerekçeler uydurduğunu bilinmektedir.²¹⁴

Zıryanovsk Maden Ocağını bu şekilde daha iyi bir duruma getirmeden önce, yönetimin değişik bölümlerinde gider kısaltılması ve bu tür öğelerin daha önce fark edilmemiş gelirlerine artış öngörülür. Diğer ocağın fabrika işlerindeki eritme ve yanıcı malzemelerinin tüketimi için eskisine göre daha kazançlı istihaller düzenlenmiştir. Hemen buhar makinesi için tesis inşaatına başlanmıştır. Maden ocağının kurutulması için motor işleri hep iyi işletilirse aynı drenaj makineleri yeterli görünüyordu. Buhar makinesi hiç kuşkusuz kullanışlı ve güvenlidir, ama çalışması için yakıt gerekmektedir. Zıryanovsk Maden Ocağı ise yerel koşullarıyla yeterli miktarda odun verecek durumda değildir. Gerçi, maden ocağının çevresindeki taş kömürü var ise de henüz işletilmemiştir. Sonunda tüm gelecekteki beklenen kayıpların sayısını bir şekilde azaltmak için tasarruf denilenlerden inkâr edilmesi bekleniyordu. Fantastik bir öykü olarak görünen bu son varsayıma, yerli uzmanların tam köklü fikirlerinin gerekli olması biraz kuşku götürür şekilde görünmekteydi.

²¹⁴ V. Otpietiy, *Altay Buduşie Californiya V Rasii*, Leipzig, 1882, s.81-92.

Zıryanovsk Maden Ocağının İcra Memuru Madencilik Konseyine açıklama yapması için çağırılmıştır O cevher üretiminin serbest bırakılması için hazır olduğuna, duraklama yeri ancak fabrikaya ulaşımı sırasında olduğunu belirtti. Maden ocağının ayarına göre, cevher üretimindeki metal içeriği tamamıyla yönetim kuruluna bağlıdır.

İcra memurunun güvencesi nezaketle kabul edildi ve hatta onu etkili koruyucu olarak desteklendi. Sadece bazı yönetim kurulunun üyeleri kendi kuşklarını dile getirmeyi ve açıklamayı göze almıştır. Son yıllarda fabrikalar daha önceki yılın izin dönemindeki çok büyük gecikmelerinden dolayı ayarı çok daha faklı maden cevherlerini elde etmişler. Maden ocağındaki mevcut stoklarının ve fabrikanın izin dönemindeki yıllık gereksinim için üretilmiş cevherlerin incelenmesi için ayrıca maden cevherinin denemeleri için, en azından, “ev” komisyonunun yapılması kararlaştırılmıştır.²¹⁵

Maden ocağının denetimi sırasında komisyon maden cevherinin aynı miktarını bulamamıştır. İcra memurunun kanıtına göre, fabrika iznine bırakması için hazırды. 2074 sayfa, VII Cilt, madencilik kanununun bilgi tüzüğü temelindeki hiçbir rezerv, maden ocağının yüzü mevcuttur, üretilen ve sıralanan yıllık oran sayısı olmalıdır. Maden ocağında neredeyse yarısı gümüş içerikli ayarda olan birkaç cevher yığınları vardı (icra memurunun raporlarında belirtilenlerle kıyasla). Maden ocağının birkaç katı sular altında kalmış, böylece oradaki çalışmalar imkânsız hale gelmişti. Maden ocağındaki sulama ve kurutulması için tasarlanmış buhar makinesi hiç kullanılmamış ve hatta monte edilmemiştir. İncelenmemiş madenin bazı kısmı oradan 60 verst uzaklıktaki rıhtımın bir yerinde yatıyordu. Mevcut olan işçilerin belli bir sayısı neredeyse yarısından azdı. Burada maden işçilerine hiçbir yasal koşul oluşturulmamıştır. Bu yüzden her işçi, belli bir süre içinde belirli ücret karşılığında anlaşılabilir hoş bir yükümlülükler ile değil, kendi buldukları mevkilerdeki çalışmalarda bulunmuşlar. Bundan sonra tüm maden ocağının işlemleri çok gevşemiş durumdaydı.²¹⁶

Komisyonun elde edilen raporlarına göre, fabrika başkanı, adı geçen Zıryanovsk faaliyet adamları ile olan yakın akrabalık ilişkisi ve onlara gösterilen himayelerinin olmasına rağmen hatta kendi gücünün sınırlarını açarak, yine de,

²¹⁵ V. Otpietiy, *Altay Buduşie Californiya V Rasii*, Leipzig, 1882, s.81-92.

²¹⁶ V. Otpietiy, s.81-92.

onları deneyimli görevinden uzaklaştırmak zorundaydı. Ama onların yerine artık onların damadı olarak tanınanlara faydası olmayan yeni yöneticiler tayin edilmiştir. Bu nedenle, maden ocağının ana yönetimi olarak Zmeinogorsk bölgesinin yönetimine devredilmiştir. Oysaki suçluluğu açığa çıkanlar arkadaş çevresinden kovulur ve Rus İmparatorluğu'nun şehirlerine uzaklaştırılır ya da sınır dışı edilirler.

Zıryanovsk Maden Ocağını yeniden faydalı duruma getirmek için yeni yetkililer tarafından çok zaman, enerji ve emek gereklidir. 1869 yılının gümüş teslim emrini bu sene zor gerçekleştirirler. Çünkü fabrikalarda yaklaşık 399 ton pud maden cevheri ya da 300 pud civarında gümüş eksiktir. Eğer maden ocağını kurutmak başarıyla sonuçlanırsa yoğun vasıta desteğiyle maden cevherinin bu miktarı kış aylarında üretilebilir. Ancak elde edilen maden cevheri 1 Mart tarihinde tamamlanır.

4.2. İdari ve Hukuk Alanında

1 Mayıs 1747 yılından itibaren çalınan para, altın ve gümüş ve altın vakaların analizi, tüm sivil ve ceza davalarını incelemek amacıyla Kolivan-Voskresensk²¹⁷ Dağlık Başkanlık Kalem odasının kurulmasına yüce karar ile emredilmiştir. Fabrikalar yönetimi de bu kurumu desteklemiştir. Dağlık subaylar, alt rütbeliler ve köylüler arasındaki yargı ve cezalar için de Özel İl Mahkeme Ofisleri kurulmuştur. Sivil kurumlara ceza işlerini teslim etmek ve belli bir dağlık amirinin il yöneticileri tarafından yönetilen yerli yönetim ve köylüler için kulübe ya da bürolar açılması kararlaştırılmıştır. Ancak İl Mahkeme Ofisleri kurulmamıştır.²¹⁸

Görevlilerin yükümlükleri oluşmuştur: Başkanlık Kalem Odasının programları ile yürütülen fabrika çalışmalarında köylüler gibi giyinmiş, köylüler arasındaki herhangi bir anlaşmazlık ve şikâyet gibi sözlü yargılamasında, köylü ve tarım işletmesinin genel gözlemlerinde sorumlulukları olmuştur. Ceza yöneticileri işlerini Dağlık Başkanlık Kalem Odasına tanıtmakla yükümlüdür. 16 Nisan 1828 yılında Altay fabrikalarının kadrosunda 10 yönetici olması belirlenmiştir, ama onların görevleri değiştirilmemiştir. Aynı zamanda köylüleri ağır işlerden korumak için 10 milletvekili seçimi kararlaştırılır. Yukarı da belirttiğimiz gibi makul bir düzen

²¹⁷ Kolivan, günümüzde Altayskiy Kray'ın Kurinskoy reyonunda, Belaya Nehri çevresindeki yerleşke

²¹⁸ V. Otpietiy, *Altay Buduşie Californiya V Rasii*, Leipzig, 1882, s. 55

ile çalışma uygulanmıştır. Köylüler toplumunun kendilerini bu çalışmaların son çıtası olarak görmekteydiler.²¹⁹

Bu düzenlemeler maden fabrikalarında, köylüler ve rekrut takımları arasında aynı temelde yapılanmıştır. Bu düzenin sonucunda; 1)Yoksul ve suçlu köylüler tarafından ekonomik ihtiyaçlarını desteklemesi için kırsal toplum ve kırsal belediye yetkileri geliştirilmiştir. Özellikle, onların birleşimi herhangi umulmadık talihsiz bir olayların meydana geldiği zaman ortaya çıkmaktaydı. 2) Köylüler tarafından hiçbir borç biriktirilmemiştir. 3) Demirci Ocağının köylüleri arasında serserilik ve dilencilik engellenmiştir.

6 Mart 1783 yılındaki Yüksek kararnameye göre, aslında Sibirya yabancıları ve prens adını taşıyan onurlu insanlardan oluşan, kararları eski gelenekler tarafından yönlendirilen ulus başkanları, ustabaşılar arasındaki tahakküm, önemi az ceza işleri dışında, tüm durumlar kendi kanunları tarafından sağlanmıştır. Ama kurallara göre, kimilerine bu yabancı kanunlar yürürlükte olması zorundaydı, onlar sözlü geleneğe dayanılır ve yabancılar arasında vazife, devamlı anlaşmazlıklara sebep olan keyifsiz ve suiistimal şekilde geçmemiştir. 1822 yılı kararıyla bölge halkı yaşam ve çalışma alanlarındaki yerleşikler, göçebeler ve gezginler diye üç sınıfa ayrılmıştır. Bu sınıfların her biri özel bir iç yönetim düzeni ve yargı ile belirlenmiştir. Artık yerleşik yabancılar yerel yetkililerin bağımlığı ile oluşur ve genel yasallaştırmaya tabi olmaktadır. Göçebe ve gezgin sınıflar için aşiret veya özel yönetim şeklinde oluşmuştur. Her aşiretin veya ulusun üzerinde bozkır düşüncesi ile kurulmuş birkaç aşiret, ulus ve başkanlık ile birleşmiş genel ya da yabancı kanunlar vardı. Yabancılar mevcut olan yerlerde hüküm verilmesi gereken durumlarda genel hükümet düzenlemeleri ve belediye meclisi, kendi geleneklerine göre hükmü verebilmeleri kanunlarla belirlenmiştir.²²⁰

²¹⁹ V. Otpietiy, *Altay Buduşie Californiya V Rasii*, Leipzig, 1882, s. 56.

²²⁰ V. Otpietiy, *age.* s.57

4.3. Sağlık Alanında

Halk sağlığını korumak için fabrika ve maden ocağı yerleşim alanlarında küçük hastaneler kurulmuştur. Demirci ocağı nüfus sayılarına göre, tıbbi bölümün müfettişleri gibi fakat Maden Başkanlığına doğrudan bağlı olan doktorlar, hekimler, sağlık memurları ve baş doktorlara bağlı olan öğrenciler tayin edilmiştir. İlaçların hazırlanması için Barnaul'da eczaneler vardı; diğer fabrika maden alanlarında eczane yoktu, ilaçlar ise, yerel doktor gözetiminde hastanelerde yapılmıştır. Genellikle, tüm demirci ocağı hizmetinde bulunanlar, alt düzeyli madenciler ve askeri yetkililerin yanı sıra ailelerine de ilaçlar ücretsiz verilmiştir. Diğer idari alan insanları ilaçları öngörülen ücret karşılığında almışlardır.

Altay Bölgesinde kadın ve çocuk hastaneleri bulunmuyordu. Yerli halk hastalandığı durumlarda şifacı ve sağlık memurlarına başvurmuşlardır.

22 Mayıs 1849 yılında tayin tüm fabrika ve maden ocaklarına edilmiş kadrolar arasında: 14 doktor, 2 veteriner, 1 eczacı, 1 küçük eczacı, 2 ebe kadın, 110 sağlık memuru ve öğrencileri bulunmaktaydı. Onun dışında, her kentte, Vilayet Bakanlığı tarafından görevlendirilen birer doktor bulunurdu. Hastane ödeneklerini kullanan hasta sayısı (erkek) her yıl 16000 kişiye ulaşmıştır. Bu hastalardan yılda 250 kişiye kadarı bu hastaneler de can vermiştir.²²¹

4.4. Eğitim Alanında

Görünüşe göre kalifiyeli, eğitilmiş maden insanlarının tam eksikliği 12 Ocak 1762 yılında tespit edilmiştir. Onlar kara ve deniz harbiye yapılarını seçer ve metalürjik uygulamalı eğitim için her yıl Kolıvan fabrikalarına gönderilir, ayrıca onların başarılarına göre, iki yıl veya daha az zaman içerisinde metalürjik rütbe verilir. Ondan sonra onların kabiliyetlerine göre, sonraki mesleki yetkinleşmesi için ikişer kişi yurt dışına gönderilir.

Sonradan 1779 yılında Barnaul'da subay ve ayrıca alt rütbe çocuk eğitimi için Madencilik Okulu kurulmuştur. Bu okular da din kanunu, Rus, Fransız ve Alman

²²¹ V. Otpietiy, *Altay Buduşie Californiya V Rasii*, Leipzig, 1882, s.44

dilleri, coğrafya, tarih, matematik ve dağ ilimleri, doğa tarihi, resim ve çizim eğitimleri verilmiştir.

1834 yılında Madencilik Mühendisler Kurmayının kurulması ile aynı anda okullara ana bölge olarak değiştirildi ve ikinci yüksek sınıflı uygulamalı şube verilmiştir. Bu daha önceden devlet okul hakları olan Barnaul ve Zmeinogorsk Baş Bölge Okullarından her yıl en iyi öğrenciler belirlenmiştir. Orada öğrenciler tam geçinme ve okul yardımlarını kullanabilmişlerdir.

Din yasası, Rus dili, aritmetik, cebir, kaligrafı, çizim, madencilik teknik resimleri, uygulamalı meşgale, muhasebe kanunu ve madencilik işlerde problem çözümü dersleri verilmiştir. Yüksek sınıflar ve uygulama bölümlerinde mineraloji, geognosy, mekanik kimya, sanat, deney, madencilik ve markşteyder, metalürji, jeodezi, modellerden çizim ve resimlerden model hazırlama, hem de eritme ve madencilik üretimi için uygulama dersleri verilmiştir.²²²

Okullar ve Bölge Mesleki Okullara öğrenim ücretleri ile yabancı bölümlere öğrenciler alınmasına izin verilmiştir: yıllık okullara 5 ruble, 75 kuruş, mesleki okula ise, tam emekli için 42 ruble, 75 kuruş, yarım emekliye 28 ruble, 50 kuruş idi.²²³

Kız okulları, daha yeni kurulan Barnaul'daki okul dışında hiç yoktur. Bu nedenle alt sınıflardan olan yerel yerliler arasında okur-yararlık neredeyse hiç yoktu.

Çiftçi çocukları ve yalnızca erkekler çocuklar, bazen herhangi bir okuryazarlığı olan emekli askerlerden okuma ve yazma öğreniyordu. Bazen de köylü kâtip veya muhafızlardan öğreniyordu. Okuma yazma bilen köylü bir kız veya kadın çok nadirdi. Burada, okuma yazma en çok muhalifler arasında gelişmiştir.

4.5.Yiyecek Alanında

23 Mayıs 1849 yılındaki kadro boyunca, Altay fabrikaları ve maden ocaklarında tüm çalışanlar ve onların ailelerine erzak malzemeleri ücretsiz temin ediliyordu. Bu neden ile Madencilik Başkanlığı Maden Büroları aracılığıyla birinci elden serbest bir fiyatla un satın alınmış ve kıtlık olması durumunda her zaman

²²² V. Otpietiy, *Altay Buduşie Californiya V Rasii*, Leipzig, 1882, s.59

²²³ V. Otpietiy, age. s.59.

yeterli rezervleri hazır olmuştur. Burada yedek köy mağazaları ortak kurallar temelinde, ekme dağıtmak için uygun olan yerlerde kurulmuştur. Ekmeği iyi şekilde dağıtılması, Madencilik Başkanlığına izniyle muhafaza edilerek teslim edilmesi için baş yönetim kuralları ile birlikte gözetlenen, doğrudan yöneten yerel yöneticiler vardı. Sonradan bu düzenleme ortadan kaldırılmıştır.

Sığır yetiştiricilerinin hepsi et mağazalarında görevlendirilmiştir. Bunlar resmi anlaşmalar ile Madencilik Bakanlığına her zaman ve aynı fiyatla et teslim etmekle vazifelendirilmiştir. Ayrıca bu kişilere belli bir miktarda fabrikalara deri ve yağ sağlaması ek görevleri verilmiştir.

4.6.Ormanlık Alanlarda

Altay bölgesinde kömür ve odun kömürü üretimi oldukça yaygındır. Bunun yanı sıra ahşap hükümet bina yapılarının yapımı için gerekli olan tomruk temini ve maden ocaklarında kullanılan ağaç malzemelerin temini için eski dönemlerden beri orman işletmeleri kurulmuştur. Fabrikaları yanında oluşan tüm kesim alanları ya da kömürle yanan odun hazırlanması için gerekli tesisler bölümlere ayrılmıştır.

Ormandaki odun kesme düzeninin denetlenmesi eskiden memurlar ve Ormancı Mübaşiri denilen alt rütbeli yetkiler tarafından belirlenmiştir. Daha sonra bu ormanlık enstitüsünde fabrika emeklileri arasından özel ormancılara önemli bir bölüm hazırlanmıştır.

22 Mayıs 1849 yılında orman işletmelerindeki personel sayısı; 6 ormancı, 20 uryadnik,²²⁴ 269 muhafız ve 15 orman bekçilerinden oluşmaktaydı. Özellikle Obi Nehri'ne ait, yanı sıra İrtiş ve Obi Nehirleri arasındaki bozkırlardaki nehir kenarlarında bol şekilde büyüyen çam ormanlarının bulunduğu fabrikanın elverişli faaliyet alanı 12,250 kare alanı kapsamaktadır.²²⁵

1870 yılların sonu 80 yılların başlarında saf çama 218, 527 ve karışıklara 39, 745 kutur, toplam olarak ise, 20 puda kadar belirli ağırlıklardaki 258, 272 kutur orman ürünü tüketilmiştir. Aynı zamanda odun tahtalarının yıllık oranı 6948 küp

²²⁴ Uryadnik, Eski Rusya'da Kazak ordusunda erbaş rütbesi ve vilâyet polisinde en aşağı polis rütbesi

²²⁵ V. Otpietiy, *Altay Buduşie Californiya V Rasii*, Leipzig, 1882, s.61

sajen²²⁶ olarak hazırlanmıştır. Genellikle Altay ormanları zengindir ve fabrika idaresine dâhil olan orman alanı yaklaşık 7.000.000 dönümdür.

Altay'daki bakîr ormanların bir kısmının hızlı şekilde ortadan kaldırılması orman işletmesinin son derece özensizce hizmet etmesi neden olmaktadır. Sık olan orman yangınları nedeniyle de bu düzensizlik oluşmaktadır. Bu yangınlar çoğunlukla her sene kurumuş bozkır otlarının ekilmesine mani olan köklerini imha etmek için yakıldığı zamanda meydana gelmektedir. Yanlış kesilmiş ormanlar ise, sadece Altay yetkilerine değil tüm bölgede her şeye özensizliğin basit sonucudur. Bölgedeki ormanlar genellikle yeterli kadar denetim altında tutulmuyordur. Buda hem Altay'ın hem de Majeste makamının çıkarlarına çok büyük ve telafisi imkânsız kayıplara neden olmaktadır. Hükümetin tüm bu suiistimaller ve yerli makamların kendi yükümlüklerine karşı ihmali ilişkilerine çok sıkı şekilde dikkat etmesi ve denetlemesi gerekmektedir. Rus hükümeti tarafından Altay ormanlarının değeri ve önemi bilinmektedir.²²⁷

²²⁶ Sajen, 1 sajen =2.13 metredir.

²²⁷ V. Otpietiy, *Altay Buduşie Californiya V Rasii*, Leipzig, 1882, s.61.

V. ALTAY'DAKİ İŞÇİ VE DİĞER SINIFLARIN HAKLARI-SORUMLULUKLARI

5.1. Madencilik İdaresine Kayıtlı Eski Köylüler

Demidov fabrikalarına geçmişte kaydını yaptırmış olan eski köylüler, Ural bölgesi ve diğer alanlardaki geçerli yerleşik fabrikalardaki köylüler gibi tüm genel fabrika ve Sibirya vilayet bürolarının idarecilerinin talimatları çerçevesinde maden çalışmalarını gerçekleştirmişlerdir.²²⁸

Kurullar tarafından verilen talimatlar doğrultusunda her köylünün fabrika odunu denilen birer kübik sajen hazırlaması gerekirdi²²⁹ (fabrika sajeni üçer metre ile birlikte 3 ½ olarak ölçülür, sonraki şekillerde, kübik sajende 42 ¾ kübik metre, yani, her bir sajende olması gerekenden daha fazla 15 ¾ kübik metre).

1 Mayıs 1779 yılındaki yayınlanan beyannameye göre, bu talimatlar iki katına çıkartılmış ve köylüler aşağıdaki çalışmalar ile görevlendirilmiştir. Odun kesimi, kömür kümelerini parçalaması ve fabrikaya kömür gibi madenlerin de nakliyatı, hem de barajların onarımıdır. Faaliyetin emri ilgili olumlu kararlar 21 Ocak 1786 yılından başlayıp İmparatorluk onayların talimatı ile belirlenmiştir. Ek olarak dönemin köylülerine yüklenen sorumlulukların arasında, sonradan ormanların yakımı eklenmiştir. Ormanların yakınındaki bozkır alanlarda kuru otların bahar ayındaki yakımı yangın olaylarına neden olmuştur. Tüm uyarılara rağmen sürekli yangın nedeni haline gelmiştir. Zengin yataklardan meydana gelen doğru olmayan üretimlerin maden cevherlerindeki gümüşün azaltılması daha büyük işlerin artmasına neden olmuştur

Evlerinden uzak çalışmalarının gerçekleştirildiği yerlerdeki fabrika köylüleri daha çok işlerini yalnız şekilde gerçekleştirmek zorunda kalmaktadırlar. Onlarla birlikte yaşayan ve aynı toprağı kullanan ancak köylülere nazaran daha sıradan bir vergi ve harçlar ödeyen devlet köylüleri ile kıyasla daha büyük zorlukları taşırlar.

²²⁸ A:N:Demidov'un Fabrikalarına kayıtlı Eski Hristiyan Köylüler için daha detaylı bilgi için bakınız; Y.S.Bulgin, *Pervie Krestiyani Na Altaye*, Barnaul, 1974 s.17.

²²⁹ V. Otpietiy, *Altay Buduşie Californiya V Rasii*, Leipzig, 1882, s.62.

5.2. Maden İşçileri ve Esnaf ile Alt Askeri Rütbeliler.

Yüksek kararlar onaylanan 12 Ocak 1761 yılındaki rapora göre, Sibirya eyaletinin ilçeleri ve tüm şehirlerinden gelen, 25 ile 30 yaş arasındaki ve sonraki bu tür takımları toplayarak, maden işletmesini geliştirmek amacıyla Maden Başkanlığı tarafından 1000 asker alınmasına emredilmiştir. Onların çocukları, ayrıca usta çocukları öncelikle maden ve fabrika çalışmalarına alınması, köylü ve yeni gelenleri askere alınmaması ve madenler dışındaki bölümlere verilmemesi, eksilen işçi yerlerine Sibirya asker sayısı ile doldurulması emredilmiştir. Bu yasanın yayımlanmasına göre, demirci ocağındaki asker ve çocuk sayılarına göre artan alt rütbe ve sanatkârlarının sınıf temelleri kararlaştırılmıştır. Üçüncü denetim sırasında 1454 kişi, dokuzuncu denetimde ise 34,000 kişi olmuştur.²³⁰

Fabrika çalışanları alt rütbe, usta, vaizler, uryadnikler ve sıradan işçiler, yeniyetmeler (15 ile 18 yaşa kadar) ile küçüklere ayrılmıştır. Onlar askeri tüzük temellerine dayanılarak yönetilir ve belirli kadrolar ayda 50 ruble maaş almışlar. Erzakları parasız ödeme şekilleri aşağıdaki gibidir; bekârlara ayda 2 pud un, evlilere 4 pud, 1-ci ve 2 -ci derecedeki yeniyetmelere 2 pudtan, 3 -ci derecedekilere 1 ½ pud, fabrika okullarının öğrencileri ve genellikle küçüklere 1 pudtan verilmiştir (küçükler arasına, ayrıca fabrika insanların aynı şekilde ayda birer pudtan erzak almış olan, 15 yaşına kadar kız çocukları sayılır). Ancak bu kural alt ücrette bulunan belirli kişiler ile 90 rubleden fazla maaşla çalışan alt rütbeliler arasında geçerli değildir. Eskiden tüm alt rütbeliler ve işçilerin her birine 2 pudtan, küçüklere birer pudtan erzak verilmiştir, ama her puda 25 kapık banknot kesinti yapılmıştır.²³¹

Genellikle fabrika faaliyeti, 1) Maden Ocakları, 2) Eritme ve Özel Fabrika Asıllı işler 3) Atölye 4) Kararlaştırılan ve Uygulamalı öğrenilen diye kısımlara ayrılmıştır.

Kolıvansk fabrikaları majestelerinin makam başkanlığına kaydolduğundan beri madencilik ve eritme çalışmaları sadece hafta içi yapılmıştır. Ancak bu birçok sakınca yaratmıştır. Bu zararların başında tatillerde pompala işleminden kalan maden

²³⁰ V. Otpietiy, *Altay Buduşie Californiya V Rasii*, Leipzig, 1882, s.64

²³¹ V. Otpietiy, age, s.64.

ocağının alt katındaki sular daha sonra onun pompalanması için kendine özgü çaba gerektirir. Soğutulmuş fırın faaliyetinin devreye geri getirilmesi yanıcı malzemenin boşa harcanmasına ve zaman kaybına neden oluşturur. Bu nedenle, bu sakıncaları önlemek için eski Kolıvan fabrikasının başkanı G. Kaçki'nin teklifi boyunca, üç ustadan biri kayıtlı olduğu üç vardiyalı çalışma kurulmuştur. Örneğin, A. tüm hafta gündüz, sabah saat 4 ten akşam 4 e kadar çalışır, diğer B. ise, gece, akşam 4 ten sabah 4 e kadar çalışır, üçüncüsü V. ise, tüm hafta serbest kalmıştır. Sonra ilerideki haftalarda onlar sırayla yer değişmiştir. Bundan dolayı bu haftalara, biri gündüz, diğeri gecelik ve üçüncüsü gezme denilir ve bu nedenle, bunların her biri iki hafta arka arkaya çalışmak zorundaydı, üçüncüsü ise, dinlenmesi gerekirdi. Bütün yıl boyunca, 8 ay çalışmada bulunması, yıllık tatil gün sayısı yaklaşık dört ayı olarak belirlenmiştir. Usta ve ustabaşılar için bu düzen geçerli değildi. Zanaatçı kurumlar yakındaki atölye çalışmalarını sadece hafta içi yapmışlardır. Belirli bir miktardaki maden cevheri, kömür, kereste ve fabrika hükümlerinin ödemeleri ile saptanmış diğer malzemelerin taşınmasında düzenlenen kararlaştırılmış çalışmanın gerçekleştirilmesi keyfi hareketlere bağlıydı. Üç vardiyalı ve kararlaştırılmış çalışmalara ücretli izin de verilmiştir. Üçüncü serbest haftayı kullanmak için izin verilmesine önlem alınmıştır. Aile ustalarına ev işlerini yapmasına, evsizlere ise, ek kazanç sağlamalarına fırsat verilmiştir.²³²

Alt rütbeliler ve fabrika ustaları ağır madencilik ve eritme çalışmalarına rağmen, hastalık, sakatlık ya da ihtiyarlık gibi engellilik durumları hariç, istifa öncesi görevlerinden ayrılmamıştır. 22 Mayıs 1849 yılındaki kadroya göre, hizmet süresi, ustalar için 30 yaş, diğer alt rütbeliler için 35 yaş olarak belirlenmiştir. Fakat Batı Sibirya'daki General-Yaveri Annenkov (1851 yılında) tarafından yapılan düzeltme sonrası bu süre azaltılıp 25 yaş askerlik süresi ile eşleştirilmiştir. Esnaf yararına olan bu eski önlem onları daha sadık hale getirip sürgünlerin sayısını azaltmıştır.²³³

Alt rütbeliler ve ustalar, fabrika yanında kurulmuş asker haklarına mensup olmuştur. Ancak askeri rütbe verilenlere oğullarından birinin ebeveynlerini bakması, babasının ihtiyarlık durumunda görevinden gitme hakları verilmemiştir. Ayrıca, şu durum özellikle dikkat çeker:1829 yılından itibaren darülaceze işleri kabul edilmiştir,

²³² V. Otpietiy, *Altay Buduşie Californiya V Rasii*, Leipzig, 1882, s.65.

²³³ V. Otpietiy, *age*, s.65

onlara yer kiralamak, tüm emekli alt rütbelilere ihtiyarlık ya da kendilerini beslemesi mümkün olmayan sakatlık durumlarında darülaceze bakımı kullanılmıştır. Yalnızca bir belge talep edilmiştir. Ayrıca 22 Mayıs 1849 yılındaki kadroya göre, Barnaul'daki tek bir darülacezeye 70 erkek ve 30 kadın alınması belirlenmiştir ve buna rağmen, geri kalanlara verilen imarethane bakımı iptal edilmiştir. Bugüne kadar bunun gibi emekli alt rütbeli, geçim yardımı almayan kişi sayısı 300 kadardı. Bu emîre neyin sebep olduğu ve maden başkanlığı tarafından hangi amaçla verildiği bilinmemektedir.²³⁴

Altay Dağlık Bölgesinde o sırada her iki cins çocuk sayısı 15,500 kadar biliniyordu. Bazıları ilçe meslek liseleri ve fabrika okullarında okuyan erkek çocuklarla beraber toplam 1550 kadar kişi olur demek sadece 1/10 kısmı oluşturur. Diğerleri küçükler, bunlar daha 12 yaşından başlayıp fabrika çalışmaları ile uğraşır. Hatta ağır işler ile örneğin, bir madeni kırma yani neredeyse şose yollar için kullanılan kaldırım taşlarını kırmakla aynıdır.²³⁵

Genel olarak, fabrika alt rütbelilerine ve ustalara sağlanan kolaylıklar eskiden az daha doyurucu durumdaydı. Evli olanlar her zaman evlerinde yaşamaktaydılar. At ve diğer çiftlik hayvanlarına sahiptiler. Tarımcılıkla, hayvancılıkla ve balıkçılıkla uğraşırlar bunun yanı sıra keten ve tütün üretirlerdi.

5.3. Şehirli Sınıflar

Kolıvansk Fabrikasının Majestelerin Makam Müdürlüğüne kaydolduğu zaman ve 1761 yılına kadar eskisi gibi, fabrika yerleşim yerlerine kaba pamuklu kumaş ile Orta Asya'nın diğer sanayinin ürünler ile ticaret yapmaya geçici olarak gelen sadece Taşkentliler idi.

Fabrika bölgelerindeki düzgün ticaretin eksikliği ve bu alanın yerleşik tüccar sınıfının sakinlerinin eski sıkıntılarının olması nedeniyle sürekli en temel şeylere gereksinim ortaya çıkmaktaydı.

12 Ocak 1761 yılında gönderilenlere, yerleşiklere, hem de yerleşmeye gelenlere yani gönüllü olarak gelenlere ticaret yasak değildir. Bu kişilere Kolıvano-

²³⁴ V. Otpietiy, *Altay Buduşie Californiya V Rasii*, Leipzig, 1882, s.66

²³⁵ V. Otpietiy, *age.* s. 66.

Voskresensk Dağlık Başkanlığı'nın tüccarları olarak sertifikalar verilmesi emredilmiştir.²³⁶

Bu yasa temelinde, fabrika tüccarları ve küçük burjuva sınıfları oluşturulmuştur. Bu sınıf sonra belirtilen sermayenin %1'ini öderler. Tüccar köylüler anket vergileri dışında 3 ruble 77 ½ kopyek, kişi başı aynı vergiye tabi tutulmaktaydılar.

Ortak devlet düzenleme sırasında, 1764 yılındaki üçüncü revizyonda, 1 fabrika tüccarı, 696 küçük burjuva, 1817 yılındaki yedinci revizyonda, 83 tüccar, 1051 küçük burjuva kayıtlı olmuştur.²³⁷

Küçük burjuva çeşitli şeylerin alım ve satımı yapıldığı küçük ticaretle uğraşmışlar. Bazen dericilik, kürkçülük, terzilik ve ayakkabıcılık gibi zanaatkârlık bazen de ağır yük taşımacılığı yapmışlardır. Bazıları market işletmecisi, tüccar tezgâhtarı ve içme evlerindeki satıcı olarak hizmet etmişler. Geri kalan kısım ise tarımcılık, hayvancılık ve diğer köylü işleriyle uğraşmışlardır. Küçük burjuvanın aile yaşantısı köylülerden hiç farklı olmamıştır.

Altay Dağlık Bölgesindeki Rusya İmparatorluğu'ndaki şehirlerin 1852 yılında yayınlanmış istatistik tablodaki durumu şöyledir: Barnaul'da 79 tüccar, 835 küçük burjuva, Kolıvan'da 30 tüccar, 413 küçük burjuva ve Kuznetsk'te 17 tüccar, 1863 küçük burjuva bulunmaktadır.²³⁸

5.4.Ordu, Kazak Kıtaları ve Diğer Askeri Kuvvetler.

Fabrikaların alt rütbe ve usta sınıfları astsubaylar ve Sibiryâ hattı taburları ve fabrika Kazaklarından oluşmaktadır. Bu sınıflandırma ekip başı Beer'in 1 Mayıs 1747 yılındaki yüksek kararnamesine göre yapılmıştır. Buradaki askeri sınıflar İrtiş, Kolıvansk kaleleri ve Kuznetsk hatlarında bulunan Kolıvan fabrikalarını Jungar Kalmıklar'ın ve Kırgız-Kaysaklar'ının baskınlarına karşı oluşturulmuş düzensiz askeri kuvvetlerden oluşmaktaydı. 1764 yılında, maden başkanlığının tam yetkileri tarafından özel Kolıvano-Voskresensk maden taburu kurulmuştur. Bu tabura asker

²³⁶ V. Otpietiy, *Altay Buduşie Californiya V Rasii*, Leipzig, 1882, s.67

²³⁷ V. Otpietiy, *age*, s.67

²³⁸ V. Otpietiy, *age*, s.67

alımı ve rütbelerinin belirlenmesi, fabrika başkanlarını temsil eden askeri heyet tarafından yapılmaktaydı. Askerler resmi üniformalarını sadece törenli bayramlarda giymişler, geri kalan zamanlarda askeri ceket ve gocuk ile gezmekteydiler. Bazı zamanlarda kasket bazen de kalpak giymişlerdir. Fabrika ustalarından sadece silah taşımaları ile ayırt edilmişlerdir. Bu askerler aynı rütbede 30 yıl veya daha fazla kalmaktadırlar. Araların da 60 yaşlarında olan ihtiyar-praporsçikler²³⁹ vardır. 1828 yılında hükümdar Nikolay Pavloviç tarafından adını değiştirmiş olan 10. Sibiryaya hattı taburu askerî kuvvet olarak belirlenmiştir.

1716 yıllarında Kazak Taburu tümgeneral Liharev tarafından İrtiş, Kolıvan ve Kuznetsk hatlarının üzerinde kurulmuştur. O zamanlardan beri sayıları giderek artmıştır. 1846 yılında ise kurallı düzenleme elde edilmiştir.

Yerel Kazaklar köylüler gibi aynı faaliyetler ile meşgul olmuşlardır. Özellikle, İrtiş nehrinden somon balıklarını avlayıp, karpuz, kavun ve tütün gibi tarım ürünlerini yetiştirmişlerdir. Yerel Kazaklar ayrıca iki özel cins buğday olan Çin ve teremkayı yetiştirmişlerdir.

5.5.Yabancılar.

1834 yılında gerçekleştirilen nüfus düzenlemesine göre yabancıların²⁴⁰ sayısı; Tatarlar, 17 nahiye ve 1095 çadırdan toplamda 5044 kişi, Dvoedantsı²⁴¹, 14 nahiye ve 2310 çadırdan toplamda 11.439 kişi olarak belirlenmiştir. Sibiryaya Valisi Peel tarafından 15 Eylül 1791 yılında verilen son yüksek karar ile Çin sınırlarındaki Buhtarma Nehir'i kenarında yerleşmiş olan tüm kaçak köylüler, ustalar farklı sınıfların özel insanları olarak sayılmıştır. Bu yerleşimdeki halklar taşçılar (dağcı) olarak adlandırılmıştır. Bu isimlendirme Taş (dağ) kelimesinden türetilmiştir.

Taşçılar Ruslarla birlikte 23 tane özel köylerde yaşar, tarımcılık, hayvancılık, arıcılık ve balıkçılıkla uğraşırlar. Çoğunlukla, yırtıcı hayvan ve kuş avlarlar. Aile yaşantılarında, görgü ve adetlerinde Rus köylülerinden farklı değildirler sadece kendi cesaret ve kabadayılıklarını bırakmamışlardır. Kendi topraklarının bolluğu ve

²³⁹ Gedikli ile subay arasında bir rütbe.

²⁴⁰ Ruslar Altay bölgesinde kendileri dışındaki halkları Yabancılar olarak isimlendirmişlerdir.

²⁴¹ Altay bölgesinin Çin sınırında bulunan, Rus ve Çinlere vergi veren halkı nitelemek için kullandıkları terimdir.

Kalmuk²⁴², Kırgız ve Çinliler ile olan karlı ticaretlerinden dolayı taşçılar çok dikkat çekici refahı ile bilinmektedirler. Eşlerini Çin'in ipek kumaşları ile giyindirirler.²⁴³

İrtiş ve Aley nehirleri arasındaki Altay Bölgesinin güney yarısındaki bozkırlara Semipalatinsk bölge yönetim kurulundaki Kırgızlar göç etmişlerdir.

Kuznetsk ve Biisk Bölgelerindeki yabancılardan alınan vergi her kişi için 1 ruble veya 1 ruble 50 kopyek olarak toplanmıştır. Taşçılar ise kulübe veya çadırları için 2 ruble 30 kopyek kira vergisi ödemişlerdir.

1822 yılındaki karara göre, Ruslarla beraber oturan Kuznetsk tatarlarının bir kısmı yerleşik sınıfı olarak sayılmıştır. Diğerleri ise kısmen yerleşik olmasına rağmen göçebe sınıflarından sayılmışlardır. Kalmuklar eskiden Jungar Moğollarına mensup olmuştur. Rus işgalinden sonra aynı yerde kalarak sınır ticaretlerinden ödedikleri vergilerden dolayı Ruslar tarafından Yasak olarak nitelendirilmişlerdir. Tatarlar gibi ödedikleri hayvan kürkleri ile Majestelerin Makam Odasına gelen vergi geliri ile kayıt altına alınmışlardır.

1758'de Jungarların Çin egemenliğine girmeden önce bugünkü Altay Kalmukları, özellikle "Karakollılar" denilen bir kabilesi, Rus kolonilerine ve fabrikalarına düzenli baskın yapmıştır. Halk efsaneleri karışık ve kanlı dönemlerdeki bu olayları anlatmaktadır. 18 yüzyıldaki Altay Kalmuk'ları barışsever sakinlerden oluşmaktadır. Altay Kalmukları sulhları uğruna Rusya ve Çin Hükümetine vergi ödemektedirler. Bundan dolayı iki danza olarak isimlendirilmişlerdir.

Tatarların ve Kalmukların tüm yarı vahşi halkları çok basit bir hayat yaşamışlardır. Bu halklar hayvancılık, tarım, koşum, keçe ve deri yapımı, ayrıca çakmaktaşı, bıçak, çeşitli küçük süs eşyaları gibi bakır ile demirden yapılmış küçük maden eşyaların üretimi ile uğraşmışlardır.

²⁴² Kalmuk, Oyrad konfederasyonu içersindeki Toguudlar için kullanılan Kalmuk, Kalmak tabiri başta Ruslar ve Türk hakları tarafından Oyrad kabilelerinin hepsi için kullanılan bir tabir haline gelmiştir. Bknz, Ekrem Kalan, *Cungar Hanlığı'nın Siyasi Tarihi*, TTK, Ankara, 2008, s. 6

²⁴³ V. Otpietiy, *Altay Buduşie Californiya V Rasii*, Leipzig, 1882, s.70

VI. SONUÇ

Sibirya ve Altay Bölgesi, 18.-19. yüzyıllarda Rus ve Avrupalı araştırmacılarının her zaman dikkatini çekmiştir. Bu sebeple bölgeye çok sayıda gezi heyetleri, araştırma seferleri düzenlenmiştir. Bu araştırma seferlerine katılanların sayısı bazılarında 200 kişiden oluşmuştur. Sadece seferlerle kalmayıp buraya yerleşen uzun süre Sibirya ve Altay coğrafyasında kalan ömrünü bu coğrafyaya adayan hatta burada ölen araştırmacılarda olmuştur.

Araştırmacıların bu seferlere katılmasının en önemli sebebi Sibirya ve Altay coğrafyasındaki kendi alanlarıyla alakalı ilkleri keşfetmeleri olmuştur. Bu amaçla bölgeye gelen araştırmacıların uzmanlık alanlarına baktığımızda; coğrafyacılar, tarihçiler, arkeologlar, halk bilimcileri, botanikçiler, zoologlar, jeologlar, mineraloglar, astronomlar ve tıp uzmanları görülmektedir.

1719 yılında Dr.Messerschmidt ile başlayan bu araştırma gezilerine sırasıyla Gimelin, Miller, Fisher, Pallas, Rıçkova, Lepehina, Zuyeva, Erich Lakskan, Sievers, Ledebura, Meyer, Bunge, Humboldt, Ehremberg, Gust Rose, Gebler, Gelmersen, Federov, Şrenk, Karelina, Kirilova, Çihaçeva, Şrovskov, Semenov, Şvarts, Kostrova, Radlov, Minne, Potanin, Struve, Kogga, Miroşniçenko, Matusovski, Ney Elias, Brem, Finsh, Valdenburg-Tsaylya, Yardintsev, Gage, Teygnera, Adrianova, Çudvosk, John Kenan ve Aspelin katılmıştır.

Bu araştırma seyahatlerine katılanların yapmış oldukları çalışmalarının yayınlanmasıyla Sibirya ve Altay her yönü ile dünya bilim âlemine tanıtılmıştır. Böylece, bölgeye olan ilgi artarak, bölge yeni kâşiflerini beklemiştir.

Altay Bölgesinin harita üzerinde ilk defa 1457 yılında görüldüğü tarihten itibaren İsveçlilerin, Danimarkalıların, Finlandiyalıların ve Almanların ilgisi çekerek bölge kaynaklarının bu devletler tarafından sömürüsüne açık hale gelmiştir.

Rus İmparatorluğu ise bölgede 1581 yılından itibaren hâkim olmaya başlamıştır. Sibirya toprakları Korkunç İvan döneminden başlayıp Fedor İvanoviç dönemine kadar ki zaman diliminde ele geçirilmiştir. Sibir Hanı Küçüm'ün Stranagovlara saldırmasıyla Don Kazaklarından gelen yardım neticesinde Ermak komutasındaki Kozaklar, Sibir topraklarını Moskava Çarının arazisi ilan etmişlerdir. Bundan sonraki süreç hep Rusya'nın lehine gelişmiştir.

Rusların Sibiry ve Altay bölgelerine yerleşimi esnasında bölgede Tatarlar (Teleç, Çat, Kaçın, Kuznetsk), Kazaklar, Kırgız-Kaysaklar, Kalmuklar, Cungarlar, Telengutlar, Tuvalılar ve Buryatlar bulunmaktaydı. Bu halklar başlangıçta Rus uyrukluğuna kabul etmemelerine rağmen Çin ve Moğol tehlikelerine karşı belirli zamanlarda zorlanarak belirli zamanlarda isteyerek Rus uyrukluğuna uzun bir süreçte geçmişlerdir. Bu süreç içerisinde zaman zamanda Ruslara karşı isyan etmişlerdir.

Ruslar bu süreç içerisinde planlı olarak Sibiry ve Altay bölgesine yerleşmeye başlamışlardır. Büyük Sibiry yolu olarak adlandırılan Perm'den Tobolsk'a, Taru'dan İşime, Tomsk ve İrkutsk'a giden yol bu istila yönünü göstermekteydi. Başlangıçta kale ve şehirler kurmuşlardır. Bu şehirler; 1604 Tomsk, 1618 Kuznetsk, 1709 Biisk, 1713 Çauskiy, 1738 Barnaul, 1782 Tobol'dur. Bu şehirlere Rusya'nın kuzeydoğusundan gönüllü gelenler ve gönderilen kişiler yerleştirilmiştir.

Rusların, Sibiry ve Altay bölgesini sömürsünün ve yerleşiminin diğer bir şekli ise bölgede kurmuş olduğu fabrika ve maden ocaklarıdır. Bu fabrikaların birincisini A.Nikitiç Demidov 1723 tarihinde Kolıvan adıyla kurulmuştur. Altay bölgesinde 1741 Şulba, 1745 Zmenegorsk, 1751 Zolota-Tuçinsky, 1764 Suzan, 1773 Loktevskiy, 1774 Aleysk, 1790 Zıryanovsk, 1804 Zmeiyev, 1811 Riddersk, 1848 Putinçevsk, 1851 Sugatov isimli fabrikalar kurulmuştur.

Altay Bölgesi Tomsk vilayetinin sınırında Batı Sibiry alanında bulunur. Yüz ölçümü 400.000 m² alanı kaplar. 49-50 Kuzey Enlemleri 95-100 Doğu Boylamları arasında yer almaktadır.

Altay'ın dağları; Salairks, Ala, Koksunsk, Holzunks, Katunsk, Ak Dağ, Şariş, Korgonsk, Başalık, Anuisk, Ubinsk, Ulbinsk, Beluha dağlarıdır. Önemli bozkırları; Kulundinsk, Bel-Agaş, Remoskaya, Uztaya'dır. En önemli vadisi ise Obi vadisidir. Jeolojik açıdan Altay'daki kaya cinsleri; granit, porfir, yeşim taşı, şist, kuvarst, diyorittir. Madenler; tel altın, gümüş, bakır, kurşundur.

Dağlık Altay Bölgesinde bulunan nehirler; İrtiş, Obi, Biy, Katun, Burla, Karasuk, Kulanda, Kolıvansk, Beloe, Teleç, Çulışman'dır. Altay Bölgesinde bulunan göller; Teleç, Topol, Kulundinsk, Kolıvansk, Rahmansk'tır.

Altay'da sert bir karasal iklim görülmektedir. Mevsimsel özellikleri ilkbahar kısa süreli, yaz kuru ve sıcak, sonbahar yağmurlu, kış ise soğuktur.

Doğal zenginlikleri içersinde yer altı kaynakları; Altın, Gümüş, Bakır, Demir, Kurşun, kayaçlardan yeşim, somaki, mermer, granit, akik, kömür, kükürt, tuzdur.

Ağaç çeşitleri olarak Altay'da sedir, çam, Sibiryaya köknarı, melez, funda, kavak, aksöğüt, huş, hanımeli, akasya, kuş kirazı bulunur. Meyvelerden; çilek, yabanmersini, kızılcık, ahududu yetişir.

Bölgedeki yabani hayvanlar; ayı, kurt, tilki, samur, kakım, sincap, kokarca, tavşan, dağ sıçanı, porsuk, vaşak, kava, yaban; domuzu, koyun, geyiktir. Evcil hayvan olarak at, koyun, keçi ve deve bakılır. Kuş çeşitleri olarak tavuk, keklik, çulluk, turna, kuğu, kaz, pelikan, ördek, karabatak, kartal, atmaca bulunur. Balık cinsleri; mersin, somon, ala, turna, levrek, ringadır.

1881 de Altay'daki kadın ve erkek nüfusu 400.000 kişidir. Bunların etnik olarak dağılımı; Türk (Teleut, Tatar, Kırgız), Moğol ve Ruslardan oluşmuştur.

Türkler; Gök-Tengri, Atalar Kültü, Doğa Kültü, Şamanizm Ruslar; geleneksel Putperestlik ve Hıristiyanlık inanışlarına sahiptir. Altay'daki ilk misyoner 1830 yılında bölgeye gelen Mamariy olmuştur. Daha sonra St. Landışev çok sayıda misyonerlik faaliyetlerini sürdürmüştür. Bölgede kilise, manastır ve manevi okullar vardır.

Halk kültürü ve gelenekleri arasında Ruslar güney Slav kültüründeki bazı adetleri devam ettirmektedir. Evlilikte kız kaçırma, kardeşlik kültürü, ayakucu mücadelesi, helalleşme günü gelenekleri vardır. Köylü sınıfın aile hayatında ataerkil ve konukseverlik dikkat çekmektedir. Hoş geldiniz âdeti konuk severliğin göstergesidir. Yardım etme âdeti mevcuttur. Kuzey Rusya'daki toprak köleliği burada devam ettirilmiştir. İrbit fuarında birçok Kırgız ve Kalmuk para karşılığında köle olarak satılmıştır. Bu kölelikle en çok kadın cinsi mağdur olmuştur.

Ruslar yeni yerleşiklere bölgeye sosyal yardım kurumları, küçük halk kurulları, hemşire topluluğu, komiserlikler, il yönetim kurumları, sefer heyetleri, okullar, manastırlar, gözlem evleri, kütüphaneler, tiyatrolar, marketler kurmuşlardır.

Altay da yerleşim yerleri olarak Bunlar, Barnaul, Biisk, Kuznetsk ve Kolıvan'dır.

Altay Bölgesinde sıtma, uçuk, verem, sibiryaya ülseri vb. hastalıklar görülür. Altay Bölgesinin sağlık imkânları Avrupa Rusya'sının çok gerisindedir.

Yerel sanayi ve ticaret devlet ve özel olarak ikiye ayrılır. Altay'da yapılan maden sanayisi bunun yanında, tarım, hayvancılık, arıcılık, balıkçılıktır.

Altay Bölgesinde Büyük İrtiş ve Obi nehirleri üzerinde nehir taşımacılığı yapılmaktadır. Obi nehri boyunca Barnaul, Biy, Koluvan şehirleri yer almaktadır. Bu şehirlerden Ural'lara kadar yarım yamalak tekneyle ulaşmak mümkün olabilir.

1747-1822 arasında Altay Bölgesinde idari ve hukuk alanında düzenlemeleri yapmak için Maden Başkanlık Kalem Odası, Özel İl Mahkeme Ofisleri kurulmuştur.

Demidov fabrikalarına kayıtlı işçiler, Genel Sibiry ve Vilayet Bürolarına kayıtlı tüm işçiler ile aynı haklara sahip olmuşlardır. Eski köylülerin sorumlulukları arasında; Fabrikaya bir sajen odun teslimi, odun kesimi, kömür parçalama ve nakliyatı, barajların onarımı, ormanların yakımı, bozkırdaki kuru otların temizlenmesi olmuştur.

1761 yılında Bölgede ticaret yapan Orta Asya'dan gelen Taşkentlilerdi. Bölgede ticaret tam manasıyla gelişmemiştir. Bu tarihte Şehirli sınıf;1-Gönderilenler, 2-Yerleşik Olanlar, 3- Yerleşmeye gelenler sınıflarının ticaret yapması serbesti. Bu yasa temelinde fabrika tüccarları ve küçük burjuva sınıfları oluşturulmuştur.

Bölgede 1852 yılında yılın da yayınlanmış istatistikî raporlarda Barnaul'da 79 tüccar, 835 küçük burjuva, Kolıvan'da 30 tüccar, 413 küçük burjuva, Kuznetsk'te 17 tüccar, 1863 küçük burjuva bulunmaktadır.

1747 yılında Yüksek Kararnameyle İrtiş ve Kolıvan Kalelerini Kalmık ve Kırgızlara karşı korumak amacıyla askeri birlikler görevlendirilmiştir. 1764 yılında Kolıvana-Voskresk Maden taburu kurulmuştur. 1828 yılında Nikolay Pavlobiç tarafından 10.Sibiry Hattı Askeri Kuvveti kurulmuştur.

18.-19. Yüzyıllarda Altay Bölgesi konulu araştırmamız da elde edilen veriler ışığında konu o günkü şartlara göre şu çıkarımlarda bulunulabilir.

400,000 kare verst alandan oluşan Altay Bölgesi tüm topografik olarak 50.000 kare verstten oluşmaktaydı. Jeonostik olarak da bölgenin çizimleri o tarihlerde henüz yapılmamıştır. Bölge halen tam olarak keşfedilmemiştir. 18-19 yy'da Altay Bölgesine gönderilen Rus İlim adamları tarafından yapılması gerekli olan çalışmaların ilk başında sürekli genişlemiş olan bölgenin objektif topografik ve jeodiagnostik işlerliği olan haritalarının çıkartılmasıydı. Bunların yönetimine sahip olan şahısların bölgenin ortak ilgisi şeklinde sorumluluğu vazgeçilmez yükümlüğü

olmalıydı. Ayrıca su ve toprak gibi tüm kazançlı yolların bildirilerini aynı kartlar üzerinde tasarlanması gerekirdi. Tüm görünüşüyle her adımda mineral zenginliğiyle dolu bilinmeyen alanın kamusal alan şeklinde kullanılması bazı aksaklıkları beraberinde getirmiştir. Altay topraklarının küçük bir kısmı da olsa kiraya veya özel teşebbüslere mülkiyet olarak verilmesi gerekirdi.

18-19 yy' ları arasında bölge servetinin işletilmesi her hangi bir düzen ya da sistemi olmayan sömürücü bir şekilde gerçekleşmiştir. Bu işletmelerin maliyeti ise raporlarda gerçek şekilde gösterilmemiştir. Doğru bir değerlendirme yapmak olanaksızdı. Bölgedeki kazanımların artırılması uğruna yapılan her faaliyetlerin maliyetlerini belirtmemek için geçici ve sudan sebepler ortaya atılmış ve hiçbir çözüm sunulmamıştır.

Her maden ocağı sıkı bilimsel yolla işletilmesi gerekirdi. Rasyonel bir işletmede olumlu olarak kabul edilen bu yüzdelerli geliri veren işletme sonraki zamana kadar bırakılmıyordu. Her yerde maden alanlarının her birinin ortalama içeriğini ve tüm işletmenin gerçeği ve orta maliyeti belirlemek için özenli deneme yapılmalıydı.

Bu dönemlerde işletilen maden ocaklarının servetinin hiçbiri tükenmiş değildi. Ancak tüm bu maden ocakları sırf bakımsız ve tıkanmış durumda bırakılmıştır. Artık bilimsel olarak belirtilen tüm bu maden ocaklarına gerekli düzen gösterilmesi gerekirdi. Bu öğelerin tüm masrafları iki yıl içinde yerine getirme zorunluluğu ile Altay Maden Bakanlığına ait korumaya bırakılabilirdi. Maden Ocaklarının işletilmesi sırasında meydana gelen karışıklıklardan sorumlu olanların bir kısmının itirazları durumunda soruşturma yapılmalıydı. Soruşturmalar sonucunda halen hizmet edenler mevcut konumlarından alınmalıydı. Tüm suçlama ve masraflar ilgili kişilerden alınarak görevlerine son verilmesi gerekirdi.

Tüm fabrika ve maden ocakları yanında ihtiyaçları karşılamayan, özel personelleri olan Maden Ofislerinin yerine daha faydalı olabilecek gerçek büyüklükteki müstakil özerk kurumlar kurulmalıydı.

Bu tarihlerde Rus Hükümeti tarafından yapılması planlanan araştırmalar ve yeni alanların keşfi ile alakalı raporlar her sene yayımlanmalıydı. Bu araştırma ve keşiflere ayrı bir ödenek tahsil edilmeliydi. Kısıtlı sayıda ayrılan ödeneklerin ise amacına uygun bir şekilde kullanılması denetlenmeliydi. Bunların hiçbiri şahsi menfaatler uğruna sürekli heba edilmemeliydi. Bölgenin zararına olan her faaliyet

ortaya çıkarılarak açıklanmalıydı. Yeni keşfedilen ve üretime başlanılan bölgelerin jeodiagnostik haritasının düzenlenmesine yönelmek gerekirdi.

Rusya Hazine Müsteşarlığı tarafından yeni yerlerin bulunmasına karşılık verilen ödüller jeolojik ve jeodiagnostik harita üzerinde çalışmaların sonuçlandırılmasından sonra verilmeliydi. Öncesinde verilen ödüller bölgenin objektif haritalarının çıkarılmamasına neden olmaktaydı. Harita üzerinde yer almayan yeni yerlerin keşfinde alınacak ödüller uğruna yapılan harita çalışmaları resmi tutanaklara geçirilmeliydi. Böylece oluşturulacak yeni harita çekimleri denetlenebilirdi. Bu ayrıca bir başkanlık tarafından yapılmalıydı.

Bu yüzyıllarda balta girmemiş Altay Ormanları istismar edilmiyordu fakat yangın ve yanlış kesimler sonucunda anlamsız bir şekillerde yok edilmekteydiler. Her yıl sonbahar mevsiminde yakılan kuru otların yakımı yasaklanmalıydı. Ormanlık alanlar harita üzerinde belirtilmesi ve koruma altına alınması gerekirdi. Kurulacak Orman İşletmesiyle ormanlardan yeterince fayda sağlamak mümkün olabilirdi.

Bu yüzyıl da yapılan Barnaul çizimleri ile yapılan haritalar ve planlar yanlışdır. Bu haritaların yararından fazla zararı olmaktaydı. Bölgenin topografik harita düzenleme çalışmalarının devamı için Barnaul çizimi ortadan kaldırılmalıydı.

1830 yıllarında Altay Bölgesinde ki Suzansk Fabrikasının durdurulması ile bölgenin tüm bakır madenleri Nijniy Novgorod'a bakır para basımı için külçe şeklinde gönderilmiştir. Nakliyeden kaynaklanan sebeplerle buda maliyeti artırmıştır. Bunun yerine bölgede oluşturulacak ufak işletmelerle el işi ufak eşyalara dönüştürülebilir ve yakın mesafelere satılırdı. Bu şekilde bölge geliri artırılabilirdi.

Gur'ev Demir Fabrikasının verimsizliğinin nedenleri araştırılmalıydı. Daha sonra araştırmanın neticelerine göre faaliyette olan bölümlerinin kökten değiştirilmesi gerekirdi.

Tomsk Demir Fabrikası kötü kullanımlarından dolayı 1860 yıllarında kapatılmıştır. Restore edilmeliyle bölge için yeniden kazanç kapısı olabilirdi. Ama dürüst bir şekilde işletilmesi gerekliydi.

1820 yılında Çin sınırlarının yakınlarda Buhtarma sıradağlarındaki nehir vadilerinde Altay Maden Kurulunun arşivlerinde resmi bilgileri bulunan zengin gümüş yatakları bulunmaktaydı. Maden yatakları Çin Hükümetinin isteklerinden dolayı işletilmemekteydi. Bölge bu tarihlerde tartışmasız bir şekilde, Ruslar'ın yeri

olarak kabul edilmekteydi. Bu sebeble Ruslar tarafından Buhtarma dağlık sıradağlarının üst kısmı, Kurşum ve Narım olarak adlandırılan nehir kollarına jeognostik çalışma yapılmalıydı.

Ulaştırma hatlarının yetersiz olması fabrikalara madenlerin nakliyesini yavaşlatmaktaydı Bundan dolayı fabrikalarda sıkça maden rezerv sıkıntısı olmaktaydı. Maden ocaklarına ve fabrikalara demir yolları ile bağlantı sağlanırsa üretim maliyeti büyük ölçüde azaltılabilirdi. Buda üretilen ürünlerin fiyat indirimine katkı sağlayabilirdi. Fakat yerel engeller buna müsait değildi.

Altay Bölgesindeki bulunan su hatları nehir taşımacılığının ehemmiyetini ortaya koymaktadır. Hem maden fabrikaları için hem de yerel halk için bu önem arz etmektedir. Bu amaçla da bir kurul çalışması yapılmalıydı.

Altay'daki tüm maden işletmesinin yönetimi ve oradaki sosyal çevre çeşitli olumsuz sonuçlar ortaya çıkarmaktaydı. Buradaki en önemli sorun işletilen maden fabrikalarında yapılan yolsuzluklardır. Yolsuzlukların önlenmesi için yapılacaklar kısmen belirtilmiş olup iyi bir denetim gerekiyordu. Böylece ortaya çıkan sömürücülük haklı şekilde cezalandırıla bilinirdi.

Altay'daki Makamlar Odasına bağlı çalışan maden polisleri dolgun ücretler ve ikramiyeler almalarına rağmen hiçbir şeyle ilgilenmezler sadece kendi menfaatleri doğrultusunda hareket etmekteydiler Bu durumu ortadan kaldırmak için ‘‘Tüm Altın İşletmelerinin Baş Polis Memuru’’ adlı yeni bir mevki oluşturmaktı. Oluşturulan bu mevkiiyle ihtiyaçları önemli ölçüde karşılanmış dürüst birini bulmak gerekirdi.

Altay Maden Bölgesindeki fabrikalar Rusya Devlet hazinesi adına işletilmiştir bu durum özel teşebbüsün gelişmesine olanak sağlamamıştır.

Yukarıda belirttiğimiz tüm çıkarımlar ile 18.-19. Yüzyıllarda Çarlık Rusya'sı Altay Bölgesine her alanda yapmış olduğu uzman kişilerden oluşan araştırma ve keşif seferleri ile tabiat bilimlerinden maden bilimine, tarih, dil, etnografya çalışmalarıyla bölge hakkında tüm bilgilere ulaşmışlardır. Böylece ileriye yönelik ekonomik, sosyal, dini ve siyasi planlamalarını hayata geçirmeye başlamışlardır. Bölgenin tüm yer altı ve yer üstü kaynaklarını kullanarak sistematik olarak Altay'a bir daha çıkmamak üzere yerleşmişlerdir.

Günümüzde ise Altay; Rusya'nın %0,5 toprağını kapsayan Özerk Bölgesidir. Başkenti Gorno Altaysk'dır. Yüzölçümü 92,9 bin km²'dir. Komşuları; kuzeybatıda,

Altayskiy Kray, kuzeydoğu da Kemerovsk Bölgesi, doğuda Hakasya ve Tuva Özerk Devletleri, güneybatıda Kazakistan, güneyde Çin, güney doğuda Moğolistan ile komşudur. Federal bölge olarak Sibiryada yer alır. Gorno-Altaysk'taki Bölgeler; Çamal, Çoya, Koş-Ağaç, Mayma, Ondoy, Şebalin, Turaçak, Ulagan, Kan Oozı, Köksu'dur. Resmi dili ise Altay Türkçesi ve Rusçadır.

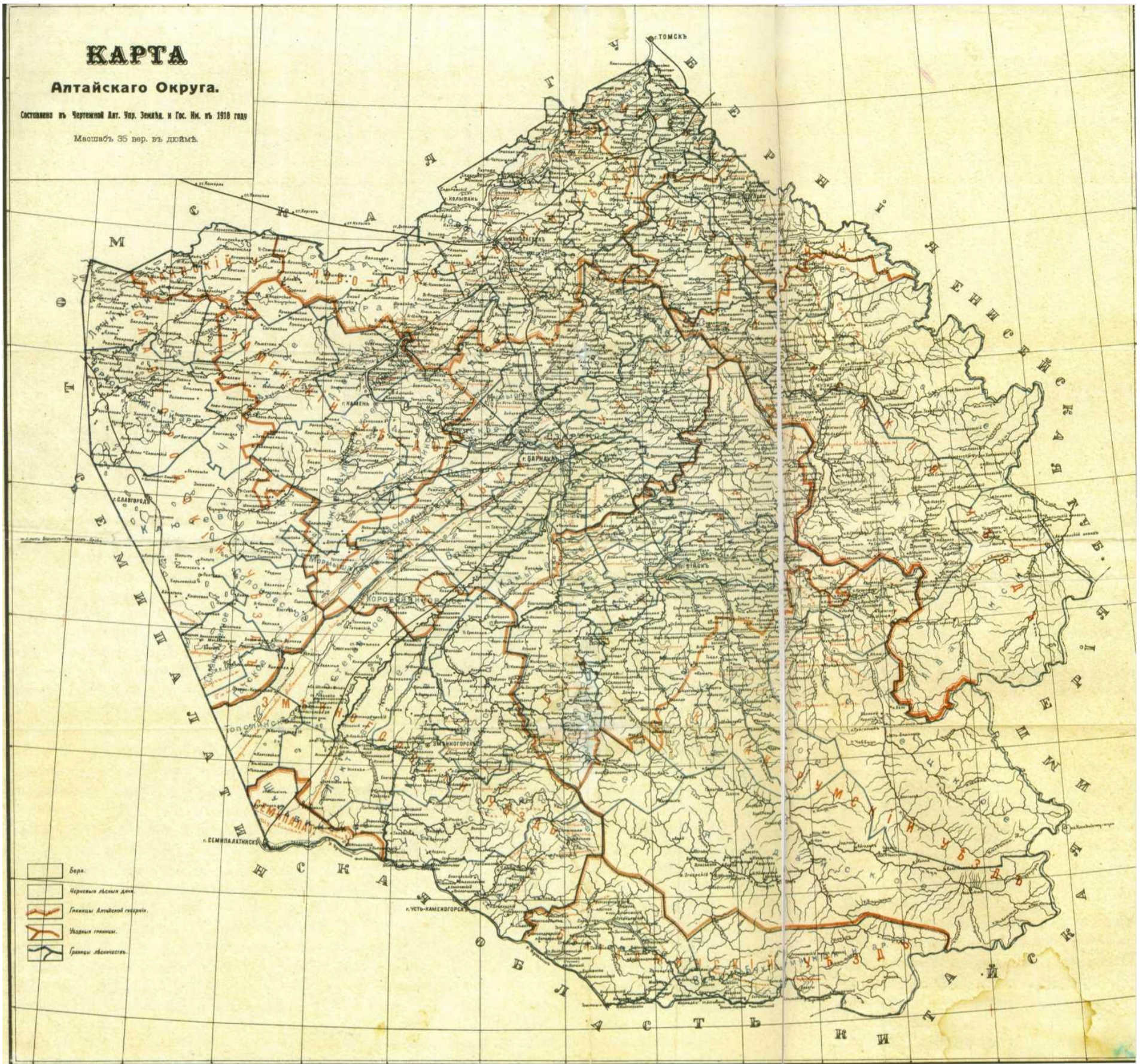
VII. EKLER

1.1 Dağlık Altay Bölgesi Haritası (1900)

¹. Harita 1.1, M. Lavrentev, Çertejnoj Glavnovo Upravleniye Okrug, Tipografiya Altayskogo Okrug, 1900, Barnaul.

1.2 Dağlık Altay Bölgesi Haritası (1908)

1. Harita 1.2. Altayskogo Okrug, Sostavleniye, Çertojnoy Altayskoy Upravleniye, 1918, Barnaul.

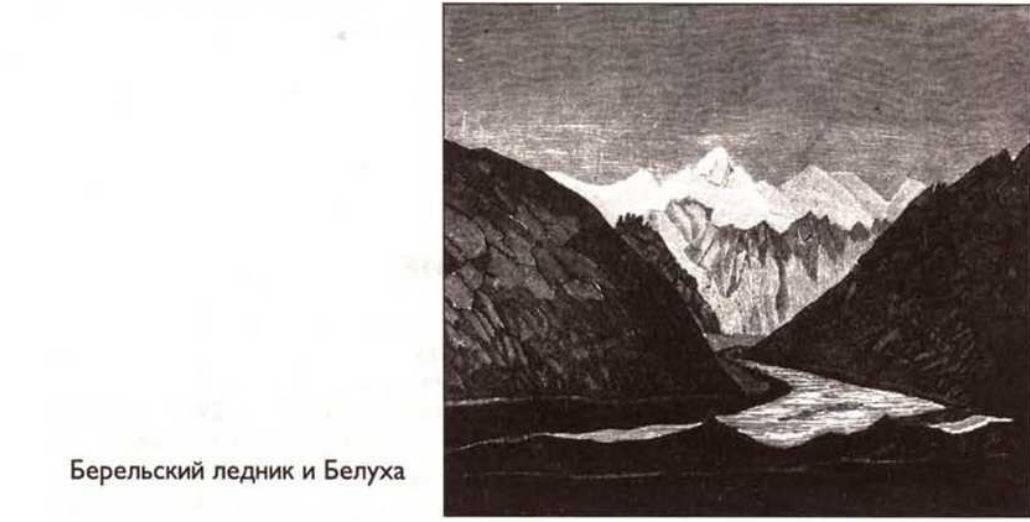
1.3 Altay Bölgesi 1850 El Çizimi Harita

Harita 1.3. V.A Skubnevskiy, V.P. Kladova, E.A, Çelyayeva, N.V. Varabyeva, *Altay, V Trudah Uçennih v Puteşestvinnik v 18 naçale 20 vekov*. Barnaul, 2005, c. 3, s. 492.

1

1.4 Dağlık Altay Bölgesindeki Yerleşim Yerleri

Берельский ледник и Белуха

2.1 Berelsk Buzulları- Beluha

Село Змеиногорское Томской губернии

2.2. Tomsk Eyaleti-Zmeinogorsk Köyü

Resim 2.1, 2.2 için bakınız, V.A Skubnevskiy, V.P. Kladova, E.A, Çelyayeva, N.V. Varabyeva, *Altay, V Trudah Uçennih v Puteşestvinnik v 18 naçale 20 vekov.* Barnaul, 2005, c. 3, s. 495.

Река Катунь близ
Тогускана

2.3. Katun Nehri-
Toguzkan

Дорога Кебезень —
Телецкое озеро

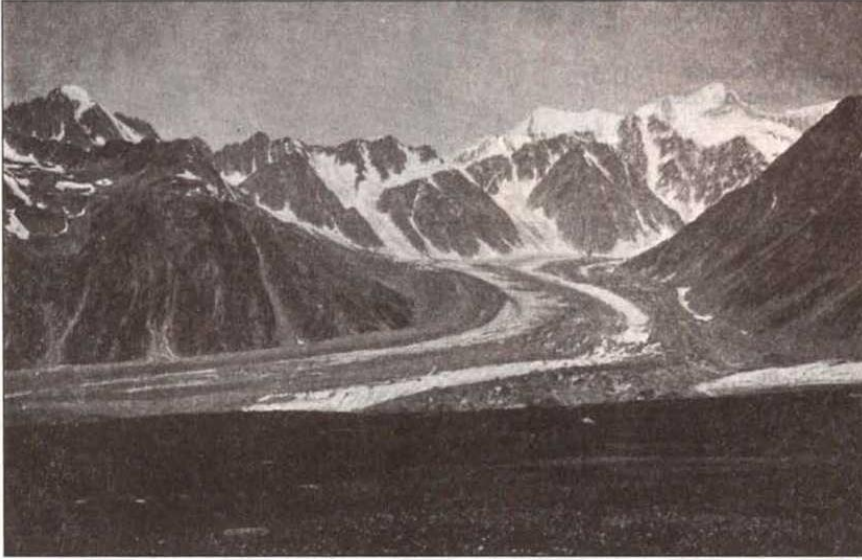
2.4. Kebezen Yolu -
Teleç Gölü

Озеро Рахмановское

2.5. Rahmansk Gölü

Resim 2.3, 2.4, 2.5 için bakınız, V.A Skubnevskiy, V.P. Kladova, E.A, Çelyayeva, N.V. Varabyeva, *Altay, V Trudah Uçennih v Puteşestvinnik v 18 naçale 20 vekov.* Barnaul, 2005, c. 2, s. 509.

Гора Белуха на Алтае

2.6. Altay-Beluha Dağı

Временные жилища переселенцев

2.7. Geçici Yerleşimci Yerleri

Resim 2.6, 2.7, için bakınız, V.A Skubnevskiy, V.P. Kladova, E.A, Çelyayeva, N.V. Varabyeva, *Altay, V Trudah Uçennih v Puteşestvinnik v 18 naçale 20 vekov.* Barnaul, 2005, c. 2, s. 510.

2.8. Yeni Yerleşimciler

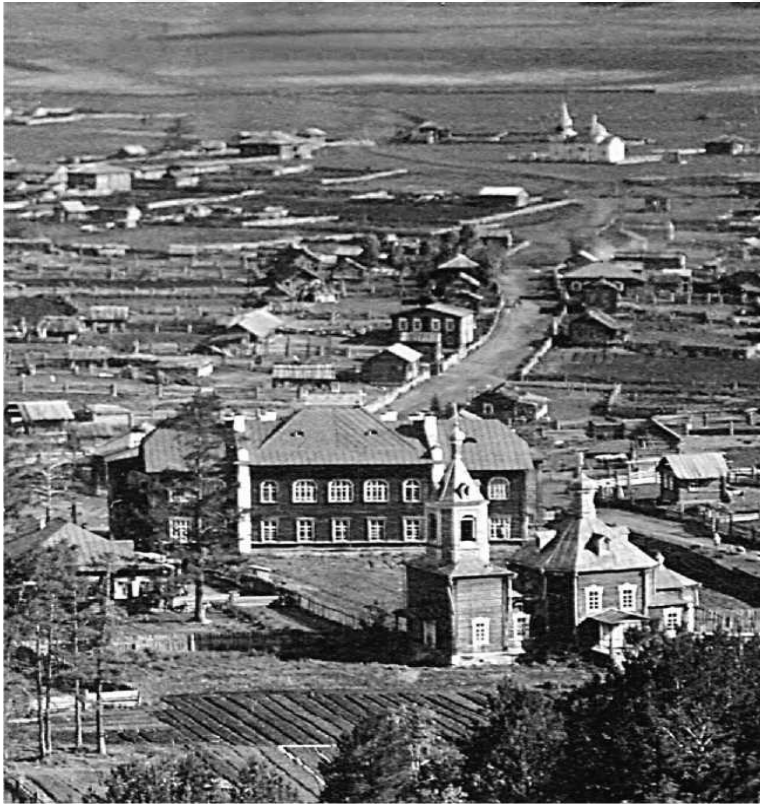
4

2.9. Ormanlık Alandaki Yeni Yerleşimciler

Resim 2.8, 2.9 için bakınız, V.A Skubnevskiy, V.P. Kladova, E.A, Çelyayeva, N.V. Varabyeva, *Altay, V Trudah Uçennih v Puteşestvinnik v 18 naçale 20 vekov*. Barnaul, 2005, c. 2, s. 513.

г. Бийск Томской губернии
2.10. Tomsk Eyaleti-Biiysk Şehri

2.11. 20.yy başlarında Çemalsk'da Kilise ve Okul

Resim 2.10, 2.11 için bakınız, V.A Skubnevskiy, V.P. Kladova, E.A, Çelyayeva, N.V. Varabyeva, *Altay, V Trudah Uçennih v Puteşestvinnik v 18 naçale 20 vekov*. Barnaul, 2005, c. 2, s. 134.

VIII. KAYNAKÇA

BIKONYA, G.F (1985) **Russkoe Nepodatnoe Naseleniye Vostochnoy Sibiri v XVIII-XIX Vek**, Krasnoyarsk.

BORBLIK, E.M (1987) **Altay v Proshlom i Nastayaşıye 50 Let Altayskovo Kraya**, Barnaul.

BORBLIK, E.M (1999) **İz İstoriyu Sazdaniya Gorodov, V Zapoddov Sibirii, Vtoraya Polavina na 18-Pervaya Palavino 19 vek**, Barnaul.

BORODAVKİN, A.P. (1972) **Reforma 1861, Godu Na Altaye**, Tomsk.

BULIGİN, Y.S. (1974) **Pervıye Krestyane na Altaye**, Barnaul.

BULIGİN, Y.S. (1997) **Pripisniya Drevniya Altaya v 18 Vek**, Barnaul.

CAFEROĞLU, A. (1988) **Türk Kavimleri**, Enderun, İstanbul.

CAŞIN, M.H. (2006) **Novgorod Knezliđi'inden XXI. Yüzyıla Rus İmparatorluk Stratejisi**, İstanbul

FALK, İ.P. (1824) **Zapiski Putuşestvie Ot Sankt-Peterburge Do Tomska**, Saint-Petersburg.

GOLUBYEV, P.A. (1890) **Altay, Gornoye Delo i Hozyastvo Kabineta**, Tomsk.

GOLUBYEV, P.A. (1890) **Altay, İstoriko-Statıçeskiy Zbornik Po Voprosam Ekonomıçeskovo i Granjdastkovo Razvitiya Altayskovo Gornovo Okrugı**, Tomsk.

GROMIKO, M.M (1962) **Nekotorie Osobennosti Pripisnoy Drevni Zapadnoy Sibiri Vtoroy Polonovi XVIII Vek**, Kiev.

JERAVİNA, A.N. (1969) **Krestyanskoe Hozyastvo v Period Skladivaniya Pripisnoy Drevnii na Altaye**, Tomsk.

JERAVİNA, A.N. (2005) **Kabineteskoe Hozyatsva V Sibirii 1747-1861**, Tomsk.

KALAN E. (2008) **Cungar Hanlığının Siyasi Tarihi**, TTK, Ankara.

KATANOV, N.F. (2008), **Sibirya ve Doğu Türkistan'dan Mektuplar**, Çev. Burçak Okkalı, TDK, Ankara.

KONTEV, A.V. (2004) **İstoriya Altayskogo Kraye XVIII-XX Vek**. Barnaul.

KURAT, A.N. (1999) **Rusya Tarihi**, Ankara.

LEDEBUR, K.F. (1993) **Putuşestviye Po Altayskim Goram İ Cungarskoy Kirgizskoy Stepi**, Novosibirsk.

LİNCOLN, W.B. (1994) **The Conguest Of a Siberia**, Çeviren, Mehmet Harmancı, Sabah Yayınları (Vahşi Batı Sibiry ve Ruslar), İstanbul.

MUSTAFAYEV, E, ŞERBENİN, V.G. (1996) **Büyük Rusça-Türkçe Sözlük**, (Ruskiy Yazık, Moskova Tıpkı Basımı), İstanbul.

OTPIETİY, V. (1882) **Altay, Buduşiya Coliforniya Rasii i Tsartsvavshe Na Poryedki. Prodoljenje k Knige Svernie Sıyaniya, Vera i German**, Leipzig.

PALLAS, P.S. (1786) **Putuşestviye Po Raznim Provintsiyam Rasiskovo Gasudarstva**, Saint- Petersburg.

PEREJOGİN, A.A. (2005) **Vayenizirovannaya Sistema Upravleniya Kolıvano-Vaskreskogo (Altayskogo) Gornogo Okrugı**.

POTANİN G.N (1859) **Polgoda V Altaye**, Ruskoye Slova, Saint- Petersburg.

POTAPOV, L.P. (2014) **Altaylılar**, Çeviren; Atilla Bağcı, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, 03, Ankara.

RADLOFF, W. (1976) **Aus Sibirien (Sibiryadan Seçmeler)** Çev. Ahmet Temir, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.

SKUBNEVSKİY, V.A. (2005) **Altay, V Trudah Uçennih Puteşestvennikov v 18 Naçala 20 Vek, Art, C. 1-2-3**, Barnaul.

SOBOLEVA, T.N. (1987) **Upravlenie Kolıvano-Voskresenskım (Altayskım) Gornım Okrugom 1882-1896 Godu**, Barnaul.

SOROKİN, M.E. (1966) **Voprosı Arheologii i Etnografii Zapadnoy Sibiri**, Tomsk.

SPASSKİY, G. (1841) **Gorniy Slovar**, Moskava

ŞUROVSKİY, G.E.(1846) **Geologičeskoe Putuşestvie Po Altayu, s İstoriçeskimi i Statiçeskimi Svideniam o Kolıvano-Voskresenskih Zavodah**, Moskava.

ÜNAL F. (2015) **Çarlık Döneminde Rusların Sibiry Araştırmaları**, Sosyal Araştırmalar Dergisi, C.8. S.41, Ankara

VERBİTSKİY V.İ (1898) **Altayskie İnorotsı, Sbornik, Etnografiçeskiy Statey i İzseledovaniy Altayskoye Missionera**, Moskava.

X. ÖZGEÇMİŞ

Ali HÜSGÜNEL, 10.08.1980 tarihinde Düzce’de doğdu. İlköğretimini 1987-1991 yılları arasında Düzce, Dereli Tütüncü Köyü İlk Okulun da tamamladı. Orta Okulu 1991-1994 yılları arasında Fatih Ortaokulun da tamamladı. Lise eğitimini ise Düzce Anadolu Lise’sinde 1997 yılında tamamlayarak mezun oldu.

Üniversite eğitimine 1999 yılında yapılan ÖSYM Sınavı sonucunda Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi’ne yerleşerek başladı. 1999-2000 yılları arasında Rusça ve Kırgızca Hazırlık Dil Kursunu tamamlayarak Tarih Bölümüne yerleşti. Lisans Eğitimini, 2000-2004 yılları arasında tamamlayarak mezun oldu. 2004-2005 yılları arasında Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Anabilim dalında Tezsiz Yüksek Lisans Programını bitirerek mezun oldu.

2005 yılında Düzce’de Özel ve Kamu kurumlarında saat ücretli Tarih Öğretmenliği yaptı. 2005-2009 yılları arasında çalışmak amacıyla yurt dışına çıkarak Romanya, Ukrayna ve Rusya’da bulundu.

2009 yılında İstanbul’a yerleşerek Özel Eğitim Kurumlarında Tarih Öğretmenliği ve Kurum idareciliği yapmaktadır.

2014 yılında başladığı MSGU, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Genel Türk Tarihi Anabilim Dalında ki eğitimine devam etmektedir.